

ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКА НАУКОВА ПЛАТФОРМА

*Т*еорія і методика
професійної освіти

Колективна монографія

Випуск 2

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2024

УДК 378:37(075.8)

Т 33

РЕЦЕНЗЕНТИ

Микола НОСКО, доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівський колегіум»;

Олексій ТОРУБАРА, доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка;

Лілія КЛОЧЕК, доктор психологічних наук, професор,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Вінниченка;

Наталія КОЛЯДА, доктор педагогічних наук, професор, Уманський
державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Т 33 Теорія і методика професійної освіти : колективна монографія.
Редакційна колегія: С. В. Грищенко, О. О. Лілік, І. В. Бужина,
Н. Н. Завидівська, О. І. Завидівська. Випуск 2. 2024. Чернігів: Десна
Поліграф, 2024. 212 с.

ISBN 978-617-8145-40-8

УДК 378:37(075.8)

У колективній монографії розкрито теоретичні і методичні засади різних аспектів професійної освіти в Україні: висвітлено основні складові якісної вищої професійної освіти в Україні; розкрито теоретичні засади і методичні аспекти використання цифрових технологій як підвищення ефективності вивчення іноземних мов; схарактеризовано сутність і зміст патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти; обґрунтовано процес формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі фортепіанного навчання; проаналізовано інструменти і можливості ZOOM для опитування учнів в закладах загальної середньої освіти; визначено ефективність формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старших класів на уроках української і зарубіжної літератур; на основі порівняльно-педагогічного аналізу виокремлено складові громадянської зрілості в процесі громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в сучасній Україні; висвітлено організаційно-правові засади реформування вищої юридичної освіти; проаналізовано мультимедіа як спектр інформаційних технологій, призначених для підвищення ефективності освітнього процесу учнів; охарактеризовано організаційні засади удосконалення вищої юридичної освіти в Україні; визначено специфіку проведення соціально-педагогічного експерименту.

*Рекомендовано до друку
редакційною колегією Північноукраїнської наукової платформи
(Протокол № 3 від 26.10.2024 року)*

ISBN 978-617-8145-40-8

© Північноукраїнська наукова платформа, 2024

© Автори, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕМОВА	5
-----------------	----------

РОЗДІЛ 1

Ліна РИБАЛКО, Тетяна ГУЛЬКО, Богдан РОМАНЕНКО

ЯКІСНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА	6
---	----------

РОЗДІЛ 2

Ольга НЕЖИВА

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	20
---	-----------

РОЗДІЛ 3

*Юлія НОСКО, Ірина БУЖИНА,
Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ, Олена МАКСИМЕНКО*

ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	37
---	-----------

РОЗДІЛ 4

Світлана ЛИСЮК

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ 6–10 РОКІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ	53
---	-----------

РОЗДІЛ 5

Наталія НОСОВЕЦЬ

ІНСТРУМЕНТИ І МОЖЛИВОСТІ ZOOM ДЛЯ ОПИТУВАННЯ УЧНІВ ТА ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ ДИСТАНЦІЙНО	70
--	-----------

РОЗДІЛ 6

Ольга ЛІЛІК

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР _____ 82**

РОЗДІЛ 7

Максим ІМЕРІДЗЕ

**СКЛАДОВІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ В ПРОЦЕСІ
ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ _____ 104**

РОЗДІЛ 8

Олег ШЕРЕМЕТ, Олена ЄФРЕМОВА

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ
ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ _____ 121**

РОЗДІЛ 9

Наталія НОСОВЕЦЬ, Віктор ПУТНІКОВ, Олександр КАЛМИКОВ

**МУЛЬТИМЕДІА ЯК СПЕКТР ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ,
ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ УЧНІВ _____ 133**

РОЗДІЛ 10

Олександра ГРИЩЕНКО

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ _____ 146**

РОЗДІЛ 11

Світлана ГРИЩЕНКО

**СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ _____ 160**

РОЗДІЛ 12

Наталія САВЧЕНКО

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ ____ 178

ПЕРЕДМОВА

В умовах реформування системи вітчизняної вищої освіти, остаточної невизначеності пріоритетів її розвитку та динамікою відповідних змін, потребує детального вивчення проблеми теорії та методики професійної освіти. Відповісти на виклики сучасності, стрімкий розвиток наукового знання, зростання кількості та різноманітності інформаційних ресурсів, зміни ціннісного рівня, зокрема – девальвація статусу викладацької діяльності, з-поміж іншого покликана система вітчизняної професійної освіти.

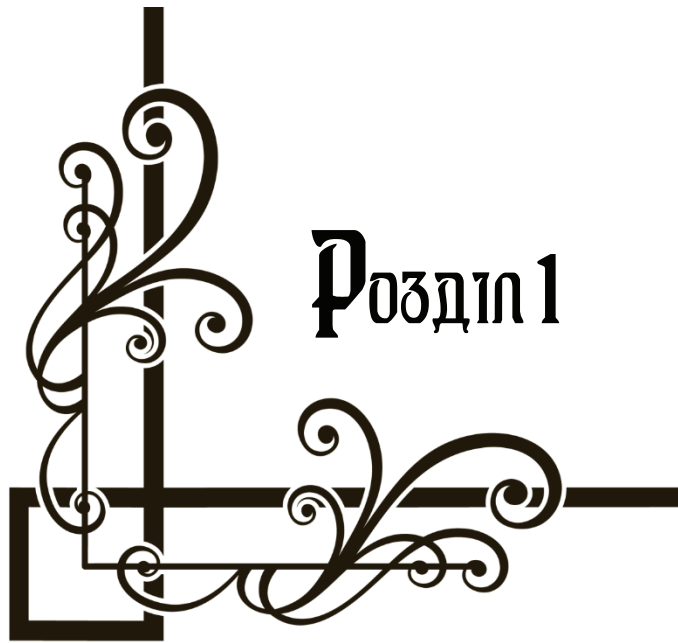
В колективній монографії «Теорія і методика професійної освіти» «професійна підготовка» розглядається: як процес, у ході якого відбувається професійне становлення майбутніх фахівців; як мета і результат діяльності освітнього закладу; як суть залучення здобувачів вищої освіти в освітню та майбутню професійну діяльність. Професійна освіта може розглядатися як засіб самореалізації особистості, оскільки саме в професійній діяльності найбільш повно розкриваються здібності людини, а також як засіб соціального самозахисту.

Колективна монографія репрезентує проблемні аспекти функціонування вітчизняної системи професійної освіти з огляду на декларування її стратегічним напрямом поступового узгодження із міжнародними вимогами. Текст монографії містить відповідні посилання на використані матеріали, які покликані відобразити сучасний стан наукового вивчення окремих тем та подати актуальні складові сьогоденної вітчизняної професійної освіти в теоретичному та методичному аспектах.

В розділах колективної монографії зроблено акцент на головних завданнях професійної освіти: створення довгострокової основи інтелектуального потенціалу суспільства, усебічне розкриття здібностей і гармонійний розвиток кожної особистості, забезпечення однакових можливостей усім членам суспільства; кон'юнктурне насичення ринку праці робочою силою певної професійної і кваліфікаційної структури, забезпечення кожній людині всебічного розвитку в процесі набуття професійної освіти.

Автори вважатимуть своє завдання виконаним, якщо матеріали колективної монографії допоможуть фахівцям у різних галузях усвідомити актуальні проблеми та підкажуть нові ідеї і практичні кроки оптимізації освітнього процесу.

Редакційна колегія

УДК 378.014.6-027.561

DOI 10.69842/prof2024.2.1

Ліна РИБАЛКО, Тетяна ГУЛЬКО, Богдан РОМАНЕНКО

Lina RYBALKO, Tetiana HULKO, Bogdan ROMANENKO

**ЯКІСНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
ВИКЛАДАЧА**

**ENSURING QUALITY EDUCATION OF STUDENTS
AS THE BASIS OF TEACHER PROFESSIONALISM**

Пріоритетним завданням сучасної вищої освіти в умовах посилення соціальної відповідальності й автономії університетів постає проблема забезпечення якості освіти, а відтак її ефективності та доступності. Показником якості освіти у закладах вищої освіти є, насамперед, орієнтир на споживача освітніх послуг та надання їх якісними за рахунок ефективного викладання навчальних дисциплін науково-педагогічними працівниками. Саме тому професійна діяльність викладача, його професіоналізм є основою забезпечення високого рівня якісної підготовки студентів, майбутніх фахівців, що визначається низкою чинників, в тому числі: фаховою компетентністю викладача, відкритістю взаємовідносин між викладачами та студентами, наявністю системного зворотного зв'язку для усіх учасників

освітнього процесу. Поняття «професіоналізм» трактуємо як особистісне утворення, що характеризується рівнем готовності людини до професійної діяльності, нестандартного виконання професійних функцій на основі сформованих ціннісних орієнтирів, базових особистісних векторів на креативність на основі сформованих професійних компетентностей, потреб в постійному самовдосконаленні й самореалізації у відповідній сфері діяльності. Мета статті полягає у розкритті ролі професіоналізму викладача у забезпеченні якості вищої освіти. Педагогічний професіоналізм, або професіоналізм діяльності викладача і професіоналізм його як особистості є унікальним категоріальним явищем. Професіоналізм діяльності – висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань, поміж ними й творчих. Професіоналізм діяльності забезпечує бездоганне виконання відповідних функцій науково-педагогічної діяльності, досконале володіння сучасними дидактичними технологіями вищої школи. Виокремлено рівні професіоналізму: допрофесіоналізм, професіоналізм, суперпрофесіоналізм, непрофесіоналізм, псевдопрофесіоналізм, постпрофесіоналізм.

Ключові слова: якісна освіта, професіоналізм, професіоналізм викладача, професійна діяльність.

The priority task of modern higher education in the conditions of increasing social responsibility and autonomy of universities is the problem of ensuring the quality of education, and therefore its effectiveness and accessibility. An indicator of the quality of education in institutions of higher education is, first of all, a reference point for the consumer of educational services and their provision of high-quality services due to the effective teaching of academic disciplines by scientific and pedagogical workers. That is why the professional activity of the teacher, his professionalism is the basis for ensuring a high level of quality training of students, future specialists, which is determined by a number of factors, including: the professional competence of the teacher, the openness of the relationship between teachers and students, the availability of systematic feedback for all participants of the educational process We interpret the concept of «professionalism» as a personal education, characterized by the level of a person's readiness for professional activity, non-standard performance of professional functions based on formed value guidelines, basic personal vectors for creativity based on formed professional competencies, needs for constant self-improvement and self-realization in the relevant field of activity. The purpose of the article is to reveal the role of the teacher's professionalism in ensuring the quality of higher education. Pedagogical professionalism, or the professionalism of a teacher's activity and his professionalism as an individual, is a unique categorical phenomenon. Professionalism of activity – high professional qualification and competence, possession of effective professional skills and abilities, algorithms and methods of successfully solving professional tasks, including creative tasks. The professionalism of the activity ensures flawless

performance of the corresponding functions of scientific and pedagogical activity, perfect mastery of modern didactic technologies of the higher school. Levels of professionalism are distinguished: pre-professionalism, professionalism, super-professionalism, non-professionalism, pseudo-professionalism, post-professionalism.

Key words: quality education, professionalism, teacher professionalism, professional activity.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням сучасної вищої освіти в умовах посилення соціальної відповідальності й автономії університетів постає проблема забезпечення якості освіти, а відтак її ефективності та доступності. Світовим співтовариством поняття «якісна вища освіта» розглядається як інструмент економічного зростання країни, її соціальної і культурної злагоди, усвідомлення соціумом її пріоритетної ролі у формуванні майбутнього нації. Показником якості освіти у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) є, насамперед, орієнтир на споживача освітніх послуг та надання їх якісними за рахунок ефективного викладання навчальних дисциплін науково-педагогічними працівниками. Саме тому професійна діяльність викладача, його професіоналізм є основою забезпечення високого рівня якісної підготовки студентів, майбутніх фахівців, що визначається низкою чинників, в тому числі: фаховою компетентністю викладача, відкритістю взаємовідносин між викладачами та студентами, наявністю системного зворотного зв'язку для усіх учасників освітнього процесу.

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education – ENQA) визнає різноманітність підходів у забезпеченні якості вищої освіти, проте всі вони залежні від професіоналізму викладача.

Аналіз останніх досліджень. Питання професіоналізації викладача у контексті надання якісних освітніх послуг досліджували як вітчизняні вчені (О. Дубасенюк, Р. Пильнік, Л. Поліщук, В. Семиченко, С. Сисоєва, Г. Троцько та ін.), так і зарубіжні (Е. Еріксон, А. Фьорнхам, Х. Філдз, Е. Шпрангер). Деякі науковці (В. Головачук, Г. Долінін, О. Ківерник, Л. Сущенко, Б. Шиян), аналізуючи історико-педагогічний дискурс професіоналізації, приходять до висновку про те, що якісна освіта і професіоналізм викладача взаємозалежні. Пояснюють свою точку зору тим, що якісна освіта залежить від професіоналізації викладача, тоді як професіоналізм є результатом якісної освіти.

І. Хоржевська, спираючись на синергетичний підхід в освіті приходять до висновку, що одним з ключових напрямів освітнього процесу є безпосередня участь студентів у забезпеченні якості освіти. Студенти не лише здобувачі вищої освіти, а й мають право та можливість брати активну участь у поліпшенні освітнього процесу, вони є безпосередніми його учасниками і можуть долучатися до об'єктивної оцінки освітніх програм, а тому в деякій мірі – до забезпечення якості вищої освіти (Хоржевська, 2016: 55).

Чимало науковців (А. Маркова, Б. Попадич, О. Попадич, Є. Симанюк, А. Ткачов, Н. Ткачова, Л. Шевченко, О. Яцина та ін.) досліджують проблему професіоналізації викладача, його професіоналізм. Так, Б. Попадич поняття «професіонал» характеризує як той, хто досяг поставленої мети у професійній діяльності. Він же кваліфікований фахівець, знавець своєї справи; спеціаліст, професіоналіст (Попадич, 2022: 589).

Т. Parsons пояснює професіоналізм як сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навичок у певній сфері людської діяльності (Parsons, 2011: 541).

Більшість вчених схильні до того, що професіоналізм – це інтегральна психологічна характеристика особистості, що відображає характер і рівень оволодіння людиною професії, що є показником того, що вона виконує свою професійну діяльність на високому рівні з певної професії.

На основі аналізу наукової літератури поняття «професіоналізм» трактуємо як особистісне утворення, що характеризується рівнем готовності людини до професійної діяльності, нестандартного виконання професійних функцій на основі сформованих ціннісних орієнтирів, базових особистісних векторів на креативність на основі сформованих професійних компетентностей, потреб в постійному самовдосконаленні й самореалізації у відповідній сфері діяльності.

Оскільки професіоналізм людини розвивається і формується під час навчання та професійної діяльності, тому професіонал має бути гнучкий і вміти адаптуватися до змін, бути креативним і здатним до постійного вдосконалення і просунення у кар'єрі.

Професіоналізм як категорія включає професіоналізм діяльності і професіоналізм особистості (Ейвас, 2023: 19).

О. Ісаєва та Г. Шайнер, слідом за А. Марковою вважають, що при підготовці фахівців-професіоналів варто брати до уваги рівні

професіоналізму як критерій виділення етапів становлення професіонала:

- допрофесіоналізм (ще не сформовано якості, необхідні професіонала);

- професіоналізм (особа-професіонал, сумлінно ставиться і виконує завдання);

- суперпрофесіоналізм (креативність, інноваційність, особистісний розвиток, значні професійні досягнення);

- непрофесіоналізм (ніби досить активна діяльність, але особі бракує знань і компетенцій у виконанні обов'язків);

- псевдопрофесіоналізм (відносно активна діяльність, проте особа деградує як особистість та імітує професійність);

- постпрофесіоналізм («екс-професіонал», тобто вчитель, наставник, порадник для інших фахівців) (Гулько, Косяк, 2023: 652).

Професійна підготовка – спеціально організована система освітніх заходів, що передбачає активне включення студента у навчально-виховну діяльність з метою формування сукупності професійних та особистісних якостей, професійних знань, умінь, навичок, досвіду роботи, а також готовності до їх реалізації у майбутній професійній діяльності.

Професійна підготовка фахівця – цілісний педагогічний процес, котрий визначає професійно-особистісне становлення фахівця, розвиток його загальної й професійної культури, формування професійно-педагогічної готовності, фахових компетентностей та викладацького професіоналізму. Далі автор наводить ще одне трактування даної дефініції: «підготовка майбутніх вчителів фізичної культури – це система організаційних та педагогічних заходів, що дозволяють оволодіти майбутньому педагогу професійно спрямованими знаннями, уміннями, навичками та готовністю використовувати їх у майбутній професійній діяльності (Гулько, Рибалко, 2023: 25). Проте, жоден з науковців не порушував питання якості освіти в аспекті професіоналізації викладача.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження слугували: сучасна синергетична теорія пізнання, методологічні принципи професійної підготовки фахівців як основа обґрунтованості вихідних положень дослідження; методики наукового дослідження, використання яких забезпечує логіку наукового пошуку.

Мета статті полягає у розкритті ролі професіоналізму викладача у забезпеченні якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Від професіоналізму викладача забезпечить якість вищої освіти. Професіоналізм розглядаємо як інтегральну якісну характеристику професійних здібностей викладача, що включає його фахову та педагогічну компетентності, педагогічну майстерність і професійно значущих якостей особистості, це висока підготовленість до компетентного виконання педагогічних завдань у процесі професійної діяльності. Професіоналізм педагога формується в процесі цілеспрямованого постійного підвищення кваліфікації, творчої активності, продуктивної самостійної роботи, спрямованої на самовдосконалення, розвиток здатності вдовольняти потреби суспільства, що зростають в ситуації соціально-економічних змін.

На викладача, згідно із Законом України «Про вищу освіту», покладаються складні й відповідальні обов'язки: 1) Постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників). 2) Забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у всьому обсязі освітньої програми відповідної спеціальності. 3) Додержуватись норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прищеплювати їм любов до України. Виховувати їх у дусі українського патріотизму й поваги до Конституції України. 4) Додержуватись законів України, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу (Рибалко, 2024: 405).

Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що основним знаряддям праці викладача є його власна персона – особистість, яка й визначає результативність практичної педагогічної роботи. Успішність розв'язання педагогічних завдань викладачем вищої школи зумовлюється специфікою його науково-педагогічної діяльності та залежить від реалізації ним таких її змістовно функціональних компонентів:

- пізнавальна функція (гностичний компонент): організування пізнавальної діяльності студентів і власного пізнання, розширення наукової ерудиції, обізнаності та глибини знань свого предмета, мотивація професійної самоосвіти;

- проєктувальна функція: планування педагогічної діяльності, визначення її мети і завдань, проєктування змісту навчально-

професійної діяльності студентів; визначення найближчої і віддаленої перспективи особистісного розвитку й професійного становлення майбутніх фахівців;

- конструювальна функція: структурування лекції та семінарського заняття, відбір навчального матеріалу і розробка пізнавальних завдань; удосконалення методики викладання і запровадження новітніх педагогічних технологій;

- організаторсько-практична функція: реалізація задумів у педагогічному процесі (забезпечення викладу навчального матеріалу на лекції, виконання плану семінарського заняття, організування власної поведінки й навчально-професійної діяльності студентів, здійснення виховних впливів та ін.);

- комунікативна функція: налагодження педагогічної взаємодії у стосунках зі студентами, володіння необхідними для цього комунікативними вміннями, професійне спілкування з колегами й керівництвом вищого навчального закладу;

- діагностична функція: використання методів психолого-педагогічної діагностики, щоб вивчити особистість студента й особливості академічної групи, виявити рівень розвитку.

Педагогічний професіоналізм, або професіоналізм діяльності викладача і професіоналізм його як особистості є унікальним категоріальним явищем.

Професіоналізм діяльності – висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань, поміж ними й творчих. Професіоналізм діяльності забезпечує бездоганне виконання відповідних функцій науково-педагогічної діяльності, досконале володіння сучасними дидактичними технологіями вищої школи.

Професіоналізм діяльності викладача вищої школи передбачає оптимальне поєднання суто педагогічної діяльності з науково-дослідною та навчально-методичною роботою. Викладач – свого роду учений у галузі освіти, яку викладає студентам. Він не тільки ґрунтовно володіє своїм навчальним предметом, а й самостійно проводить дослідження конкретної наукової проблеми, збагачує навчальний курс новими теоретичними висновками й науковими положеннями, бере участь у роботі наукових конференцій і семінарів, публікує наукові статті й монографії тощо.

Професіоналізм діяльності визначається високим рівнем розвитку фахового (предметного) і педагогічного мислення.

Мислення за алгоритмом підказує викладачеві методика викладання навчального предмета, проте викладання останнього вимагає також і дивергентного мислення, застосування евристичних прийомів, виявлення чутливості до педагогічних проблем (уміння їх вирішувати, формулювати гіпотези, робити припущення та перевіряти їх).

Наприклад, як зробити пояснення складного навчального матеріалу зрозумілим для студентів, як інтегрувати художній (або музичний) твір відповідно до їхніх вікових та індивідуальних психологічних особливостей, а також за велінням часу? Потрібна висока культура педагогічного мислення, його високий рівень розвитку й здатність до саморегуляції.

Культура професійного мислення передбачає володіння професійною термінологією, засвоєння понятійного апарату науки, глибоку ерудицію, начитаність у галузі свого наукового предмета. Звичайно, потрібні й особистісні якості, які допомагають організувати і регулювати пізнавальну діяльність: відповідальність за якість науково-пізнавального пошуку, саморегуляція пізнання, самокритичність та ін.

У педагогічному мисленні є чотири блоки:

- 1-ий блок: конструктивність, практичність, конкретність і оперативність при вирішенні педагогічних завдань;

- 2-ий блок: професійність понятійного апарату, логічність, системність і аналітико-синтетичний характер викладання навчального матеріалу;

- 3-ий блок: дослідництво, гнучкість, швидкість, обґрунтованість, оригінальність, глибина й креативність мислительних операцій;

- 4-ий блок: організованість, самокритичність і саморегулятивність у пізнавальній діяльності.

Професіоналізм викладача як особистості – це якісна характеристика суб'єкта праці, яка відображає високий рівень розвитку професійно-важливих і особистісно-ділових якостей, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності. Так, рівень продуктивності діяльності викладача залежить від професійно-педагогічної спрямованості – сукупності стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості (інтереси, нахили, переконання, ідеали – ціннісні орієнтації, які виражають світогляд людини). Вона має такі різновиди:

- справжня педагогічна спрямованість полягає в стійкій мотивації стосовно розвитку особистості студента як професіонала

засобами свого навчального предмету, зважаючи на формування потреби студента в знаннях, носієм яких є педагог;

- формально-педагогічна спрямованість пов'язана з потребою виконувати навчальні плани і програми. Ця робота, як домінуюча, затьмарює собою студента, його потреби і можливості (формально-бюрократичний стиль керівництва);

- хибно-педагогічна спрямованість – спрямованість на самого себе, своє самовираження і кар'єру.

У таких викладачів продуктивність праці студентів досить низька. Викладачів із такою спрямованістю мало, але вони, на жаль, є.

У контексті нашого дослідження слід також звернутися до поняття «професіоналізм», як високої підготовленості до виконання завдань професійної діяльності (Рибалко, 2024: 404), що допоможе змістовно наповнити суть професійного статусу викладача закладу вищої освіти.

Слушним є твердження І. Жорової про те, що професіоналізм – це сукупність стійких властивостей особистості, її індивідуальності, які задовольняють вимоги професії, це діяльність спеціаліста, яка формується в процесі професійної освіти (Жорова, 2011: 89).

Професійна діяльність особистості визначається мірою її володіння сучасним змістом вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення.

Узагальнивши наукові дослідження вітчизняних вчених визначаємо критерії професіоналізму, які впливатимуть на підвищення професійного статусу майбутнього викладача:

- психологічний (відсутність в роботі психологічних маніпуляцій, застосування професійних цінностей та мотивів, професійна оцінка та самооцінка, стресостійкість і саморегуляція тощо);

- емоційний (відданість професії, стійкість емоційна, урівноваженість, саморегуляція емоційного стану, володіння прийомами регуляції свого самопочуття, техніками утримування станом емоційної рівноваги тощо);

- комунікативний (вміння комунікувати, спілкування без обмежень, доброзичливе ставлення до здобувачів і колег, взаєморозуміння);

- рефлексивний (саморефлексія, самоконтроль, вміння співчувати, бажання надавати допомогу, враховувати думки інших тощо);

- когнітивний (володіння досконале навчальним матеріалом);

- продуктивний (науково-дослідницька робота);

- результативний (досконалі професійні знання, наявність практичних умінь і навичок, високий рівень вихованості);
- методичний (методична майстерність формування знань, умінь, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій здобувачів, успішне використання на практиці методик і технологій навчання тощо);
- діяльнісний (пошук і впровадження нових форм і методів освітньої діяльності);
- креативний (творчість, витонченість, активність педагога);
- професійний (об'єктивність, наполегливість, доброзичливість, урівноваженість, чуйність, організаторські здібності, толерантність тощо).

Визначення критеріїв професіоналізму викладача прямо залежить від його особистісних якостей і професійних здібностей, а також реалізації фахових компетентностей. Саме вони визначають індивідуальну професійну траєкторію викладача, характер його діяльності та підвищують професійний статус педагога. Вони ж впливають на якість освіти.

Важливе значення у формуванні педагогічного професіоналізму мають педагогічні технології, які сприяють професіоналізації викладача. Серед педагогічних технологій розрізняють:

- дослідницька (проблемно-пошукова) технологія;
- комунікативна (дискусійна) технологія;
- моделювальна (ігрова) технологія;
- психологічна (технологія самовизначення);
- діяльнісна технологія;
- рефлексивна технологія;
- проєктна технологія.

Упровадження педагогічних технологій в освітній процес сприяє розробленню власної стратегії викладача – власної освітньої траєкторії, або методики, що забезпечує підвищення його професійного рівня .

Освітня траєкторія – це специфічна інновація в системі підвищення кваліфікації. Навчання за індивідуальним освітнім маршрутом передбачає спеціально організоване (частково чи повністю самостійне, прискорене) засвоєння освітніх програм підвищення кваліфікації (за модулями, навчальними дисциплінам, блоками, розділами тощо) (Буркова, 2001: 7).

Основними завданнями професіоналізації викладача, формування його здатності до інноваційної діяльності є (Турка, Коркішко, Оленів, 2023: 126):

- розвиток ціннісних орієнтирів і гуманістичної спрямованості, що визначають загальний підхід до реалізації актуальних проблем сучасної освіти;

- усвідомлення методології вирішення професійно-педагогічних проблем, яка ґрунтується на гуманістичній парадигмі;

- формування власної концепції професійної діяльності;

- організація дослідно-експериментальної роботи;

- передбачення результатів педагогічної діяльності;

- вироблення критеріїв оцінки і самооцінки власної діяльності.

На основі зазначеного вище вважаємо, що професіоналізація педагога передбачає його інноваційний підхід до навчання та постійну професійне удосконалення. Головним є налаштованість викладача на самовдосконалення, без чого неможливе забезпечення якості освіти. Адже, якість освіти –це високий рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається на певному етапі відповідно до поставлених цілей, а також високий рівень забезпечення процесу з надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу. Хоча якість освіти залежить і від освітньому стандарту. З погляду інноваційної педагогіки якістю освіти є належна якість не лише навчання, а й виховання, ступінь розвиненості особистості, яка навчається, її підготовленість до продовження навчання й самостійного життя. До якості освіти можна віднести три складники, які можуть змінити освітній процес: якість управління, якість педагога, якість учня.

Висновки. Якісна освіта – запорука професіоналізму викладача. На основі аналізу наукової літератури поняття «професіоналізм» трактуємо як особистісне утворення, що характеризується рівнем готовності людини до професійної діяльності, нестандартного виконання професійних функцій на основі сформованих ціннісних орієнтирів, базових особистісних векторів на креативність на основі сформованих професійних компетентностей, потреб в постійному самовдосконаленні й самореалізації у відповідній сфері діяльності. У статті виокремлено рівні професіоналізму: допрофесіоналізм, професіоналізм, суперпрофесіоналізм, непрофесіоналізм, псевдопрофесіоналізм, постпрофесіоналізм.

Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження якості освіти як високого рівня знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається на певному етапі відповідно до поставлених цілей.

Список використаних джерел

1. Буркова Л. Технології в освіті. *Рідна школа*. 2001. №2. С. 7–10.
2. Гулько Т.Ю., Косяк О.В. Професіоналізація майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту на засадах синергетичного підходу. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11(17). С. 651–662.
3. Гулько Т.Ю., Рибалко Л.М. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах воєнного стану в Україні. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 2(10). С. 20–27.
4. Ейвас Л.Ф., Пильник Р.О. Педагогічний професіоналізм: сутність і базові його характеристики. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. Том 1. С. 16–21.
5. Жорова І. Теоретичний аналіз змісту поняття «професіоналізм педагога». *Молодь і ринок*. 2011. №3. С. 88–91.
6. Попадич Б.Т. Транспрофесіоналізм: поняття та основні характеристики. *Modern research in world science: IV Міжнар. наук.-практ. конф., 10-12 липня 2022 року*. Львів: Друк, 2022. С. 588–595.
7. Плачинда Т.С., Гулько Т.Ю. Наукова складова професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки, 2023. Вип. 64. С. 152–158.
8. Плачинда Т.С., Рибалко Л.М., Гулько Т.Ю. Дотримання здорового способу життя майбутніми фахівцями фізичної культури та спорту як необхідна умова якості життя. *Педагогічний альманах*. 2024. № 55. С. 10–16.
9. Рибалко Л. Напрями модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту в умовах воєнного стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2024. 3К(176). С. 404–409.
10. Турка В., Коркішко А., Оленев О. Професіоналізм як складова професійного статусу майбутнього викладача закладу вищої освіти. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (May 19, 2023; Berlin, Germany), 2023. С. 126–127.
11. Хоржевська І.М. Професіоналізм та професійний розвиток. *Наука і освіта*. 2016. №11. С. 55–60.
12. Parsons T. Professions. *International Encyclopedia of the Social Sciences: The Macmillan Company & The Free Press*, 2011. Pp. 536–547.

References

1. Burkova, L. (2001). Tekhnolohiyi v osviti [Technologies in education. Native school]. *Ridna shkola*, pp. 7–10 [in Ukrainian].
2. Hul'ko, T.Yu., Kosyak, O.V. (2023). Profesionalizatsiya maybutnikh fakhivtsiv z fizychnoyi kul'tury ta sportu na zasadakh synerhetychnoho pidkhodu [Professionalization of future specialists in physical culture and

sports on the basis of a synergistic approach]. *Visnyk nauky ta osvity*. 11(17), pp. 651–662 [in Ukrainian].

3. Hul'ko, T.Yu., Rybalko, L.M. (2023). Profesiyna pidhotovka maybutnikh fakhivtsiv fizychnoyi kul'tury ta sportu v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [Professional training of future specialists in physical education and sports under martial law in Ukraine]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoyi shkoly*. 2(10), pp. 20–27 [in Ukrainian].

4. Eyvas, L.F., Pyl'nyk, R.O. (2023). Pedahohichnyy profesionalizm: sutnist' i bazovi yoho kharakterystyky [Pedagogical professionalism: its essence and basic characteristics]. *Innovatsiyna pedahohika*. 57, pp. 16–21 [in Ukrainian].

5. Zhorova, I. (2011). Teoretychnyy analiz zmistu ponyattya «profesionalizm pedahoha» [Theoretical analysis of the concept of «professionalism of a teacher»]. *Molod' i rynok*. 3, pp. 88–91 [in Ukrainian].

6. Popadych, B.T. (2022). Transprofesionalizm: ponyattya ta osnovni kharakterystyky [Transprofessionalism: concepts and main characteristics]. *Modern research in world science: IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, L'viv: Druk, pp. 588–595 [in Ukrainian].

7. Plachynda, T.S., Hul'ko, T.Yu. (2023). Naukova skladova profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv z fizychnoyi kul'tury i sportu [Scientific component of professional training of future specialists in physical culture and sports]. *Naukovyy visnyk Izmayil's'koho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*. 64, pp. 152–158 [in Ukrainian].

8. Plachynda, T.S., Rybalko, L.M., Hul'ko, T.Yu. (2024). Dotrymannya zdorovoho sposobu zhyttya maybutnimy fakhivtsyamy fizychnoyi kul'tury ta sportu yak neobkhidna umova yakosti zhyttya [Adherence to a healthy lifestyle by future physical culture and sports specialists as a necessary condition for quality of life]. *Pedahohichnyy al'manakh*. 55, pp. 10–16 [in Ukrainian].

9. Rybalko, L. (2024). Napryamy modernizatsiyi profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv z fizychnoyi kul'tury ta sportu v umovakh voyennoho stanu [Directions of modernization of professional training of future specialists in physical culture and sports in the conditions of martial law]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*. Seriya 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoyi kul'tury (fizychna kul'tura i sport). 3K(176), pp. 404–409 [in Ukrainian].

10. Turka, V., Korkishko, A., Olenyev, O. (2023). Profesionalizm yak skladova profesiynoho statusu maybutn'oho vykladacha zakladu vyshchoyi osvity [Professionalism as a component of the professional status of a future teacher of a higher education institution]: *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* 12, pp. 6–127 [in Ukrainian].

11. Parsons, T. (2011). Professions. *International Encyclopedia of the Social Sciences: The Macmillan Company & The Free Press*, pp. 536–547 [in English].

Ліна РИБАЛКО

ORCID 0000-0001-6092-9442

*Доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету фізичної
культури та спорту,
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)
E-mail: lina-rybalko@ukr.net*

Lina RYBALKO

ORCID 0000-0001-6092-9442

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Dean of the Faculty
of Physical Education and Sports,
National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine)
E-mail: lina-rybalko@ukr.net*

Тетяна ГУЛЬКО

ORCID 0009-0009-5108-6362

*Старший викладач кафедри фізичної
культури та спорту,
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)
E-mail: tati_ribalko3107@ukr.net*

Tetiana HULKO

ORCID 0009-0009-5108-6362

*Senior Teacher of the Department of
Physical Education and Sports,
National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine)
E-mail: tati_ribalko3107@ukr.net*

Богдан РОМАНЕНКО

ORCID 0009-0009-4051-4683

*Аспірант кафедри
фізичної культури та спорту,
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)
E-mail:
romanenkobogdan2794@gmail.com*

Bogdan ROMANENKO

ORCID 0009-0009-4051-4683

*Graduate Student of the Department
of Physical Culture and Sports,
National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine)
E-mail:
romanenkobogdan2794@gmail.com*

УДК 81'243:378.147:004-027.236

DOI 10.69842/prof2024.2.2

Ольга НЕЖИВА

Olga NEZHUYA

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

USING DIGITAL TECHNOLOGIES TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

У статті проаналізовано практичне використання цифрових технологій як підвищення ефективності вивчення іноземних мов у навчальних закладах різного типу. Визначено, що сьогоднішній світ, який насичений інформаційними та комунікативними технологіями, переважну більшість з цих ресурсів можна успішно використовувати в освітньому процесі. Висвітлено переваги та можливості використання цифрових технологій як підвищення ефективності вивчення іноземних мов, оскільки сучасний світ насичений інформаційними, і комунікативними технологіями та дійшов висновку, що переважну більшість з цих ресурсів можна успішно використовувати в освітньому просторі. У статті відображено класифікацію цифрові інструментів, а також використання декількох соціальних мереж як TikTok, Instagram та блог в освітньому процесі при вивченні іноземної мови. Автор наголошує, що використання викладачами цифрових технологій під час онлайн навчання, дозволяє студентам краще засвоїти матеріал, оскільки

відсутнє обмеження на перегляд освітнього матеріалу, чи коментарів до нього в часі, чого неможливо досягти при стандартному очному навчанні. Цифрові ресурси оптимізують процес навчання, роблячи його мобільним, індивідуальним, та диференційованим. Оскільки, використання цифрових технологій являється потужним інструментом щодо підготовки студентів до спілкування в англomовному середовищі. А викладачеві, даний інструмент допомагає вирішити низку проблем, зокрема, подолати негативний вплив міжмовної інтерференції, а також, допомагає йти в ногу із сучасними технологічними досягненнями, як усередині, так і поза аудиторією, що є немало важливим. Це перетворює вивчення іноземної мови з нудного процесу, у веселий, своєрідний квест, де сам по собі основний освітній матеріал не змінюється, проте, у зв'язку із зміною подачі цього матеріалу, змінюється сприйняття студентами цього матеріалу, інтригує їх та у підсумку, це мотивує студентів, до поглибленого вивчення освітнього матеріалу.

Ключові слова: цифрові технології, іноземна мова, TikTok, Instagram, блог, освітній процес.

The article analyses the practical use of digital technologies to improve the effectiveness of foreign language learning in various types of educational institutions. It is determined that in today's world, which is saturated with information and communication technologies, the vast majority of these resources can be successfully used in the educational process. The author has shown the advantages and possibilities of using digital technologies to improve the effectiveness of foreign language learning, since the modern world is saturated with information and communication technologies, and concluded that the vast majority of these resources can be successfully used in the educational space. The article presents the classification of digital tools, as well as the use of several social networks such as TikTok, Instagram and blog in the educational process of learning a foreign language. The author emphasises that the use of digital technologies by teachers in online learning allows students to better learn the material, as there is no time limit for viewing educational material or commenting on it, which is impossible to achieve in standard face-to-face learning. Digital resources optimise the learning process by making it mobile, individual and differentiated. The use of digital technologies is a powerful tool for preparing students to communicate in an English-speaking environment. And for the teacher, this tool helps to solve a number of problems, in particular, to overcome the negative impact of interlanguage interference, and also helps to keep up with modern technological advances, both inside and outside the classroom, which is very important. This turns learning a foreign language from a boring process into a fun, original quest, where the basic educational material itself does not change, but due to the change in the presentation of this material, students' perception of this material changes, intrigues them and, as a result, it motivates students to study the educational material in depth.

Key words: digital technologies, foreign language, TikTok, Instagram, blog, educational process.

Постановка проблеми. XXI століття асоціюється з масовою діджиталізацією та Інтернетом. За короткий проміжок часу, людьми створено неймовірну кількість новітніх цифрових технологій, що набагато розширили можливості людини та полегшили її життя у світі. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології сьогодні являються невід'ємною частиною сучасного світу. Адже саме вони розкривають подальший суспільний та економічний прогрес людства. Відповідно до цього, це не оминуло стороною й сфери освіти.

Питання актуальності діджиталізації сучасного освітнього середовища є нагальною потребою у сфері освіти, тому що не впровадження цифрових технологій сьогодні призведе до занепаду освітнього середовища завтра. Наразі високоякісне викладання дисципліни неможливо уявити, а подекуди, навіть здійснювати без запровадження засобів, і можливостей, які надають цифрові технології та Інтернет. Адже сьогоденний світ насичений інформаційними та комунікативними технологіями, переважну більшість з цих ресурсів можна успішно використовувати в освітньому процесі, наприклад: Google, YouTube, CloudTechnology, Інтернет блоги, тощо.

Так, діджиталізація суспільства призвела також до зміни змісту освіти, методик та дидактичних підходів. Відповідно до сьогочасних світових тенденцій розвитку, діджиталізація освіти відбувається за таких умов як:

- існування єдиного освітнього простору;
- впровадження новітніх методів навчання, та сучасних засобів, які передбачають застосування цифрових технологій;
- поєднання методів, та засобів як традиційної, так і цифрової освіти;
- впровадження системи прогресивної освіти;
- створення нового напрямку діяльності викладача;
- утворення системи безперервного навчання, яка являє собою універсальну форму діяльності, та спрямована на розвиток особистості протягом всього життя.

Діджиталізація вищої освіти сприятиме впровадженню в освіту прогресивних за своїм змістом методів, форм, та засобів професійної підготовки майбутніх фахівців нового формату, які відповідатимуть вимогам сучасності. Тому створення хоча б базової інформаційної інфраструктури у вищих навчальних закладах з розвиненим цифровим навчальним середовищем, впровадження Інтернет-технологій, комунікаційних мереж та електронного навчання, є нагальним питанням.

Мета розділу. У цьому дослідженні пропонується дослідити вплив використання цифрових технологій на підвищення ефективності вивчення іноземних мов у навчальних закладах різного типу. Мета цієї роботи полягає в дослідженні щодо переваги та можливості використання цифрових технологій під час надання освітніх послуг.

Методологія дослідження. Методологічна основа для дослідження використання цифрових технологій як підвищення ефективності вивчення іноземних мов базується на низці автентичних англійських джерел та особистому досвіді викладання авторки у ЗВО. Зокрема, використано міждисциплінарний та трансдисциплінарний підходи, вдалося залучити не лише традиційні, а й нові методи та принципи аналізу використання цифрових технологій у ЗВО. Крім того, були застосовані класичні підходи серед яких принципи послідовності, цілісності, об'єктивності, історичності та розвитку. Також, у роботі широко використовуються такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування та систематизація.

Аналіз останніх досліджень. Зважаючи на всі вищеперераховані обставини, увага науковців, педагогів, освітян – теоретиків і практиків до проблеми використання цифрових технологій в освітньому процесі не є випадковою. Серед українських та зарубіжних дослідників означеною проблемою займаються: А. Гурлін, Д. Гупта, Ф. Хаббард, М. Леві, В. Глухих, Г. Левкин, М. Жалдака, Н. Тверезовської, Ю. Жука та ін.

Як зазначає С. Карплюк (2019) у праці «Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі», що цифровізація освіти безпосередньо залежить від рівня цифрової грамотності та ступеня володіння цифровими технологіями викладачів, які забезпечують освітній процес у виші та відзначає основні завдання, які стоять перед кожним закладом вищої освіти щодо цифровізації його діяльності (Карплюк, 2019).

До того ж, українська дослідниця О. Нежива (2022) у статті «Сучасні цифрові інструменти для викладання іноземної мови» відзначає важливість цифрових інструментів, які використовують на занятті з іноземної мови та відображає їх класифікацію на групи. Також вона підкреслює, що використання цифрових технологій в освітньому процесі є однією з найбільш важливих тенденцій розвитку освіти в Україні.

Крім того, А. Гурлін та Д. Гупта (2017) у праці «Вплив вивчення мови з використанням новітніх технологій на письмові навички інженерів студентів: тематичне дослідження» пояснюють переваги використання змішаного підходу до навчання для того, щоб зробити уроки англійської мови цікавими, творчими та змістовними і пропонують поєднання традиційних методів викладання з сучасними цифровими інструментами навчання.

Дослідниця О. Мельникова (2023) у своїй праці «Сучасні цифрові інструменти у роботі майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання» обґрунтувала можливість використання сучасних цифрових інструментів у роботі майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання. При цьому вона довела, що важливою складовою професійної компетентності у сучасних умовах інформатизації освіти України є цифрова компетентність майбутніх дошкільних педагогів, а також використання цифрових інструментів та інтернет-ресурсів у роботі майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти є потужним інструментом особистісного розвитку (Мельникова, 2023).

Крім того, українські науковці як Г. Генсерук, М. Бойко та С. Мартинюк (2022), у своєму дослідженні «Цифрові інструменти комунікації в освітньому процесі закладу вищої освіти» стверджують, що організація освітнього процесу з використанням цифрових інструментів є пріоритетним завданням сучасного закладу вищої освіти. А також підкреслили, що ці інструменти значно підвищують ефективність навчання в умовах дистанційного навчання і наголосили, що викладачі повинні використовувати різні цифрові інструменти, обирати найбільш ефективний засіб, стиль та формат комунікації зі студентами. Вони навели приклади сучасних інструментів та їх використання як: Google Apps надають можливість викладачам інтегрувати в освітню діяльність цифрові технології комунікації та співпраці. Padlet є одним з таких інноваційних інструментів. Padlet – це інструмент, який можна використовувати для обміну інформацією, зображеннями, аудіо- або відеофайлами на віртуальних стінах. У дослідженні окреслено використання інтерактивної дошки Padlet для підтримки навчання. Основними перевагами цього інтерактивного ресурсу є доступність, мультимедійність, легкість, мобільність, інтерактивність і креативність (Генсерук & Бойко & Мартинюк, 2022).

Виклад основного матеріалу. Метод викладання «Chalk and Talk» (крейда і розмова) має давню історію у викладанні іноземної мови, але настав час запровадити доступні передові технології. Адже сучасні технології призводять до трансформації існуючої традиційної моделі освіти через сприяння активному навчанню студентів та дозволяють їм перейти від запам'ятовування до застосування аналізу, синтезу та оцінки. Крім того, інновації в методиці викладання мають підтримуватися розвитком все більше складних, але зручних технологій.

Сучасні цифрові інструменти, які використовують в освітньому просторі, можна поділити на такі групи як:

1. *Додатки для створення тестів, завдань, вікторин.* За допомогою додатків викладач може створювати різні завдання, тести, вікторини, які зацікавлюють студентів темою, полегшують її сприйняття, а також за допомогою їх можна перевірити знання. А саме:

➤ *Quizizz* – один із найсприятливіших сайтів для створення вікторин англійською мовою на різні теми. Вікторину викладач створює на своєму комп'ютері, а студенти мають можливість брати в ній участь як в аудиторії, так і дистанційно за допомогою смартфонів.

➤ *Flipgrid* – цей додаток застосовується для оцінювання студентів за допомогою відео, попросивши їх створити короткі резюме формату 3-2-1 – 3 речі, які я пам'ятаю, 2 питання, які я маю, і одна річ, яка мені здалася цікавою тощо.

➤ *EdPuzzle* за допомогою даного сервісу створюються відеофрагментів з текстовими примітками до них, питаннями чи завданнями. На основі одного відео можна створити інтерактивну вікторину з відкритими запитаннями чи кількома відповідями на вибір.

➤ *Online Test Pad* – це сайт, який застосовують для створення тестів, кросвордів, опитувань і з діалоговими тренажерами.

➤ *Google Форми* – цей сервіс допомагає створити тести або провести опитування.

2. *Програми для створення інфографіки та презентацій.* Ці інструменти допоможуть цікаво та компактно продемонструвати великий обсяг інформації. Завдяки наявності сучасних технологій і великого набору інструментів інфографіка сьогодні застосовується як навчальна творчість, адже може поєднувати в собі не лише графіки, таблиці, діаграми, а й яскраві ілюстрації.

➤ *Creately, Canva* за допомогою даного сервіса створюють інфографіки, ще й яскраві діаграми, які допоможуть студентам легше сприймати велику кількість інформації. Ці програми можна також використовувати для створення презентацій.

➤ *Piktochart* допомагає створити стильну інфографіку, яка має декілька шаблонів.

➤ *Pear Deck* використовують для створення інтерактивних презентацій, слайди яких містять зображення, текст і відеоконтент. Цей інструмент дозволяє вчителю під час активної сесії взаємодіяти з аудиторією, створюючи завдання по ходу демонстрації презентації. До роботи з презентацією учасники приєднуються через акаунти Google.

3. *Онлайн-інструменти для створення ігрових вправ.* Дані інструменти допоможуть у створенні креативного, цікавого, мотивуючого заняття з іноземної мови для студентів.

➤ *Kahoot* – навчальна програма, що складається з ігор. Тут можна зробити серію запитань з кількома варіантами відповідей. Формат і кількість запитань залежать від автора. Є можливість додавати відео, зображення та діаграми.

➤ *IXL* – адаптивна навчальна платформа для викладачів іноземної мови, які створюють навчальні ігри для своїх студентів.

➤ *Scatter Sheet* – інтерактивна онлайн-діяльність, що виглядає як аркуш, на якому рандомно розкидані слова по темі, що вивчалася або буде вивчатися. Завданням викладачки було описати те чи інше слово англійською, а завданням слухачів – його відгадати. Далі здобувачам пропонувалося описувати і відгадували слова самостійно, що розвивало комунікативні навички з англійської мови.

➤ *Learning Apps* – цей сервіс допомагає у створенні навчальних ігор та ігрових вправ. Він також дозволяє використовувати чужі шаблони для створення власних.

➤ *Wordwall* – це платформа, на якій викладач може створювати інтерактивні завдання на різні теми.

Використання викладачами цифрових інструментів під час он-лайн навчання дозволяє студентам краще засвоїти матеріал, позаяк відсутнє обмеження на перегляд освітнього матеріалу чи коментарів до нього в часі, так і кількості разів перегляду цього матеріалу, чого неможливо досягти при стандартному очному навчанні. Цифрові ресурси оптимізують процес навчання, роблячи його мобільним, індивідуальним і диференційованим.

При цьому цифрові технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Використання цифрових технологій під час занять з іноземної мови дозволяє оперативно знайти, та використати додатковий навчальний матеріал, під кожен тему заняття, що робить основний освітній матеріал доступнішим для засвоєння, цікавішим, що відповідно мотивує студентів до поглибленого вивчення освітнього матеріалу. В цілому, це покращить рівень знань предмета та має знизити рівень втоми у студентів від вивчення предмету.

Крім того, для створення інформаційно-освітнього середовища та підтримки викладання навчальних предметів у закладах освіти широкого використовуються соціальні мережі, які є представниками цифрових технологій. Відтак, соціальних мереж почалися застосовувати в освітньому процесі, наприклад, використання їх при вивченні іноземної мови на заняттях. Отже, розглянемо спершу TikTok, оскільки коли ми чуємо словосполучення покоління зумерів, у нас виникає миттєва асоціація з TikTok-ом та іншими подібними платформами.

TikTok – це платформа для обміну відео в соціальних мережах, яка була заснована в 2016 році китайською компанією ByteDance. Популярність якої експоненціально зростає з моменту її запуску на міжнародному рівні. Так, наразі платформа TikTok є доступною у більш ніж 150 різних країн, та яку щодня відвідують близько 1 мільярда користувачів у всьому світі. Крім того, сьогодні TikTok – це один із найпопулярніших додатків для обміну короткими відео, який можна використовувати на заняттях іноземної мови. Адже використання TikTok робить процес навчання мобільним, цікавим, індивідуальним, та диференційованим. При цьому, даний додаток не замінює викладача, а доповнює, та розширює його арсенал можливостей, під час занять з іноземної мови. Використання освітянами TikTok-у, виконує фасилітарську функцію, робить навчальний матеріал доступнішим для засвоєння, атракційним, мобілізаційним, та мотивуючим для студентів. Крім цього, правильно підібраний матеріал у TikTok, дозволяє організувати заняття таким чином, коли студенти з легкістю занурюються в реальну атмосферу спілкування. Це в свою чергу полегшує засвоєння лексичного і граматичного матеріалу, стимулює розмовні процеси, сприяє подоланню мовного бар'єру, який часто виникає у ситуації під час спілкування іноземною мовою в повсякденному житті (Azimova, 2019).

Дослідивши відео **TikTok**, можна виділити наступні критерії, щодо їх використання, які у свою чергу являються перевагами:

1. *Взаємовідносини*. Викладач і студент потребують додаткового зв'язку між собою. Цим зв'язком є TikTok. Якщо викладач навіть не підписався на тих самих TikTok-ерів, що і студенти, але активно користується цією платформою, він буде ознайомлений з роботою даного сервісу, а студенти дивитимуться на викладача із легким збентеженням, тому що викладач знає про їхній світ, і крокує в ногу із сучасним світом.

2. *Тривалість відео TikTok*. Відео може тривати до 10 хвилин, але багато з них навіть тривають близько 1-2 хвилин. Це ідеально підходить для швидкої концентрації уваги слухача, а також, кожного разу дає змогу налаштувати мовленнєву діяльність студентів.

3. *Зміст відео*. Велика наявність різних видів змісту відео, які суттєво відрізняються від відео на YouTube. Наприклад, є багато «персональних шоу» (коли одна людина виконує кілька ролей у сценці) або «стібки, та дуети» (коли хтось відповідає на відео іншого автора). Ці відео можуть бути більш захоплюючими, чи навіть складними для розуміння студентів, тому що наявність часто скорочень, зміни голосу та тону.

4. *Різноманітність мови*. Викладач може вибирати мови, якими буде отримувати рекомендації до відео і це найкраща функція для тих, хто вивчає мови. Крім того, можна обирати різні англійські акценти, які на думку викладача найкраще передають витонченість мови.

5. *Потенціал мемів*. Основна суть мемів полягає в тому, що вони повторюються й використовуються лише в певних контекстах. Потенціал TikTok у цьому випадку – це «звуки», які редагуються майже під кожним відео. Ці звуки (пісні, чи аудіо-канали з інших відео), також використовуються лише в заданих контекстах, тому викладач може провести вправу, коли студенти першими почують звук, і відгадають, про що йтиметься у відео. Вони також можуть написати власний сюжет до звукозапису, який викладач їм продемонстрував.

Основною причиною використання відео на заняттях іноземної мови є те, що студенти все одно їх постійно переглядають. Адже ми вже не можемо уявити своє життя без візуальних медіа, і це є фактом. Відео, як правило, привабливіше просто тому, що вони можуть розповісти більше, ніж просто зображення. Відео

можуть принести найбільш автентичний вміст прямо в руки студентів. Це подарунок, який неможливо залишити невивченим, тому що кожен (як викладачі, так і студенти) може отримати можливість послухати найновішу мову з будь-яким акцентом з будь-якої точки світу (Gurleen, A. & Gupta, D., 2017).

Наступна соціальна мережа – **Instagram**. Це одна з найбільш поширених соціальних мереж серед молоді. Ця соціальна мережа має більш ніж 500 мільйонів активних користувачів на день, і більше половини з них молодше 30 років, котрі діляться різними фото, інформацією, майже, щосекунди. Втім, дана соціальна мережа може стати корисною для сучасних викладачів та педагогів у викладанні іноземної мови (Gurleen, A. & Gupta, D., 2017). А саме для освітян будуть корисні такі функції як:

– *Використання фото*. Оскільки, викладач може вибрати кілька світлин, пов'язаних із темою уроку, яку на разі вивчають студенти, та завантажити їх для інтегрування у навчальний процес. Наприклад, студенти проходять тему «Подорож», щоб перевірити словниковий запас по даній темі, викладач може відібрати декілька фото різних країн, котрі студенти можуть вибрати за вподобанням для письмового опису світлина або зняти власне відео, описуючи вибране фото. Крім того, це дає можливість вдосконалювати різні граматичні аспекти в іноземній мові, так як при описі фото, викладач може поставити задачу використовувати певний граматичний час чи конструкцію.

– *Використання коротких відео*. Викладач може зафільтрувати частину он-лайн заняття, яку він вважає актуальною і завантажити його, щоб студенти могли передивлятися це відео для засвоєння певного матеріалу, а також, коли студенти слухають відео, то відповідно розвиваються навички аудіювання тобто сприйняття мови на слух. Крім того, викладач може поставити завдання зняти відео на певну тему у якому студенти розповідають про щось відповідно до заданої тематики. Це дозволяє розвивати слухові, розумові, лексичні та граматичні навички студента, одночасно посилюючи їх взаємодію.

– *Використання INSTASTORY*. Наприклад, викладач поширює щодня відео на актуальні теми чи на різні історичні факти, яке студенти можуть дивитися і слухати, та навіть, проводити дослідження з запропонованої тематики. Крім того, відповідно до запропонованого відео, слухачі можуть писати короткий огляд про

найважливіші факти, описи чи есе, де висвітлюють свою думку щодо певної проблематики.

- *Використання ХЕШТЕГІВ.* Викладач використовує цю функцію, коли хоче звернути увагу студентів на певну інформацію відповідно до теми, яку проходять на занятті. Крім того, хештеги зручно використовувати для швидкого пошуку дописів за актуальними темами відповідно до вказаних хештегів. Наприклад, на занятті студенти вивчають роман Джоан Роулінг «Гаррі Поттер», тому викладач може додати до свого допису наступні хештеги: #ДжоанРоулінг #книга #ГарріПоттер #хогвартс #Англія і т.д.

- *Використання інших АККАУНТІВ.* Ця функція використовується при дослідженні певної теми для здійснення проекту та представлення його.

Таким чином, Instagram являє собою дійсно сучасним та корисним інструментом, який допоможе викладачу йти в ногу із сучасними технологічними досягненнями.

Остання соціальна мережа – **блоги**. Слово блог походить з англійського blog та від слова weblog та означає як мережевий журнал або щоденник подій. Блог – це веб-сайт, основний зміст якого - систематично додаються записи, або мультимедіа (фото або відео), або те і інше. Зазвичай короткі записи нетривалої інформаційної значущості характерні для блогів. Блог принципово змінив спосіб взаємодії людей в Інтернеті. Оскільки він перетворив зі споживачів на користувачів за допомогою поширення інформації. Створити та оновлювати блог можна дуже легко, оскільки для цього потрібен лише гаджет, який має доступ до Інтернету і мінімум технічних навичок. Саме тому його можна віднести до одного з найпростіших способів публікації робіт студентів в Інтернеті, оскільки це зробити на стільки легко, наприклад, як надіслати електронного листа (Нежива, 2023).

Типовий блог може поєднувати зображення, текст й посилання на веб-сторінки, чи інші блоги, або ті ж, вище згадані соціальні мережі, котрі пов'язані за тематикою. Блог можна використовувати для демонстрації робіт студентів, а також де можна ділитися досвідом, думками чи творами та їх обговорення між учасниками.

Отже, блоги – веб-сторінки, чудово підходять для використання в дидактичних цілях, котрі допомагають зберігати, класифікувати, обробляти, передавати різну за виглядом і змістом інформацію, публікувати, засновувати відкриті або закриті

співтовариства для обговорення актуальних питань. Крім того, для реалізації групових проектів, контролю засвоєння навчального матеріалу використовуючи он-лайн-тести, питання, обговорення, рецензії і т.д.

Блог дуже подібний до форуму, тому що кожен допис викладача або студента, вільно коментується чи обговорюється учасниками. Відповідно це являє собою неформальне спілкування між викладачем та студентами, де учасники можуть просто дискутувати, критикувати, формулювати та модифікувати власні гіпотези, висловлювати свою особисту думку з того, чи іншого питання, розвиваючи при цьому навички критичного мислення за допомогою коментарів до допису (Нежива, 2023).

Дана програмна платформа допомагає викладачеві під час дискусії наглядно продемонструвати студентам, що отримати знання, певні навички та вміння можна не лише запам'ятовуючи складну інформацію, а в результаті дискусій, пошуку, відповідей на питання, обговорення та критичної оцінки висунутих пропозицій, або їх аналізу. Осучаснення форм педагогічного контролю не лише заохочує студента до самооцінювання та аналізу отриманих результатів з прогнозованими, але й сприяє подальшій його самокорекції (Карплюк, 2019).

Відтак, блоги розглядаються як один із ефективних методів вивчення іноземної мови, через їхній мультимедійний функціонал, простоту публікацій в Інтернеті, інтерактивність та можливість як групового, так і індивідуального навчання. Блоги можуть читати інші блогери, коментувати їх, та посилатися на них у своїх власних блогах. Аудиторія блогу – це одночасно увесь світ, з яким студенти мають змогу взаємодіяти в режимі реального часу та за допомогою якого, їхні роботи можуть переглядати та коментувати студенти інших країн (Hubbard, Philip & Levy, Mike, 2016).

Дослідивши питання використання викладачами блогів, можна зробити висновок, що використовуючи матеріали, чи реалізуючи їх за такою технологією, викладачі не лише допомагають студентам швидше зрозуміти та засвоїти поданий матеріал, але й сприяють поліпшенню цікавості предмету, що є немало важливим, зокрема, і у вивченні іноземної мови. Студенти створюючи, та завантажуючи власні публікації у свої блоги, отримуючи коментарі, відгуки, від своїх одногрупників, викладачів, не лише створюють особистий простір в Інтернеті, але й навчаються презентувати себе, свої роботи й знання. Після

розміщення своїх публікацій в блогах, студенти через функцію коментарів можуть оцінювати та обговорювати роботи один одного (Styrkina, 2020). Схвальні відгуки, які отримуються, це додаткова мотивація для студентів продовжувати свою діяльність, тобто, самостійно, без примусу, опрацьовувати і аналізувати додатковий матеріал, що в свою чергу покращує рівень їх знань. Викладач, в свою чергу, може зазначити обсяг обов'язкових індивідуальних публікацій та їх інтенсивне висвітлення. Також, попередньо оцінивши публікацію, викладач може використувати її як презентаційний матеріал для іншої групи студентів, тобто, це дозволяє викладачеві оперувати додатковим навчальним матеріалом, при цьому, не витрачаючи час на його пошуки та вивчення, а прийняти відповідне рішення ознайомившись з презентацією студента. Завданням викладача у цьому процесі зводиться до: контролю, корегування та координації напрямку діяльності своїх студентів за допомогою функції коментарів (Styrkina, 2020). Це свідчить, що викладач може корегувати та координувати діяльність студентів, залишаючи коментарі в своєму блозі, або коментуючи блоги студентів. За допомогою блогів можна сформулювати базові рекомендації педагогу, котрий має намір впроваджувати блог-технології під час занять з іноземної мови.

Отже, використання блогів оптимізує процес навчання, хоча й містить у собі деяку комунікативну складність для студента, проте, блоги являють собою гнучкий інструмент, який можна налаштувати під потреби окремих груп або окремого студента. Крім того, блог є чудовим засобом для розвитку умінь писемного мовлення у здобувачів освіти, тому що за допомогою блогів студенти висвітлюють своє бачення, ставлення до певної проблематики. Таким чином, все це ефективно сприяє надбанню особливостей комунікації та самопрезентації під чітким патронатом викладача.

Висновки. Таким чином, ключовим аспектом для застосування сучасних інноваційних технологій у навчанні є широка доступність знань. А як результат даного впровадження є те, що студенти зможуть вільно отримувати необхідну інформацію та підвищувати рівень використання інноваційних технологій, що, у свою чергу, зможе максимально задовольнити зростаючі потреби студентів, створити стабільну мотивація до здобуття знань, вказують на важливість навчання та подальшої самоосвіти для успішного майбутнього та зростання. Крім того, впровадження

цифрових технологій в освітній процес як підвищення ефективності вивчення іноземних мов є однією з найбільш важливих тенденцій розвитку освіти. Пріоритет даних технологій у тому, що вони допомагають доступніше пояснювати складні теми та демонструвати цікаві приклади на заняттях з іноземної мови. Проте ці технології ніколи не будуть йти попереду суті викладання, вони просто нададуть йому більшої якості, сучасності та актуальності, а також роблять навчання цікавішим.

Перспективами подальших досліджень вважаємо креативні аспекти цифрових технологій, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу студентами та у підсумку покаже суттєво вищий рівень набутих знань з іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Azimova, Sayera. The Communicative Approach in English Language Teaching. *Bulletin of science and practice*. 5 (4). 2019. S. 471–475.
2. Belmaz, Yaroslava. Criteria of efficiency of higher education teachers (us and Great Britain experience). *Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Series: Pedagogy. Social Work). Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(1). 2019. S. 74–82.
3. Gurleen A. & Gupta D. Impact of Technology-Enhanced Language Learning on the Writing Skills of Engineering Students: A Case Study. *Multiculturalism and Technology-Enhanced Language Learning*. 2017. Doi: 10.4018/978-1-5225-1882-2.ch003.
4. Hubbard Philip & Levy Mike. Theory in computer-assisted language learning research and practice from. *The Routledge Handbook of Language Learning and Technology Routledge*. 2016. Pp. 24–38. URL: <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:387389>.
5. Nezhyva O. The Aspects of Smart Education in the World. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. Khazar University Press. Volume 24, (3). 2021. Pp. 62–72. Doi: 10.5782/2223-2621.2021.24.3.62.
6. Noriko I. & Chi, Julie C. Authentic Video in the Beginning ESOL Classroom: Using a Full-Length Feature Films for Listening and Speaking Strategy Practice. *English Teaching Forum*. 2004, pp. 30–32.
7. Reimer M. J. English and communication skills for the global engineer. *Global Journal of Engineering Education*. Vol. 6. № 1. 2002, pp. 91–100.
8. Styrkina, Y.S. Advantages and Problems of Content and Language Integrated Learning. *Sworld journal*, 04-04, 2020. С. 39–46. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj04-04-025textos/9.%20CLILFramework.pdf>.

9. Белова В.В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі ЗВО в умовах пандемії. *Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов*. 2022. С. 12–14.

10. Генсерук Г.Р., Бойко М.М., Мартинюк С.В. Цифрові інструменти комунікації в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. № 1. С. 31–39. DOI : 10.25128/2415-3605.22.1.4.

11. Карплюк С.О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України*. 2019. С. 188–197.

12. Мельникова О. Сучасні цифрові інструменти у роботі майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»*. № 6 (20) 2023. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6\(20\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6(20)).

13. Нежива О.М. Використання соціальних мереж в освітньому середовищі (на прикладі вивчення іноземної мови). *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. № 3 (2023). С. 50–57.

14. Нежива О.М. Діджиталізація освітнього процесу на заняттях іноземної мови. *V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні в умовах сучасних освітніх реалій» 21-22 березня 2024 року. Біла Церква, 2024*. С. 184–186.

15. Нежива О.М., & Крашеніннікова Т.В. Технологія скаффолдингу в процесі оволодінні іноземною мовою здобувачами вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (213), 2024*. С. 210–214. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-210-214>.

References

1. Azimova, Sayera. (2019). The Communicative Approach in English Language Teaching. *Bulletin of science and practice*. 5 (4), pp. 471–475 [in English].

2. Belmaz, Yaroslava. (2019). Criteria of efficiency of higher education teachers (us and Great Britain experience). *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)*. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(1), pp. 74–82 [in English].

3. Gurleen, A. & Gupta, D. (2017). Impact of Technology-Enhanced Language Learning on the Writing Skills of Engineering Students: A Case Study. *Multiculturalism and Technology-Enhanced Language Learning*. Doi: 10.4018/978-1-5225-1882-2.ch003 [in English].

4. Hubbard, Philip & Levy, Mike. (2016). Theory in computer- assisted language learning research and practice from. *The Routledge Handbook of Language Learning and Technology* Routledge, pp. 24–38. URL: <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:387389> [in English].
5. Nezhyva, O. (2021). The Aspects of Smart Education in the World. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. Khazar University Press. Volume 24, (3), pp. 62–72. Doi: 10.5782/2223-2621.2021.24.3.62 [in English].
6. Noriko, I. & Chi, Julie C. (2004). Authentic Video in the Beginning ESOL Classroom: Using a Full-Length Feature Films for Listening and Speaking Strategy Practice. *English Teaching Forum*, pp. 30–32 [in English].
7. Reimer, M.J. (2002). English and communication skills for the global engineer. *Global Journal of Engineering Education*. Vol. 6. № 1, pp. 91–100 [in English].
8. Styrkina, Y.S. (2020). Advantages and Problems of Content and Language Integrated Learning. *Sworld journal*, 04-04, pp. 39–46. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj04-04-025%20textos/9.%20CLILFramework.pdf> [in English].
9. Bielova, V.V. (2022). Vykorystannya informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy u navchal'nomu protsesi ZVO v umovakh pandemiyi [The use of information and communication technologies in the educational process of higher education institutions in the conditions of a pandemic]. Vykorystannya dystantsiynykh osvitynykh tekhnolohiy u vykladanni inozemnykh mov, pp. 12–14 [in Ukrainian].
10. Henseruk, H.R., Boyko, M.M., Martynyuk, S.V. (2022). Tsyfrovi instrumenty komunikatsiyi v osvitynomu protsesi zakladu vyshchoyi osvity [Digital communication tools in the educational process of a higher education institution]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka*. Ser. Pedahohika. Ternopil': TNPU im. V. Hnatyuka. № 1, s. 31–39. DOI: 10.25128/2415-3605.22.1.4 [in Ukrainian].
11. Karplyuk, S.O. (2019). Osoblyvosti tsyfrovizatsiyi osvitynoho protsesu u vyshchey shkoli. Informatsiyno-tyfrovyy osvityniy prostir Ukrayiny: transformatsiyni protsesy iperspektyvy rozvytku [Peculiarities of digitization of the educational process in higher education. Information and digital educational space of Ukraine: transformational processes and development prospects]. *Materialy metodolohichnoho seminaru NAPN Ukrayiny*, pp. 188–197 [in Ukrainian].
12. Mel'nykova, O. (2023). Suchasni tsyfrovi instrumenty u roboti maybutnykh fakhivtsiv zakladiv doshkil'noyi osvity v umovakh dystantsiynoho navchannya [Modern digital tools in the work of future specialists of preschool education institutions in the conditions of distance learning]. *Naukovi innovatsiyi ta peredovi tekhnolohiyi*. Seriya «Upravlinnya ta administruvannya», Seriya «Pravo», Seriya «Ekonomika», Seriya «Psykholohiya», Seriya «Pedahohika». № 6(20). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6\(20\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6(20)) [in Ukrainian].

13. Nezhyva, O.M. (2023). Vykorystannya sotsial'nykh merezh v osvitr'omu seredovyshchi (na prykladi vyvchennya inozemnoyi movy) [The use of social networks in the educational environment (on the example of learning a foreign language)]. *Naukovi zapysky. Seriya «Psykhologo-pedahohichni nauky»* (Nizhyns'kyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholya). № 3, pp. 50–57 [in Ukrainian].

14. Nezhyva, O.M. (2024). Didzhytalizatsiya osvitr'oho protsesu na zanyattiyakh inozemnoyi movy [Digitization of the educational process in foreign language classes]. V *Mizhnarodnyi naukovopraktychnyi konferentsiyi «Aktual'ni pytannya internatsionalizatsiyi vyshchoyi osvity v Ukrayini v umovakh suchasnykh osvitnikh realiy» 21-22 bereznya 2024 roku. Bila Tserkva*, pp. 184–186 [in Ukrainian].

15. Nezhyva, O.M., & Krashennikova, T.V. (2024). Tekhnolohiya skaffoldynhu v protsesi ovolodinni inozemnoyu movoyu zdobuvachamy vyshchoyi osvity [Scaffolding technology in the process of mastering a foreign language by students of higher education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, (213), s. 210–214. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-210-214> [in Ukrainian].

Ольга НЕЖИВА

Olga NEZHUYA

ORCID ID 0000-0003-4229-6754

ORCID ID 0000-0003-4229-6754

*Доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування,
Національний університет
харчових технологій*

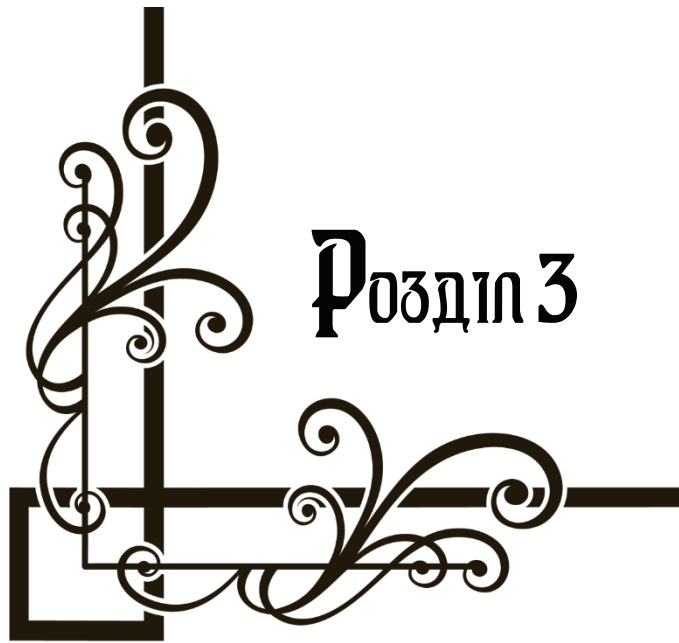
*Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of the Department of
Foreign Languages for Professional
Purposes National University of
Food Technologies*

(Київ, Україна)

(Kyiv, Ukraine)

E-mail: nezhyva@gmail.com

E-mail: nezhyva@gmail.com

УДК 37.014

DOI 10.69842/prof2024.2.3

*Юлія НОСКО, Ірина БУЖИНА,
Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ, Олена МАКСИМЕНКО,*

***Yuliya NOSKO, Irina BUZHINA,
Leonid BYVALKEVYCH, Olena MAKSYMENKO***

ПАТРІОТИЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PATRIOTISM AS THE BASIS OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

У статті обґрунтовано, що у сучасній Україні формування патріотизму і громадянськості виявляються актуальними напрямками. Сьогодні український народ захищає не лише свою незалежність й суверенітет, а й попереджує порушення прав і свобод населення Західної Європи. Констатовано, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах українського суспільства вимагає від особистості не лише опанування культурними цінностями власного етносу, а й поваги до звичаїв, традицій представників інших етносів. Висвітлено, що в процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. Проблема

формування патріотизму здобувачів вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності.

Мета розділу – проаналізувати процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Висновки. 1. Формування патріотизму є основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сучасних університетів. 2. Важливим аспектом формування патріотизму здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини. 3. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти пов'язаний з громадянською відповідальністю та громадянську ініціативністю і активністю, патріотичною свідомістю. 4. Формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення власного громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. 5. Формою формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики. 6. Прояви патріотизму: гордість за досягнення Вітчизни, повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження національних і культурних традицій, переживання за невдачі і втрати рідної країни. 7. Патріотизм й національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить формування громадянської зрілості.

Ключові слова: заклади вищої освіти, здобувачі вищої освіти, національно-патріотичне виховання, формування патріотизму, патріотизм.

The article substantiates that in modern Ukraine, the formation of patriotism and citizenship are actual trends. Today, the Ukrainian people defend not only their independence and sovereignty, but also warn against violations of the rights and freedoms of the population of Western Europe. It was established that the formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education in the conditions of Ukrainian society requires the individual not only to master the cultural values of his own ethnic group, but also to respect the customs and traditions of representatives of other ethnic groups. It is highlighted that in the process of forming patriotism as the basis of national-patriotic education, students of higher education of various specialties must develop a sense of state responsibility. The problem of the formation of patriotism among students of higher education is becoming more and more urgent.

The purpose of the chapter is to analyze the process of formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education.

Conclusions. 1. Formation of patriotism is the basis of national-patriotic education of students of higher education at modern universities. 2. The feeling of love for the Motherland is an important aspect of the formation of patriotism of students of higher education in various specialties. 3. The process of forming the

patriotism of higher education students is connected with civic responsibility and civic initiative and activity, patriotic consciousness. 4. The formation of patriotism should be aimed at realizing one's civic duty on the basis of patriotic, national and universal spiritual values. 5. We consider the study of the National Anthem of Ukraine, assimilation of respect for state paraphernalia, as a form of formation of patriotism as the basis of national-patriotic education of students of higher education. 6. Manifestations of patriotism: pride in the achievements of the Motherland, respect for the historical past, careful attitude to national memory, preservation of national and cultural traditions, grief over failures and losses of the native country. 7. Patriotism and national-patriotic upbringing of higher education students will ensure the formation of civic maturity.

Key words: institutions of higher education, students of higher education, national-patriotic education, formation of patriotism, patriotism.

Постановка проблеми. У сучасній Україні формування патріотизму і громадянськості виявляються актуальними напрямками. Сьогодні український народ захищає не лише свою незалежність й суверенітет, а й попереджує порушення прав і свобод населення Західної Європи. Формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах українського суспільства вимагає від особистості не лише опанування культурними цінностями власного етносу, а й поваги до звичаїв, традицій представників інших етносів. В процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. Проблема формування патріотизму здобувачів вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні педагогічні розвідки розкривають окремі напрями формування патріотизму в контексті національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти, що досліджено в працях: О. Виноградової, М. Імерідзе, В. Скуратівського, Л. Писаревої, Т. Філімонової, В. Шинкаренко та ін.

В. Демешкевич досліджує особливості патріотичного виховання молоді. М. Імерідзе, С. Люльчак аналізують національно-патріотичне виховання як основу становлення патріотизму та важливі аспекти національного виховання. С. Грищенко, А. Загородня, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук та ін. характеризують в своїх дослідженнях різні аспекти проблеми національно-патріотичного виховання.

Методологія дослідження базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Наукова новизна. Доведено, що основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є патріотизм.

Методи дослідження – для обґрунтування процесу формування патріотизму здобувачів вищої освіти проведений аналіз наукової, педагогічної, методичної літератури.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Недостатньо вивченими вважаємо практичні засади формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Мета розділу – проаналізувати процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти як основа національно-патріотичного виховання в освітньому середовищі вітчизняних університетів потребує детального вивчення як в теоретичному, так і в практичному аспекті.

Як патріотичне, так і громадянське виховання в наш час стало пріоритетом для вітчизняної вищої освіти. Викладачі ЗВО, відчують підвищену відповідальність у цьому плані. Існує потреба пов'язати патріотизм та громадянське виховання з долею України як держави: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейський Союз. Науково-педагогічні працівники цікавляться розвивальним змістом, методами і технологіями, які б сприяли кожному здобувачу вищої освіти, незалежно від обраної спеціальності стати справжнім громадянином та патріотом. Нинішня освітня ситуація спонукає до науково обґрунтованих проєктів і практичних рекомендацій в даному напрямі.

Педагогіка виховання та процес національно-патріотичного виховання для сучасних здобувачів вищої освіти мають бути доповнені та збагачені сучасними напрямами.

Як стверджує вітчизняний дослідник М. Імерідзе, у сучасний період пріоритетом громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання є формування громадянської зрілості та патріотизму (Імерідзе, 2023: 265–266).

Нині визначення патріотизму в більшості наукових розвідок вітчизняних науковців, що досліджують цей напрям, визначається як почуття цінності, яке втілюється в любові до свого народу, Батьківщини, держави. Вважають, що почуття патріотизму є національним. Почуття патріотизму повинно в собі мати спонукальну силу до важливих аспектів діяльності. У високому сенсі патріотизм має визначати моральні орієнтири особистості здобувача освіти: справедливістю, честю, милосердям, турботою про оточуючих.

Метою формування патріотизму, вітчизняні вчені, які досліджують проблему вважають, конкретизацію через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю здобувачів вищої освіти патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів та ін. (Імерідзе, 2024: 34–40).

В процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей має бути сформоване почуття державницької відповідальності. При цьому, слід пам'ятати про уміння відстоювати власну ідейну позицію. Також необхідно враховувати, той факт, що державницьке виховання не є водночас соціальним вихованням. В цьому процесі важливе долучення здобувачів до вищих моральних переживань та цінностей: альтруїзму, совісті, справедливості. Результатом процесу формування є державницький світогляд.

Маємо констатувати, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сьогодні стало пріоритетом для вітчизняних закладів вищої освіти.

Викладачі ЗВО, відчуваючи підвищену відповідальність у цьому плані, масово включилися на досягнення мети з формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання. Вони свідомо пов'язують її з долею країни: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейський освітній простір.

Щодо формування особистості патріота України в закладах вищої освіти, на думку вітчизняних вчених, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, здатного побудувати громадянське суспільство, бути спроможними дотримуватись законів та захищати права людини набуває сьогодні особливого значення. С. Грищенко зазначає, що в основі цього процесу має бути самовиховання як процес свідомого перетворення людиною самого себе, своїх тілесних, душевних сил і властивостей, соціальних якостей (Грищенко, 2009: 47). Як доводить вчена, соціальні якості, такі як патріотизм, залежні також й як від громадянсько-патріотичного, так й від національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Якщо розглядати державницьке виховання здобувачів вищої освіти, вважаємо за потрібне констатувати, що бакалавранти більш потребують формування патріотизму як інноваційного напрямку виховання, ніж магістранти. Причому, це відносимо до різних спеціальностей. Маємо зазначити, що у державницькі орієнтованого здобувача освіти є чітке розуміння здорового життя держави України. Розуміння розподілу соціальних ролей, урахування індивідуальних особливостей; колективних видів відповідальності, також є компонентом державницького виховання, яке лежить в основі формування патріотизму здобувачів вищої освіти. Прикладом може бути функціонування студентського парламенту (Імерідзе, 2024: 34–40).

Формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в Україні розглядається як один з найважливіших компонентів як політичної соціалізації, так й соціальної активності.

Зазначимо, що завдання як формування патріотизму, так й національно-патріотичного виховання мають спиратися на забезпечення самовизначення особистості кожного здобувача вищої освіти різних спеціальностей.

В основі наших наукових розвідок лежить визначення основ патріотизму – патріотичного виховання, що розкрито в (Концепції

громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000): «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000: 6). Нашим дослідженням доведено, що, важливим є дотримання головного завдання формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання: «формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення» (Концепція національно-патріотичного виховання молоді, 2009). Спираємося на думку науковців щодо патріотичного виховання (С. Грищенко, А. Загородньої, О. Ілішової, Д. Єфімова, Н. Макогончук), яке трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 122; Загородня, 2013: 26).

Маємо потребу у розмежуванні патріотичного і громадянського виховання. Необхідно упорядкувати категорію «громадянськість». Під громадянськістю розумітимемо відповідальне ставлення здобувачів вищої освіти до Батьківщини, народу, держави, громадянської солідарності, справедливості, злагоди. Ключовими позиціями щодо громадянськості мають бути: громадянське виховання, потрібне для збереження і зміцнення держави, розвитку нації; немає громадянина взагалі – є громадянин держави; духовно-моральна основа формує як патріотизм, так й громадянське виховання.

Процес формування патріотизму неможливий без врахування основ національно-патріотичного виховання. Цей процес визначається комплексною системною і цілеспрямованою діяльністю органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у здобувачів вищої освіти високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності,

незалежності України (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2009).

Актуальною є теза про важливість самобутності процесу патріотичного виховання. Відмінність у розмежування патріотизму і громадянськості існує: для патріотизму – діяльнісна любов до народу, Батьківщини, держави; для громадянськості – почуття відповідальності до цих категорій.

Досліджуючи процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання, маємо констатувати, що патріотичне і громадянське виховання є рівноцінними способами досягнення мети, які комплексно охоплюють соціальні (щодо громадянськості) та моральних (щодо патріотизму) якості. Автори даного огляду доводять, що цілісність патріотичного і громадянського виховання допомагає становленню патріота як ідеалу всебічно розвиненої особистості, що є важливим для здобувачів вищої освіти. Патріотизм як почуття – цінність і громадянськість як згусток продуктивних особистісних функцій здобувачів освіти спрямовані на об'єднання народу та суспільства. Тобто, патріотизм як основа національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є почуттями єдності нації. Процес формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання засновано на фундаменті суспільно значущих моральних поглядів і переконань молоді, яка вчиться в закладах вищої освіти (Імерідзе, 2024: 34–40).

Заклади вищої освіти сучасної України практично створили державно орієнтовану модель формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти (як для бакалаврантів, так й магістрантів).

Формування патріотизму бакалаврантів та магістрантів різних спеціальностей спирається на *основні напрями національно-патріотичного виховання*: орієнтир на процеси в державі (почуття відданості державі, державно-патріотичне виховання, орієнтація на національні інтереси, патріотизм); ставлення до суспільства (громадянське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості – громадянськості, поваги до закону, соціальній активності й відповідальності); відношення до культури (визнання культурних цінностей, виховання духовності, національної самобутності) та ін. (Демешкевич, 2021).

Водночас, щодо визначення патріотизму сьогодні погоджуємося з тезами наукових розвідок вітчизняних вчених М. Імерідзе, С. Люльчак, де вони наголошують, що «патріотизм – це чинник і

засіб організації та самоорганізації людського суспільства» (Імерідзе & Люльчак, 2022: 33). Вважаємо це важливим для подальшого вивчення даної проблеми.

Проаналізуємо зміст процесу реалізації національно-патріотичного виховання та його морального й соціального підґрунтя. **Національно-патріотичне виховання** передбачає: створення системи комплексного методичного супроводу діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО, які беруть участь у ньому; формування у здобувачів вищої освіти почуття гордості за свою Батьківщину, готовності до захисту інтересів Вітчизни, відповідальності за майбутнє України на основі розвитку програм національно-патріотичного виховання, у тому числі військово-патріотичного виховання. Важливим є також й громадянське виховання здобувачів. Це, перш за все, створення у молоді активної громадянської – державницької позиції. До цього процесу відносимо також й різні форми самоорганізації, самоуправління та формування стабільної системи моральних настанов. Указ Президента України «Стратегія національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року виокремлює основні напрями досягнення мети національно-патріотичного виховання: «удосконалення нормативно-правової бази стосовно національно-патріотичного виховання; підвищення ролі української мови як національної цінності та невід’ємного елемента національно-патріотичного виховання, здійснення заходів з її популяризації; забезпечення підтримки україномовних дитячих і молодіжних друкованих видань, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі патріотизму, поваги до історичного минулого та духовної й культурної спадщини, популяризація читання як соціально важливого вміння» (Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019).

Нашими науковими розвідками доведено, що збільшується увага до формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Праці М. Імерідзе доводять, що «патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить як формування громадянської зрілості, так і повноцінний всебічний розвиток молоді та всієї держави загалом» (Імерідзе, 2023: 272).

Наголошуємо, що національна вища школа передовсім має виховувати справжніх патріотів, громадян України, що досягли громадянської зрілості саме в процесі набуття професійної освіти

в університеті. Отже, проблема формування патріотизму залишається натеper важливою і значущою для освітнього середовища вітчизняних закладів вищої освіти.

В. Скуратівський вважає за необхідне в процесі формування патріотизму спиратися на прояви патріотизму: «1) гордість за досягнення Вітчизни (в науці, економічній діяльності, спорті); 2) повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті; 3) збереження та опанування національних і культурних традицій; 4) переживання за невдачі і втрати рідної країни, страждання через її біди. На сучасному етапі патріотизм має бути офіційною ідеологією. Морального сенсу патріотизму надає те, що він «є однією з форм і особистих і суспільних інтересів, ефективним засобом переведення загальнолюдських цінностей на рівень індивідуальної свідомості» (Скуратівський, 2002: 471–472). У наших наукових розвідках необхідно розглянути поняття «війна». «Війна – складне соціально-політичне явище, стан суспільства, в якому основним видом діяльності є організована збройна боротьба між державами, класами або націями (народами). Стан війни у суспільстві визначається наявністю організованої збройної боротьби в тій чи іншій специфічній формі, яка змінює основні форми його буття. У ХХ ст. війна включила в об'єкт руйнування не тільки воєнні формування, а й цивільне населення, природне середовище» (Скуратівський, 2002: 89).

Щодо особистісного підґрунтя виховання громадянина-патріота, вітчизняні дослідники наголошують на необхідності розвитку у здобувачів вищої освіти таких цінностей як честь, справедливість, солідарність, а також формування вираженої у поведінці моральної позиції, деякі вчені вважають за необхідне розширення співпраці між суспільством та державою у сфері національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Сьогодні, в умовах війни з агресивною країною-сусідом, що напала на Україну та веде війну, наша нація живе повноцінним життям, вона здатна захистити себе політично за допомогою держави завдяки патріотизму власних громадян. У цей період якраз патріотизм та громадянськість проявляються в ставленні до держави та дотриманні обов'язків громадянина.

Спираючись на роботи В. Шинкаренка, О. Виноградової, Л. Писаревої маємо констатувати, що визначення поняття «патріотизм» в сучасних умовах має спиратися на «високу моральну якість

яка орієнтується на найвищі людські взірці, дотримується принципів природовідповідності, культуровідповідності здобувачів вищої освіти, та виховує в них любов до Батьківщини» (Шинкаренко & Виноградова & Писарева, 2019: 358–361).

Нашим дослідженням доведено, що зміцнення й поглиблення найцінніших громадянських якостей здобувачів вищої освіти в наш час, формує їхню активну життєву позицію, а також поглиблює й прискорює процес формування патріотизму молоді України.

Однією з форм формування патріотизму здобувачів вищої освіти у сучасний період є роз'яснення серед здобувачів вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992, нова редакція 23.04.2022) (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022), Військової присяги на вірність українському народові та військових статутів, організації зустрічей з ветеранами російсько-української війни, відвідування військових кафедр закладів вищої освіти (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України, 1992, 2022 (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022)). Формою формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики, змісту державних символів.

Необхідно відмітити, що у процесі формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, саме національно-патріотичне виховання є основою для усвідомлення студентами важливості їх участі в житті сучасної України. Також наголосимо, що формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у ЗВО необхідно запроваджувати з метою формування громадянської зрілості. Особливу увагу потрібно приділяти здобувачам вищої освіти бакалаврату різних спеціальностей.

В контексті цього маємо зауважити, що волонтерство також є важливим напрямом для формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Всі учасники освітнього середовища ЗВО мають пам'ятати, що формування патріотизму здобувачів в умовах закладу вищої освіти – це гнучка саморегулююча система. Ця система повинна реагувати на

національні, освітні, культурні, суспільні та інші потреби молоді в процесі отримання ними вищої освіти.

С. Грищенко наголошує, що «процес національно-патріотичного виховання потрібно будувати так, щоб він сприяв накопиченню позитивного досвіду і відповідної поведінки» (Грищенко, 2009: 47). А це вже змусить замислитися на сутністі національної ідеї та процесом формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

С. Грищенко доводить, що особистісне самовизначення також грає важливу роль в процесі формування патріотизму: «позитивною стороною особистісного самовизначення є те, що молода людина має здатність самостійно формувати систему цінностей, на базі яких вона досягне формування готовності до прийняття рішень відносно різноманітних аспектів життєвої перспективи». Вчена стверджує, що формування патріотизму тісно пов'язане з особистісним самовизначенням (Грищенко, 2019: 131). Цей факт також вважає важливим й Ю. Руденко (Руденко, 2014: 9).

У наш час вища освіта України потребує самореалізації і самоактуалізації особистості (Про освіту: Закон України, 2017), формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. В них утверджуються якості громадянина – патріота України (Імерідзе & Люльчак, 2022: 31–37; Про освіту: Закон України, 2017).

Підсумовуючи маємо констатувати, що найважливішим аспектом формування патріотизму як основи національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини, готовність її захищати й навіть іти на смерть заради неї.

Висновки. 1. Формування патріотизму є основою національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти сучасних університетів. 2. Важливим аспектом формування патріотизму здобувачів вищої освіти різних спеціальностей виступає почуття любові до Батьківщини. 3. Процес формування патріотизму здобувачів вищої освіти пов'язаний з громадянською відповідальністю та громадянську ініціативністю і активністю, патріотичною свідомістю. 4. Формування патріотизму має бути спрямоване на усвідомлення власного громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. 5. Формою формування патріотизму як основи національно-

патріотичного виховання здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики. 6. Прояви патріотизму: гордість за досягнення Вітчизни, повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження національних і культурних традицій, переживання за невдачі і втрати рідної країни. 7. Патріотизм й національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить формування громадянської зрілості.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження державного патріотизму, що ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні.

Список використаних джерел

1. Грищенко С.В. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2009. 252 с.

2. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 1. С. 119–123.

3. Демешкевич В.А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. 2021. URL: www.management.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (дата звернення 11.10.2024).

4. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*. Вип. 10. 2013. С. 24–28.

5. Імерідзе М.Б. Громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання як основа становлення громадянської зрілості. *Теорія і методика професійної освіти: колективна монографія*. Північноукраїнська наукова платформа. Чернігів: Десна Поліграф, 2023. Вип. 1. С. 288.

6. Імерідзе М.Б. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти як актуальний напрям професійної освіти. *Дидактика: науковий журнал*. Вип. 2(9).2024. С. 34–40.

7. Імерідзе М.Б., Люльчак С.Ю. Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». 2022. Вип. 17(173). С. 31–37.

8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. *Педагогічна газета*. № 6 (72). 2000. С. 6.

9. Концепція національно-патріотичного виховання молоді від 27.10.2009 року. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (дата звернення 13.10.2024).

10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 14.10.2024).

11. Про освіту: Закон України: від №2145-VIII від 05.09.2017. *Верховна Рада України*: Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.10.2024).

12. Руденко Ю. Український патріотизм: політична освіта і виховання зростаючих поколінь. *Освіта*. 2014. № 43 (15-22 жовт. 2014). С. 9.

13. Скуратівський В. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002.

14. Стратегія національно-патріотичного виховання (2019): Указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення 12.10. 2024).

15. Шинкаренко В., Виноградова О., Писарева Л. Сутність понятійного апарату патріотичного виховання особистості. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. № 2(65). 2019. С. 358–361.

References

1. Hryshchenko, S.V. (2009). *Samovykhovannia osobystosti: [Self-education of the individual]: monohrafiia. [monograph]*. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni T.H. Shevchenka (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

2. Hryshchenko, S.V., Ilishova, O.M., Yefimov, D.V., Makohonchuk, N.V. (2022). Problema natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. [The problem of national and patriotic education]. *Innovatsiina pedahohika, – Innovative pedagogy*. Vol. 44: 1, pp. 119–123 [in Ukrainian].

3. Demeshkevych, V.A. (2021). Osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia molodi v konteksti rozvytku suchasnoho suspilstva. 2021. [Peculiarities of patriotic education of youth in the context of the development of modern society. 2021]. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

4. Zahorodnia, A. (2013). Suchasne rozuminnia patriotychnoho vykhovannia molodi. Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu, [Modern understanding of patriotic education of youth. Theory and methodology of education management]. Vol. 10, pp. 24–28 [in Ukrainian].

5. Imeridze, M.B. (2023). Hromadiansko-patriotychno vykhovannia v konteksti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia yak osnova stanovlennia hromadianskoi zrilosti. [Civic and patriotic education in the context of national and patriotic education as a basis for the formation of civic maturity]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: [Теорія і методика професійної освіти]* kolektyvna monohrafiia. [collective monograph]. Pivnichnoukrainska naukova platforma. Chernihiv: Desna Polihraf, Vyp. 1. 2023 [in Ukrainian].

6. Imeridze, M.B. (2024). Formuvannia hromadianskoi zrilosti zdobuvachiv vyshchoi osvity yak aktualnyi napriam profesiinoi osvity. [Formation of civic maturity of students of higher education as a relevant direction of professional education]. *Dydaktyka: [Didactics]* naukovyi zhurnal. [scientific journal]. Vyp. 2(9). pp. 34–40 [in Ukrainian].

7. Imeridze, M.B., Liulchak, S.Iu. (2022). Formuvannia hromadianskoi zrilosti v protsesi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity. [Formation of civic maturity in the process of national-patriotic education of students of higher education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka*. – *Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko*. Serii «Pedahohichni nauky», Vol. 17(173), pp. 31–37 [in Ukrainian].

8. Kontseptsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavy (2000). [The concept of civic education of the personality in the conditions of the development of the Ukrainian state]. *Pedahohichna hazeta*, 6 (72): 6. [*Pedagogical newspaper*] [in Ukrainian].

9. Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi (2009). [The concept of national and patriotic education of youth] vid 27.10.2009 roku. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (data zvernennia 13.07.2024) [in Ukrainian].

10. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: [About military duty and military service] Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 1992. Nova redaktsiia 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (data zvernennia 14.07.2024) [in Ukrainian].

11. Pro osvitu (2017): [About education]: Zakon Ukrainy: [Law of Ukraine] vid № 2145-VIII vid 05.09.2017. [vid № 2145-VIII vid 05.09.2017]. *Verkhovna Rada Ukrainy*: Kyiv. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 18.07.2024) [in Ukrainian].

12. Rudenko, Yu. (2014). Ukrainyskyi patriotyzm: politychna osvita i vykhovannia zrostaiuchykh pokolin. [Ukrainian patriotism: political education and education of the growing generations]. *Osvita*. [Education]. № 43 (15-22 zhovt. 2014), p. 9 [in Ukrainian].

13. Skurativskiy, V. (2002). Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk. [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

14. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia (2019): [Strategy of national and patriotic education] Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 18 travnia 2019 roku № 286/2019 (data zvernennia 18.07.2024) [in Ukrainian].

15. Shynkarenko, V., Vynohradova, O., Pysarieva, L. (2019). Sutnist poniatiinoho aparatu patriotychnoho vykhovannia osobystosti. [The essence of the conceptual apparatus of patriotic education of the individual]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho*. – *Scientific Bulletin of the MNU named after V.O. Sukhomlynskyi*. Pedahohichni nauky. № 2(65), pp. 358–361 [in Ukrainian].

Юлія НОСКО **Yuliya NOSKO**

ORCID 0000-0003-1077-8206
Scopus ID 56880366900

ORCID 0000-0003-1077-8206
Scopus ID 56880366900

*Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та
початкової освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна)
E-mail: ulianosko5@gmail.com*

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Preschool
and Primary Education
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ulianosko5@gmail.com*

Ірина БУЖИНА **Irina BUZHINA**

ORCID 0000-0002-7455-2794

ORCID 0000-0002-7455-2794

*Доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
психології и педагогіки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(Одеса, Україна)
E-mail: bugina.irina@gmail.com*

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy,
Odessa State University
of Internal Affairs
(Odesa, Ukraine)
E-mail: bugina.irina@gmail.com.*

Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ **Leonid BYVALKEVYCH**

ORCID 0000 0002 5500 416X

ORCID 0000 0002 5500 416X

*Кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри техно-
логічної освіти та інформатики,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: manofmystery@ukr.net*

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Associate Professor of the Department
of Technological Education
and Informatics,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: manofmystery@ukr.net*

Олена МАКСИМЕНКО **Olena MAKSYMENKO**

ORCID 0009-0005-1860-6355

ORCID 0009-0005-1860-6355

*Кандидат педагогічних наук,
доцент, Вчений секретар,
Державний університет
інфраструктури та технологій
(Київ, Україна)
E-mail: maksimenkoelnavas@gmail.com*

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Academic Secretary,
State University infrastructure
and technologies,
(Kyiv, Ukraine)
E-mail: maksimenkoelnavas@gmail.com*

УДК 378.016:7

DOI 10.69842/prof2024.2.4

Світлана ЛИСЮК

Svitlana LYSYUK

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВИХ УЯВЛЕНЬ
ДІТЕЙ 6–10 РОКІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ
ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ**

**THE FORMATION OF MUSICAL AND AUDITORY IMAGINATIONS
OF CHILDREN 6–10 YEARS OLD AT THE INITIAL STAGE
OF PIANO EDUCATION**

Постановка проблеми. Формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл на початковому етапі музичної освіти дітей 6–10 років найчастіше здійснюється у закладах мистецької освіти. Нині виконавський процес можна представити в умовах фортепіанного навчання у вигляді такого поєднання: музично-слухові уявлення; втілення цих образів у рухомоторні дії на клавіатурі; відчуття реального звучання фортепіано, яке контролюється і корегується внутрішнім слухом виконавця – дитини 6–10 років. Музично-слухові уявлення визначають і стимулюють моторні дії, а рухи виконавця, спираючись на тактильні відчуття, впливають у процесі гри на попередні внутрішньо-слухові уявлення.

Методологія дослідження. Методологія базується на загальних принципах та базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає

взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення проблеми формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл на початковому етапі музичної освіти дітей 6–10 років.

Для реалізації мети нашого дослідження використано наступні теоретичні та емпіричні методи: теоретичний аналіз, порівняння та зіставлення – для визначення стану розкриття проблеми формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Наукова новизна: проаналізовано важливі складові формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Мета статті – проаналізувати процес формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Висновки. 1. Для формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі фортепіанного навчання необхідно пам'ятати про музичний слух – як одної із головних музичних здібностей. 2. Музично-слухові уявлення дітей, які тільки починають навчатися гри на фортепіано, можна представити у вигляді інтегрованої сукупності музично-слухових, емоційно-образних, і кінестетичних складових. 3. Для формування музично-слухових уявлень також важливого значення набуває зв'язок внутрішнього слуху з моторикою. 4. Педагоги мистецьких шкіл вважають, що в результаті тривалих повторів окремих фрагментів музично-слухові уміння і навички удосконалюються, зміцнюються технічні прийоми, що в цілому стабілізує виконавський процес і надає учням-початківцям впевненості у своїх силах. 5. Повноцінне виконання музичного твору потребує уявлень, які пов'язані не тільки з інтерпретацією музичного твору (темброві, динамічні, артикуляційні), а й диференціації його звукової фактури (мелодії, гармонії, ритму, тональності, форми).

Ключові слова: *дитина 6–10 років, фортепіано, навчання гри на фортепіано, мистецька школа, музична освіта, музично-слухові уявлення.*

Statement of the problem. The formation of musical and auditory ideas of students of art schools at the initial stage of musical education of children aged 6–10 years is most often carried out in art education institutions. Currently, the performing process can be presented in the conditions of piano training in the form of the following combination: musical and auditory representations; translating these images into motor actions on the keyboard; the feeling of the real sound of the piano, which is controlled and corrected by the inner ear of the performer – a child aged 6–10 years. Musical and auditory representations determine and stimulate motor actions, and the performer's movements, relying on tactile sensations, influence the previous intra-aural representations during the game.

Research methodology. The methodology is based on general principles and basic modern provisions of pedagogical science and reflects the interrelationship of methodological approaches to the study of the problem of the formation of musical

and auditory perceptions of students of art schools at the initial stage of musical education of children aged 6–10 years.

To realize the goal of our research, the following theoretical and empirical methods were used: theoretical analysis, comparison and comparison – to determine the state of disclosure of the problem of the formation of musical and auditory ideas of children aged 6–10 years at the initial stage of learning to play the piano.

Scientific novelty: the important components of the formation of musical and auditory perceptions of children aged 6–10 years at the initial stage of learning to play the piano were analyzed.

The purpose of the article is to analyze the process of formation of musical and auditory perceptions of children aged 6–10 years at the initial stage of learning to play the piano.

Conclusions. 1. In order to form the musical and auditory ideas of children aged 6–10 years at the initial stage of piano learning, it is necessary to remember musical hearing as one of the main musical abilities. 2. Musical-auditory representations of children who are just beginning to learn to play the piano can be presented as an integrated set of musical-auditory, emotional-imagery, and kinesthetic components. 3. The connection between inner hearing and motor skills is also important for the formation of musical and auditory perceptions. 4. Teachers of art schools believe that as a result of long repetitions of individual fragments, musical and auditory abilities and skills are improved, technical techniques are strengthened, which generally stabilizes the performance process and gives beginner students confidence in their abilities. 5. A full-fledged performance of a musical work requires ideas related not only to the interpretation of a musical work (timbral, dynamic, articulation), but also to the differentiation of its sound texture (melody, harmony, rhythm, tonality, form).

***Key words:** child 6–10 years old, piano, learning to play the piano, art school, music education, musical and auditory representations.*

Постановка проблеми. Гуманістична парадигма освіти у вітчизняному освітньому просторі актуалізувала увагу на розвиток особистості. У сучасний період існує потреба створення умов для ефективної самореалізації кожної дитини. Специфіка навчання гри на фортепіано дітей 6–10 років полягає в тому, що під час гри потрібно постійно включати слуховий контроль. Розвиток музичного слуху дитини потребує формування музично-слухових уявлень. Формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл на початковому етапі музичної освіти дітей 6–10 років найчастіше здійснюється у закладах мистецької освіти. Нині виконавський процес можна представити в умовах фортепіанного навчання у вигляді такого поєднання: музично-слухові уявлення; втілення цих образів у рухо-моторні дії на клавіатурі; відчуття

реального звучання фортепіано, яке контролюється і корегується внутрішнім слухом виконавця – дитини 6–10 років. Музично-слухові уявлення визначають і стимулюють моторні дії, а рухи виконавця, спираючись на тактильні відчуття, впливають у процесі гри на попередні внутрішньо-слухові уявлення.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню проблеми формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл на початковому етапі музичної освіти дітей 6–10 років присвячені наукові розвідки Лі Еньхуй, О. Лобової. Методика формування музично-виконавського самоконтролю майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано представлена в працях А. Грінченко. Проблеми розвитку тембро-динамічного слуху для піаніста-початківця висвітлено в роботах В. Макарова.

На сьогодні більшої уваги серед зарубіжних науковців потребують праці І. Hofman та Ляо Бінь щодо музично-естетичного середовища як основи формування музично-естетичної компетентності підлітків.

Методологія дослідження. *Методологія* базується на загальних принципах та базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення проблеми формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл на початковому етапі музичної освіти дітей 6–10 років.

Наукова новизна: проаналізовано важливі складові формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Для реалізації мети нашого дослідження використано наступні теоретичні та емпіричні *методи:* *теоретичний аналіз, порівняння та зіставлення* – для визначення стану розкриття проблеми формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Мета статті – проаналізувати процес формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано.

Виклад основного матеріалу. Передумовами формування музично-слухових уявлень учнів молодшого шкільного віку неодноразово цікавилися видатні музиканти-педагоги. Цей факт дозволяє розвиватися та збагачувати систему сучасного музичного навчання загалом. Вчені, які досліджують проблему формування музично-слухових уявлень учнів мистецьких шкіл, мають враховувати той факт, що початковий етап музичної освіти дітей

найчастіше здійснюється у закладах мистецької освіти різного типу (Лі Еньхуй, 2023: 48): мистецьких школах, студіях та ін. Щодо діяльності цих закладів, то вона поступово набуває різнобічного та комплексного характеру в процесі вирішення проблеми. Використання надбань вітчизняної та світової музичної культури більш ефективно формує в учнів системних знань, умінь і навичок у галузі інструментального і вокального мистецтва. Серед різних музичних інструментів, які традиційно використовуються в освітньому процесі представлених мистецьких (музичних) закладів, популярністю користується фортепіано. Констатуємо, що цей музичний інструмент набув універсального значення. На ньому виконавець може передати усі характерні для музичного мистецтва художньо-естетичні цінності, виконувати твори різної складності, різних жанрів і стилів та дозволяє розкрити музичні здібності учнів у різних напрямках. Важливо пам'ятати, що в процесі навчання гри на фортепіано потрібно узагальнювати думки сучасних педагогів – музикантів. Це дозволяє представити виконавський процес в умовах фортепіанного навчання у вигляді такого поєднання: музично-слухові уявлення, тобто створені виконавцем в уяві музично-звукові образи; втілення цих образів у рухо-моторні дії на клавіатурі; відчуття реального звучання фортепіано, яке контролюється і корегується внутрішнім слухом виконавця – дитини 6–10 років. Музично-слухові уявлення визначають і стимулюють моторні дії, а рухи виконавця, спираючись на тактильні відчуття, впливають у процесі гри на попередні внутрішньо-слухові уявлення. В результаті музично-слухові і рухо-моторні дії дитини, яка навчається гри на фортепіано утворюють реальне звучання музичного інструмента. Вітчизняні музиканти завжди підкреслюють таку особливість: вплив рухового автоматизму на музичний слух і в цілому на процес слухового сприйняття є об'єктивною закономірністю інструментально-виконавського мистецтва. Але такі закономірності простежуються повною мірою у діяльності висококваліфікованих музикантів, які вміють використовувати всі переваги міцно відпрацьованих навичок і водночас нейтралізувати негативні моменти у сприйнятті. Натомість у процесі масового фортепіанного навчання часто доводиться зіштовхуватися з іншими явищами. Надмірний тиск рухо-моторного автоматизму на слухову сферу виконавця призводить до негативних наслідків. Складність цієї проблеми

полягає в тому, що об'єктивні закономірності сприйняття доповнюються і підсилюються одночасним впливом моментів суб'єктивного характеру. У цих випадках моторика виконавця починає діяти незалежно від його внутрішньо-слухових уявлень (Лі Еньхуй, 2023: 50).

Як стверджує вітчизняна вчена А. Грінченко, для формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано є важливі складові такі як: технічні варіанти, моделі-вправ, виконавська комбінаторика, дублювання нотозапису та ін. Також дослідниця наполягає на важливості розвитку слухового сприйняття дитиною, а також сформованість звукових еталонів. Для дитини важлива й творча коригувальність, це – уміння самооцінки і самокоригування власної гри (Грінченко, 2018: 16).

Дослідниця вважає, що для формування музично-слухових уявлень учнів на початковому етапі фортепіанного навчання необхідно пам'ятати про музичний слух – як одної із головних музичних здібностей. Відомо також, що абсолютний слух буває неповним: дитина може визначати не всі, а лише деякі ноти. В сукупності з іншими компонентами добре розвинутий відносний слух є достатнім для професіонала високої кваліфікації, що дозволяє *більш конкретно* впізнавати висоту звуку у порівнянні з уже відомим звуком (Грінченко, 2020: 30).

Використовуючи заучені, технічно «відпрацьовані» рухові навички, він не звертає увагу на художньо-естетичну інтерпретацію музичних творів. Що стосується власних музично-слухових уявлень, то вони у перші роки навчання не встигають сформуватися в учня: зосередженість на ігрових прийомах і формуванні ігрових навичок гальмує його музично-естетичний розвиток. Постійна увага до рухових дій не дозволяють його слуховому контролю коригувати реальне звучання. Поступово учень прилаштовується до того, як у нього звучить музичний твір, звикає до стереотипу, який утворився під час його тренувальної роботи. Його слухова сфера вже звикла до такого звучання, тому й не корегує його, поступово вона стає слабкішою, а її функції відмирають (Ляо Бінь, 2019: 259–265).

Щодо музикальності – як здатності до емоційного відгуку на музику, вміння відчувати в музичному творі художній зміст та відтворювати його у виконанні, вітчизняні науковці доводять той факт, що музикальність дитини у 6–10 років складно виявити під

час вступного прослуховування до мистецької школи, вона може проявитися значно пізніше в процесі навчання, активного залучення дитини до музичного мистецтва. Зауважимо, що поняття «музикальність» складають: ладове почуття, здатність до слухових уявлень, музично-ритмічне почуття (Грінченко, 2020: 32).

Активне залучення дитини 6–10 років до навчання гри на фортепіано та, взагалі, здатності до слухових уявлень залежить також й від самоорганізації та розвитку особистості дитини. Самоорганізація здобувається упродовж життя під впливом соціального середовища, системи виховання, предметно-практичної та особистісно-рольової діяльності людини, а в нашому дослідженні, дитини, яка навчається гри на фортепіано (Грищенко, 2019: 129).

З досвіду фортепіанного навчання відомо, що деякі піаністи підспівують собі під час гри. Отже можна вважати, що такий метод можна використовувати для ефективного покращення звуко-висотного слуху дітей 6–10 років на початковому етапі навчання гри на фортепіано. При цьому маємо зазначити, що мелодійний слух найбільш інтенсивно розвивається в процесі емоційного переживання інтонації, а потім її відтворенні на музичному інструменті (фортепіано). Загальні умови розвитку мелодійного слуху тісно пов'язані з виразністю інтонації, її образністю й адекватним відтворенням у виконавській дії учнів мистецьких шкіл. Педагогічний досвід доводить, що мелодійний слух найкраще формується і удосконалюється в процесі роботи над кантиленою, тобто під час вокального проголошення мелодії на інструменті. А педагогічна практика доводить, що на початковому етапі навчання гри на фортепіано в дітей 6–10 років зі слабо розвинутими музичними здібностями розвиток гармонічного слуху часто запізнюється: вони не вміють відрізнити консонансне і дисонансне звучання, а також злагоджене і фальшиве сполучення акордів. Отже, розвиток гармонійного слуху також вимагає спеціальної уваги педагога, який навчає дитину гри на фортепіано.

Оскільки більшості фортепіанної літератури притаманна звукова багатоплановість і поліфонічність, то завдання розвитку поліфонічного слуху вже на початку музичного навчання виявляються надзвичайно важливими. Особливого значення наявність поліфонічного слуху набуває у процесі вивчення поліфонічних творів. Під час їх опанування учню необхідно сприйняти, а потім

відтворити на інструменті всю складну звукову палітру розвинутих по відношенню один до одного голосів (Лі Еньхуй, 2023: 53).

Зокрема робота над поліфонічними творами й відповідно формування поліфонічного слуху постійно привертає увагу багатьох педагогів-музикантів. Для розвитку поліфонічного слуху вони рекомендують спочатку концентрувати сприймання учня, який навчається на одному з голосів, висвітлюючи окремі елементи звукових конструкцій. При цьому всі педагоги мистецьких шкіл зазначають, що формування поліфонічного слуху належить до найбільш складних напрямків музичного навчання учня.

Наше дослідження доводить, що не меншого значення для виконання фортепіанних творів має сформований темброво-динамічний слух. У музично-педагогічній літературі постійно підкреслюється, що фортепіано має багатий темброво-динамічний потенціал. Це дозволяє вважати фортепіано найдосконалішим інструментом для відтворення музичного колориту. Зазначимо, що серед усіх видів музичного слуху темброво-динамічному слуху надається вищий рівень. А педагоги-методисти також звертають увагу на зв'язок тембро-динамічного слуху і музичного мислення виконавця. Вони підкреслюють, що музична культура піаніста значною мірою визначається розвитком тембро-динамічного слуху, він може керувати власними темброво-динамічними уявленнями, тоді його гра набуває найвищого рівня виразності. Дана теза підтверджується працями В. Макарова. Цей факт, на нашу думку, край важливий для піаніста-початківця (Макаров, 1997: 36–38).

Підкреслюємо, що необхідна також й важливість відчуття звуку фортепіано тембрально, особливо для дитини, яка тільки починає своє навчання гри, адже звук фортепіано може бути безкінечно різноманітним – теплим або холодним, м'яким або гострим, світлим або темним.

Упродовж всієї історії розвитку музичної педагогіки її кращі представники усвідомлювали значення творчої самостійності й музичного мислення, які формуються на основі внутрішнього музичного слуху. Здатність піаніста-початківця відтворювати в уяві окремі фрагменти або весь твір у цілому, не спираючись при цьому на реальне звучання, завжди розглядалися як вищий прояв талановитості музиканта. Нагадаємо, що Й. Гофман у роботі «Фортепіанна гра. Відповіді на питання щодо фортепіанної гри» підкреслював наступне: «уся звукова картина має складатися в голові до того, як її передаватимуть руки» (Hofman, 2019).

Разом з тим, виконавська діяльність гри на фортепіано дітей 6–10 років на початковому етапі вимагає не репродуктивного відтворення музики, а творчого та ініціативного уявлення, яке утворюється в свідомості завдяки індивідуальному опрацюванню сприйнятого матеріалу. Це дозволяє формувати в учня координовані слухо-рухові зв'язки, які стають передумовою його виконавської досконалості. Спрямування навчання тільки на розвиток рухо-моторних умінь і навичок гальмують процес розвитку всіх видів музичного слуху і взагалі музичних здібностей, що надає піаністам-початківцям багато шкоди. Також маємо констатувати, що у фортепіанному навчанні важливого значення набувають не тільки розвинутий музичний слух дитини, а й набуті під час навчання музично-рухові дії. Це пов'язано з відтворенням внутрішніх музично-слухових уявлень щодо даного музичного твору (Лобова, 2016: 109–113; Шрамко, 2008). Можемо стверджувати, що будь-яка гра на фортепіано вимагає певної витрати сил та м'язової енергії і це призводить до втоми, а іноді й до перегравання руки дитини 6–10 років. Учні мистецьких шкіл в процесі роботи над музичними творами іноді не проявляють слухової ініціативи, а використовують прийоми повторення елементарних механічних дій на клавіатурі під час довготривалого програвання свого репертуару в уповільнених темпах. Доволі важливою в цьому плані є позиція Й. Гофмана, який висловив таку думку: «для досягнення координаційної свободи необхідно в процесі технічної роботи постійне спостереження над тим, щоб ні в одній частині піаністичного апарату не з'являлася скутість. Орієнтуючись на сигнали, які поступають від рухів рук, звучання інструмента, піаніст-початківець весь час повинен контролювати ступінь навантаженні і звільнення у своєму ігровому апараті. Корируючи міру і дозування напруги в рухах, він тим самим може позбавитися від перенапруги» (Hofman, 2019: 16). В. Макаров констатує, що це один з розповсюджених недоліків – недостатня увага до роботи внутрішнього музичного слуху. Маємо погодитися з його думкою. Такі діти, які навчаються гри на фортепіано на початковому етапі, у процесі довготривалої гри багато разів повторюють важкі технічні фрагменти, «вибиваючи» кожну ноту однаковим звуком. Вважаємо такий процес як різновид «натаскування». Навчання гри на фортепіано набуває авторитарного характеру (Макаров, 1997). Безумовно, маємо констатувати, що для того, щоб зрозуміти новий твір, розібратися в ньому, піаністу-початківцю особливо важливо

мати певний запас музично-слухових уявлень. Це дозволяє порівнювати фортепіанні п'єси, узагальнювати, знаходити з одного боку, загальне, а з іншого – те характерне, що відрізняє навіть близькі за жанром твори. Підтвердження цієї думки знаходимо у працях Є. Котляревської (Котляревська, 1998: 167–176). А відтак, маємо констатувати, що у виконавському процесі дітей 6–10 років, які є піаністами-початківцями, основою формування музично-слухових уявлень виступає слухова активність. Саме вона забезпечує слухо-рухову координацію, надає виконанню оцінку за художніми та технічними параметрами і таким чином здійснює коригування усього виконавського процесу.

Дослідник вважав необхідним вивчати розробленість теорії та методики розвитку музично-слухових уявлень учнів-піаністів (Милич, 1961). Б. Милич доведено, що музично-слухові уявлення визначаються здатністю довільно викликати звукові образи подумки. Саме тому, погоджуємося з думкою О. Фрайта, що формування музично-слухових уявлень на основі самоконтролю учнів-початківців має стати першочерговим завданням педагога у фортепіанному класі, визначати стратегію і тактику, зміст і методику його роботи. Особливо важливою така робота має проводитись з учнями, які мають посередні музичні здібності (Фрайт, 2010). Оскільки ключовим поняттям нашого дослідження є «музично-слухові уявлення», то поруч з розкриттям сутності поняття «музичний слух» розглянемо поняття «уявлення». У довідниковій літературі з психології зазначається, що уявлення – це форма психічної діяльності, в якій знання конкретизуються і проявляються через розумові дії. Вона може проявлятися у вигляді наочного образу предмета або явища, які виникають і відтворюються у пам'яті на основі минулого досвіду. «Регулююча функція уявлень тісно пов'язана із сигнальною функцією; вона відбирає потрібну інформацію про об'єкт або явище, які раніше впливали на наші органи почуттів. При цьому цей вибір здійснюється з урахуванням реальних умов майбутньої діяльності. Функція налаштування проявляється в орієнтації діяльності залежно від характеру зовнішніх впливів. Вона забезпечує певний тренувальний ефект рухових уявлень, які сприяють формуванню алгоритму нашої діяльності» (Мозгальова, 2014: 294–298). Підсумовуючи позиції вчених стосовно ролі уявлень в житті людини, можна констатувати, що вони відіграють дуже важливу роль у регуляції психічної діяльності людини. Найважливішим етапом їх розвитку

стає перехід від мимовільного сприйняття уявлень до уміння довільно викликати потрібні уявлення. Разом з тим важливо пам'ятати, що будь-які уявлення містять у собі елемент узагальнення, а розвиток уявлень рухається шляхом збільшення цих елементів (Hofman, 2019). Наочно види музично-слухових уявлень можна представити таким чином. До першого виду уявлень відносяться конкретні звукові уявлення, які формуються у момент сприйняття музичного твору. До них належать ладові, ритмічні та гармонічні структури, які включені в музичну структуру і несуть певний смисл. Розвиток таких уявлень вимагає правильного і поступово сформованого слухового сприйняття. На їх основі в кінцевому результаті формуються звукові образи. Ці конкретно-звукові музичні уявлення несуть певний смисл і включаються в структуру всього музичного твору, що особливо важливо пам'ятати для формування музичних уявлень піаністів-початківців 6–10 років.

Перші музично-слухові уявлення йдуть безпосередньо за сприйняттям перших слухових зразків і швидко тьмяніють, губляться в пам'яті після згасання реального звучання. Потім вони можуть виникати у свідомості спонтанно, стихійно у вигляді коротких, уривчастих мотивів, деяких звукових ліній з невизначеними мелодійними контурами. Такі музично-слухові асоціативні, емоційно-образні уявлення: ладо-звукові, ритмічні, гармонічні уявлення характеризуються здатністю довільно викликати звукові образи подумки.

Другий вид музично-слухових уявлень також виникає під час реального або внутрішнього сприйняття музики, але вони виходять за межі чисто звукових феноменів. Такі уявлення називають поза звуковими або асоціативними уявленнями. Діапазон цих уявлень у сприймаючої людини може бути безмежним, тому вони відіграють коригуючу роль в образно художньому осмисленні музичного твору. Потрібно зазначити, що в методичній літературі педагоги часто користуються асоціативними уявленнями, які мають конкретно-чуттєвий характер (слухові, зорові тощо). Серед них окрему групу утворюють емоційно асоціативні уявлення. Необхідною умовою яскравого і захоплюючого виконання стає включення до нього аспектів аналізу. Після такого опрацювання музичного твору емоційні уявлення, збагачені новими знаннями, стають більш глибокими та змістовними.

Третій вид музично-слухових уявлень зв'язаний з моторним або технічним відтворенням музичного твору. Дитина 6–10 років, яка починає навчатися гри на фортепіано вже з початку навчання має зрозуміти, що усі технічні проблеми долаються в результаті осмислення характеру і образного змісту музичного твору. Отже, для набуття таких уявлень необхідно мати певні знання, уміння і навички, які формуються в процесі навчання. Усі вони разом керують діяльністю музичного слуху в широкому значенні – здатності розуміти, відчувати, емоційно переживати зміст музики, створюючи художній образ музичного твору, і у вузькому – умінні орієнтуватися у його акустичній площині. А отже, разом з тим процес фортепіанного навчання стає перспективним, якщо педагог із самого початку роботи з учнем ставить своїм спеціальним завданням формування музично-слухових уявлень, допомагаючи йому усвідомити особливості музичної фактури та її значення у виконавській діяльності. Розвиток таких музично-слухових уявлень вимагає правильного і поступово сформованого слухового сприйняття. На їх основі в кінцевому результаті формуються звукові образи, які спрямовують виконавця на пошуки адекватних способів музичного вираження. Можемо констатувати, що у багатьох випадках прослідковується не відсутність самих уявлень, а недостатньо розвинене вміння ними оперувати піаністами-початківцями.

Педагоги-піаністи стверджують, що для повноцінного виконання музичного твору необхідні уявлення, які пов'язані не тільки з інтерпретацією музичного твору (наприклад, темброві, динамічні, артикуляційні), а й з диференціацією його звукової фактури (мелодії, гармонії, ритмом, тональністю, формою). Усі вони разом керують діяльністю музичного слуху в широкому значенні – здатності розуміти, відчувати, емоційно переживати зміст музики, створюючи художній образ музичного твору.

Пояснення педагога, залучення різноманітних асоціацій допомагає учням, які тільки починають навчатися гри на фортепіано координувати свої зусилля у виправленні помилок, пов'язаних з ігровими рухами, а також зрозуміти фазу емоційного сприйняття музичного образу. Доцільно перший етап навчання зробити донотним, тобто основну увагу приділити формуванню музично-слухових уявлень, використовуючи елементи підбору мелодій на слух та музичних імпровізацій. Педагоги мистецьких шкіл констатують, що в результаті тривалих цілеспрямованих

повторів окремих фрагментів музично-слухові уміння і навички удосконалюються, зміцнюються технічні прийоми, що в цілому стабілізує виконавський процес і надає учням-початківцям впевненості у своїх силах.

Працюючи з учнем над музичним твором, важливо систематизувати його знання, показати йому загальні принципи виконання певних технічних формул, щоб під час опрацювання наступних творів аналогічного характеру він самостійно використовував здобуті знання. А відтак, важливо під час обговорення певних проблем узагальнювати основні позиції й допомагати дитині 6–10 років, яка ще тільки починає навчання гри на фортепіано виявляти зв'язки з аналогічними творами, орієнтуватися в музичному матеріалі аналогічних стилевих напрямків. Увага учня-початківця має постійно спрямовуватися на два орієнтири: 1) характер звучання, який відповідає музичному образу; 2) наступний контроль за власною грою за принципом «слухаючи, чую себе». Він стає передумовою керованої поведінки під час гри. При цьому учень навчається естетично оцінювати своє виконання, правильно співвідносити орієнтуючу і контролюючу складові музичного мислення. Відтак, схема дії учня має відповідати принципу «відчуваю – виконую – оцінюю». зокрема, виконавської діяльності молодших школярів. Констатуємо, що музично-слухові уявлення розвиваються у процесі реальної музичної діяльності, яка спрямовується на пізнання й втілення образів, започаткованих у музичних творах. Такі образи створюються під час емоційного, і разом з тим естетичного переживання, а також за участю внутрішнього слуху і необхідних рухових дій. Ці три компоненти, що взаємодіють, сприяють розвитку та формуванню музично-слухових уявлень. Таким якостям музиканта у світовій практиці завжди надавалося величезного значення. В галузі музичної психології підкреслюють наступне: під час навчання важливо, щоб нотний запис музичного твору викликав у виконавця відповідні збудження у слуховій ділянці кори головного мозку. Для формування музично-слухових уявлень також важливого значення набуває зв'язок внутрішнього слуху з моторикою. Згідно даних музичної психології, рухові дії людини залежать від її психофізичного стану та специфічних функціональних особливостей, які утворюються у різних ланцюжках слухо-моторного апарату. У виконавському процесі його складні якості не можна розглядати у вигляді сукупності простих рухових умінь і навичок.

Зокрема вчені (В. Моляко) зазначають, що «до виконавських здібностей піаніста входять не лише рухові якості, а й ті, які належать до інших сенсорних систем». Так, на думку В. Моляко «один і той же рівень прояву складних передчуттів може бути зумовлений різними елементарними здібностями» (Моляко, 2004: 2–9).

З урахуванням цих положень музично-слухові уявлення дітей 6–10 років, які тільки починають навчатися гри на фортепіано, можна представити у вигляді інтегрованої сукупності музично-слухових, емоційно-образних, і кінестетичних складових, здатних змінюватися і удосконалюватися під час виконавської діяльності. Активізація цих складових здійснюється за умов використання відповідних педагогічних умов. Отже, дослідження з проблеми формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років, які тільки починають навчатися гри на фортепіано, дозволив дійти висновку, що урахування емоційних реакцій цієї групи дітей з їх спрямованістю на розвиток слухової уваги та рухо-моторних навичок дає можливість удосконалити методику формування музично-слухових уявлень як підґрунтя фортепіанного навчання.

Висновки. 1. Для формування музично-слухових уявлень дітей 6–10 років на початковому етапі фортепіанного навчання необхідно пам'ятати про музичний слух – як одної із головних музичних здібностей. 2. Музично-слухові уявлення дітей, які тільки починають навчатися гри на фортепіано, можна представити у вигляді інтегрованої сукупності музично-слухових, емоційно-образних, і кінестетичних складових. 3. Для формування музично-слухових уявлень також важливого значення набуває зв'язок внутрішнього слуху з моторикою. 4. Педагоги мистецьких шкіл вважають, що в результаті тривалих повторів окремих фрагментів музично-слухові уміння і навички удосконалюються, зміцнюються технічні прийоми, що в цілому стабілізує виконавський процес і надає учням-початківцям впевненості у своїх силах. 5. Повноцінне виконання музичного твору потребує уявлень, які пов'язані не тільки з інтерпретацією музичного твору (темброві, динамічні, артикуляційні), а й диференціації його звукової фактури (мелодії, гармонії, ритму, тональності, форми).

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення процесу формування технічних прийомів гри на фортепіано піаністів-початківців.

Список використаних джерел

1. Грищенко С.В. Самовдосконалення особистості : монографія. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2019. 192 с.
2. Грінченко А.М. Методика формування музично-виконавського самоконтролю майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. Суми, 2018. 22 с.
3. Грінченко Т.Д. Методика викладання фахових дисциплін: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2020. 204 с.
4. Котляревська Є. Інтерпретація як специфічна форма творчої діяльності. *Київське музикознавство*: зб. статей. Вип. 1. Київ, 1998. С. 167–176.
5. Лі Еньхуй. Методика формування музично-слухових уявлень учнів на початковому етапі фортепіанного навчання: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 01 Освіта/Педагогіка. 014 Середня освіта (музичне мистецтво). Київ, 2023. 207 с.
6. Лобова О. Музично-творчий розвиток молодших школярів засобами музично-рухливої діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2016. С. 109–113.
7. Ляо Бінъ. Музично-естетичне середовище як основа формування музично-естетичної компетентності підлітків. 3rd International scientific and practical conference. Publishing House «ACCENT». 2019. С. 259–265. Sofia, Bulgaria. URL: <http://sci-conf.com.ua>.
8. Макаров В. Методика навчання гри на фортепіано. Харків: ХГП, 1997. 120 с.
9. Милич Б.Г. Фортепіанна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва. Київ: Держ. вид. образ. мистецтва і муз. літератури: УРСР, 1961. 104 с.
10. Мозгальова Н.Г. Виховні можливості фортепіанної музики для дітей *Збірник наукових праць ЗДПУ*. Випуск 17 (2-2014). Запоріжжя, 2014. С. 294–298.
11. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
12. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 02.09.2024).
13. Фрайт О. Фортепіанні альбоми та цикли українських композиторів для дітей: історія і сучасність. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2010. 94 с.
14. Шрамко О.І. Основний музичний інструмент: Алгоритм методики. Кривий Ріг: «Видавничий дім», 2008. 218 с.
15. Hofman I. Fortepianna hra. Vidpovidi na pytannya pro fortepiannu hru. *Klasyka-XXI*, 2019. 188 s.

References

1. Ghryshhenko, S.V. (2019). Samovdoskonalennja osobystosti [Self-improvement of personality] : monohrafija [monograph]. Chernighiv: Vydavnytstvo «Desna Polighraf» [in Ukrainian].
2. Hrinchenko, A.M. (2018). Metodyka formuvannia muzychno-vykonavskoho samokontroliu maibutnikh uchyteliv muzyky v protsesi navchannia hry na fortepiano : [Methodology of formation of musical performance self-control of future music teachers in the process of learning to play the piano] : avtoreferat dysertatsii [thesis abstract] na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk. 13.00.02 – teoriia ta metodyka muzychnoho navchannia. Sumy [in Ukrainian].
3. Hrinchenko, T.D. (2020). Metodyka vykladannia fakhovykh dystsyplin: [Methodology of teaching professional disciplines]: navchalno-metodychnyi posibnyk [educational and methodological manual]. Vinnytsia [in Ukrainian].
4. Kotliarevska, Ye. (1998). Interpretatsiia yak spetsyfichna forma tvorchoi diialnosti. [Interpretation as a specific form of creative activity]. *Kyivske muzykoznavstvo: [Kyiv musicology]: zb. statei. Vyp. 1. Kyiv, pp. 167–176* [in Ukrainian].
5. Li, Enkhui. (2023). Metodyka formuvannia muzychno-slukhovykh uiavlenniv na pochatkovomu etapi fortepiannoho navchannia: [The method of formation of musical and auditory ideas of students at the initial stage of piano training] : dysertatsiia [dissertation] na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii : 01 Osvita/Pedahohika. 014 Serednia osvita (muzychne mystetstvo). Kyiv [in Ukrainian].
6. Lobova, O. (2016). Muzychno-tvorchyi rozvytok molodshykh shkolariv zasobamy muzychno-rukhlyvoi diialnosti. [Musical and creative development of younger schoolchildren by means of musical and moving activities]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky. – Scientific Bulletin of the MNU named after V.O. Sukhomlynskyi, pp. 109–113* [in Ukrainian].
7. Liao, Bin. (2019). Muzychno-estetychne seredovyshe yak osnova formuvannia muzychno-estetychnoi kompetentnosti pidlitkiv. [Musical-aesthetic environment as a basis for the formation of musical-aesthetic competence of teenagers]. 3rd International scientific and practical conference. Publishing House «ACCENT», pp. 259–265. Sofia, Bulgaria. URL: <http://sci-conf.com.ua> [in Ukrainian].
8. Makarov, V. (1997). Metodyka navchannia hry na fortepiano. [Methods of learning to play the piano]. Kharkiv: KhHII [in Ukrainian].
9. Mylych, B.H. (1961). Fortepianna literatura ukrainskykh radianskykh kompozytoriv dlia ditei ta yunatstva. [Piano literature by Ukrainian Soviet composers for children and youth]. Kyiv: Derzh. vyd. obraz. mystetstva i muz. literatury: URSR [in Ukrainian].
10. Mozghalova, N.H. (2014). Vykhovni mozhyvosti fortepiannoi muzyky dlia ditei. [Educational possibilities of piano music for children].

Zbirnyk naukovykh prats ZDPU. – Collection of scientific works of the ZDPU. Vypusk 17 (2–2014). Zaporizhzhia, pp. 294–298 [in Ukrainian].

11. Moliako, V.O. (2004). *Psykhologichna teoriia tvorchosti. [Psychological theory of creativity]. Obdarovana dytyna. – A gifted child. № 6, pp. 2–9 [in Ukrainian].*

12. Pro osvitu. (2017) [About education] *Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 02.09.2024) [in Ukrainian].*

13. Frait, O. (2010). *Fortepianni albomy ta tsykly ukrainskykh kompozytoriv dlia ditei: istoriia i suchasnist. [Piano albums and cycles of Ukrainian composers for children: history and modernity]. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil DDPU im. I. Franka [in Ukrainian].*

14. Shramko, O.I. (2008). *Osnovnyi muzychnyi instrument: Alhorytm metodyky. [The main musical instrument: Algorithm of the technique]. Kryvyi Rih: «Vydavnychi dim» [in Ukrainian].*

15. Hofman, I. (2019). *Fortepianna hra. Vidpovidi na pytannya pro fortepiannu hru. Klasyka-XXI [in English].*

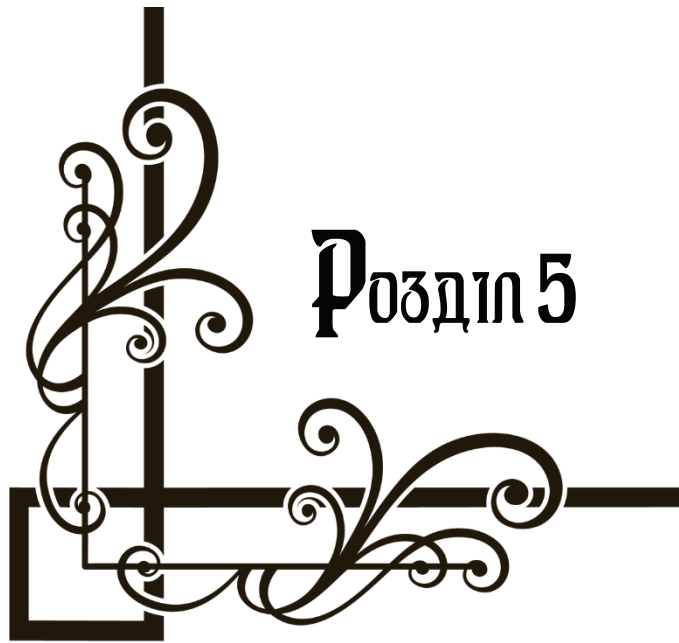
Світлана ЛИСЮК Svitlana LYSYUK

ORCID 0000-0001-8566-484X

ORCID 0000-0001-8566-484X

*Заслужений працівник
культури України,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри загального та
спеціалізованого фортепіано
Одеської національної музичної
академії імені А.В. Нежданової,
Директор КЗПСО
«Мистецька школа № 14 м. Одеси»
(Одеса, Україна)
E-mail: svitlanalysyuk@gmail.com*

*Honored Worker of Culture
of Ukraine, PhD of Art Studies,
Associate Professor of General and
Specialized Piano,
A.V. Nezhdanova Odessa National
Academy of Music,
Director of «Art School № 14
Odessa»
(Odessa, Ukraine)
E-mail: svitlanalysyuk@gmail.com*

УДК 378:37.091

DOI 10.69842/prof2024.2.5

Наталія НОСОВЕЦЬ

Nataliia NOSOVETS

**ІНСТРУМЕНТИ І МОЖЛИВОСТІ ZOOM
ДЛЯ ОПИТУВАННЯ УЧНІВ ТА ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ
ДИСТАНЦІЙНО**

**TOOLS AND OPPORTUNITIES OF ZOOM FOR SURVEYING
STUDENTS AND STUDYING NEW MATERIAL REMOTELY**

Постановка проблеми. Сьогодні онлайн-навчання з використанням технологій дистанційної освіти відрізняється від правильно спланованого онлайн-навчання на основі масових відкритих онлайн-курсів. Такі методи можуть розширити можливості освітнього середовища та підвищити ефективність навчання здобувачів середньої освіти. Зв'язок між використанням дистанційних технологій та широким застосуванням онлайн-платформ є актуальною темою. Вітчизняні університети змушені звертатися до моделей дистанційного та змішаного навчання для забезпечення безпечного освітнього процесу. Швидка адаптація до використання інструментів і можливостей Zoom для опитування учнів та вивчення нового

матеріалу дистанційно в сучасній ситуації зберігає ефективність, безперервність і доступність освітнього процесу.

Методологія дослідження базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає ефективність використання ZOOM для опитування здобувачів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Наукова новизна. Виокремлено та проаналізовано особливості використання ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Мета розділу полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному використанню ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Висновки. 1. У сучасному суспільстві дистанційна освіта стала необхідністю для забезпечення безпечного освітнього процесу. Тому варто оцінити майбутній потенціал, який пропонує дистанційна освіта. Переваги дистанційного навчання: доступ до нетрадиційних джерел інформації, урізноманітнення самостійної роботи, абсолютно нові можливості для творчості та самореалізації, розвиток і вдосконалення цілого ряду навичок. 2. Результати використання технологій в освітньому процесі залежать не стільки від навичок вчителя, скільки від бажання і здатності учнів вчитися. 3. Особливості використання ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно підвищують ефективність освітнього процесу. 4. Використання сесійних кімнат для групової роботи на платформі Zoom є ефективним інструментом та інтерактивним методом навчання для підтримки емоційного контакту між учасниками освітнього процесу, розвитку комунікативних навичок та навчання командній роботі інноваційними технологіями.

Ключові слова: освітня діяльність, ZOOM, дистанційне навчання, інноваційні технології, діджиталізація.

Statement of the problem. Today, online learning using distance education technologies differs from well-planned online learning based on mass open online courses. Such methods can expand the possibilities of the educational environment and increase the effectiveness of training of students of secondary education. The relationship between the use of remote technologies and the widespread use of online platforms is a hot topic. Domestic universities are forced to turn to distance and blended learning models to ensure a safe educational process. Quick adaptation to the use of Zoom tools and capabilities for surveying students and learning new material remotely in the modern situation preserves the efficiency, continuity and accessibility of the educational process.

The research methodology is based on modern provisions of pedagogic science and reflects the effectiveness of using ZOOM for surveying applicants of general secondary education institutions and studying new material remotely.

Scientific novelty. The peculiarities of using ZOOM for surveying students of general secondary education institutions and learning new material remotely have been identified and analyzed.

The purpose of the section is the theoretical justification and practical use of ZOOM for surveying students of general secondary education institutions and learning new material remotely.

Conclusions. 1. In modern society, distance education has become a necessity to ensure a safe educational process. Therefore, it is worth evaluating the future potential offered by distance education. Advantages of distance learning: access to non-traditional sources of information, diversification of independent work, completely new opportunities for creativity and self-realization, development and improvement of a number of skills. 2. The results of using technologies in the educational process depend not so much on the teacher's skills as on the students' desire and ability to learn. 3. Features of using ZOOM for surveying students of general secondary education institutions and learning new material remotely increase the effectiveness of the educational process. 4. The use of session rooms for group work on the Zoom platform is an effective tool and interactive learning method for maintaining emotional contact between participants in the educational process, developing communication skills, and teaching teamwork using innovative technologies.

Key words: educational activity, ZOOM, distance learning, innovative technologies, digitalization.

Постановка проблеми. Сьогодні онлайн-навчання з використанням технологій дистанційної освіти відрізняється від правильно спланованого онлайн-навчання на основі масових відкритих онлайн-курсів. Такі методи можуть розширити можливості освітнього середовища та підвищити ефективність навчання здобувачів середньої освіти. Зв'язок між використанням дистанційних технологій та широким застосуванням онлайн-платформ є актуальною темою. Вітчизняні університети змушені звертатися до моделей дистанційного та змішаного навчання для забезпечення безпечного освітнього процесу. Швидка адаптація до використання інструментів і можливостей Zoom для опитування учнів та вивчення нового матеріалу дистанційно в сучасній ситуації зберігає ефективність, безперервність і доступність освітнього процесу.

Основним принципом дистанційного навчання є безпосередня взаємодія між учнями і вчителями. При дистанційному навчанні учні перебувають у постійному контакті не тільки з вчителем, але й з іншими здобувачами освіти. Виконуючи завдання та використовуючи нові інформаційні технології учні

занурюються в реальне середовище через пряме телекомунікаційне спілкування з іншими.

Досвід показує, що Zoom, хмарна платформа для проведення відео конференцій, вебінарів та інших подібних онлайн-заходів, є найпродуктивнішою з точки зору освітньої діяльності здобувачів середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні й практичне використання ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно розглянуто в наукових розвідках вітчизняних вчених. В працях О. Шуть висвітлено особливості організації освітнього процесу з використанням платформи ZOOM (Шуть, 2023: 103–106). Н. Моргуною проаналізовано практика використання ZOOM у процесі мовної підготовки іноземних студентів (Моргунова, 2020). Наукові розвідки А. Білана, О. Панасюк висвітлюють різні аспекти поняття інформаційних технологій: техніко-педагогічний аспект (Білан & Панасюк, 2008). Л. Васильченко, Н. Шацькою розглянуто дистанційне (онлайн) навчання у закладах ЗСО: проблеми, виклики, рішення. (Васильченко & Шацька, 2022). М. Кадемія, Т. Козяр, М. Рак аналізують інформаційно-комунікаційні технології навчання (Кадемія & Козяр & Рак, 2011). І. Шищенко висвітлює різні аспекти впливу цифрових технологій на освітній процес закладів вищої освіти: огляд проблем та викликів (Шищенко, 2022: 42–47).

Методологія дослідження. *Методологія дослідження* базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає ефективність використання ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Наукова новизна. Виокремлено та проаналізовано особливості використання ефективність використання можливостей ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Мета розділу полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці ефективності використання платформи ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Натепер недостатньо вивчено практичні аспекти вдосконалення процесу використання ZOOM для опитування здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Виклад основного матеріалу. У сучасний період вітчизняні освітні заклади поступово перейшли на використання технологій дистанційної освіти.

Варто зазначити, що дистанційна освіта, як форма навчання, передбачає фізично відокремлений елемент освітнього процесу з використанням різних технологій для полегшення та спрощення комунікації між вчителем та здобувачем освіти. Спочатку дистанційне навчання було найбільш поширеним серед здобувачів освіти, які проживали в інших країнах чи віддалених регіонах.

Дистанційна освіта – досить поширене явище в усьому світі. У багатьох країнах її популярність зростає з кожним роком. Це пов'язано з тим, що така форма навчання, заснована на інтерактивній взаємодії між постачальниками освітніх послуг, є найбільш гнучкою та доступною. Заклади освіти в усьому світі мають високий рівень прийняття дистанційної освіти (93%) і її використання в освітньому процесі зростає (87%). Крім того, заклади освіти все більше інтегрують дистанційну освіту в свої організаційні стратегії (85%) (Polianovskyi et al., 2021: 602).

Ефективність дистанційного навчання значною мірою залежить від упорядкованого впровадження та послідовного застосування комплексу методів і процесів, які забезпечують онлайн доступ до освітніх матеріалів, заснований на інтерактивній взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Проблеми зворотного зв'язку між учнями та вчителями, інтерактивного навчання та викладання іноземних мов, тобто практичних курсів, вирішувалися за допомогою низки онлайн-сервісів в Інтернеті та систем відео конференц зв'язку. Такий підхід до функціонального використання мови в освітньому процесі вимагає тісної співпраці з вчителем. Виходячи з аналізу досвіду практикуючих вчителів, найбільш зручними і поширеними, без зниження технічної компетенції, є такі платформи, як Skype, Google Hangouts, Google Meet і WebEx.

Для проведення хмарних відео конференцій, спільних нарад та викладання предметів в закладах загальної середньої освіти здобувачам освіти з метою проведення онлайн занять (як лекційних, так і практичних) стала платформа Zoom, яка надає функціонал кімнати для групової роботи (ZBR).

Наприклад, під час викладання іноземної мови великі зустрічі на платформі Zoom можуть ускладнювати взаємодію між учасниками освітнього процесу, що призводить до відсутності інтеракції

та емоційного контакту. Використання сесійних кімнат для групової роботи в онлайн-заняттях дозволяє залучити більшу кількість учасників освітнього процесу до діалогу, спілкування та виконання завдань, запропонованих викладачем. Однак завдання та форми роботи в малих групах, що використовуються, мають бути структурованими та ефективними, а також вимагають досконалої підготовки, постійного зростання професійної майстерності викладачів та високого рівня комп'ютерної грамотності сучасних вчителів з точки зору досягнення основних цілей навчання (Щебликіна, 2022: 94).

Вибір платформи вчителями закладів загальної середньої освіти зазвичай залежить від вибору конкретної платформи школою в цілому; спираючись на власний досвід роботи з ліцензійною версією ZOOM та на дані з публікацій на дотичну тематику, ми можемо виокремити декілька проблемних блоків різного характеру, які є дуже важливими для організації освітнього процесу.

Що ж до ZOOM, то учні та вчителі повинні зайти до зали очікування за п'ять хвилин до початку зустрічі. Отже, можна уникнути відволікань, спричинених «запуском» учнів після початку заняття. Обов'язково входити у відео конференцію, використовуючи своє ім'я та прізвище, а не нікнейм чи назву пристрою. Важливо мати при собі фотографію в офіційно-діловому стилі. Камера може бути ввімкнена або не ввімкнена, залежно від домовленості між вчителем та класом. Відповідаючи на прямі запитання, ввімкнути камеру вважається хорошим тоном. Важливо, щоб усі учасники вимикали свої мікрофони, якщо вони не відповідають.

При створенні віртуальних класів платформа для проведення онлайн-конференцій Zoom стала провідним інструментом для синхронного онлайн-спілкування та співпраці. Завдяки таким функціям, як відео конференції, спільний доступ до екрану та окремі кімнати, Zoom дозволяє вчителям проводити інтерактивні віртуальні заняття, вебінари та групові дискусії в режимі реального часу. Використання Zoom у дистанційній освіті не лише забезпечує безперешкодну взаємодію між вчителями та здобувачами середньої освіти, але й сприяє залученню та активній участі школярів. Освітняни підкреслюють стимулюючу роль сучасних інформаційних технологій, зокрема Zoom, у покращенні освітнього процесу та формуванні почуття спільноти серед здобувачів освіти (Музиченко, 2017: 39).

Перевагами платформи ZOOM є: Zoom має інструмент для запису відео, який можна використовувати для повторного використання матеріалів уроків, практичних занять та самостійної роботи школярів; платформа може працювати з документами у форматах doc, pdf, ppt та інших; Zoom корисний для проведення відео конференцій, круглих столів, презентацій звітів та онлайн-уроків. Кожну зустріч може організувати будь-який користувач, який має обліковий запис. Платформа дозволяє користувачам працювати над документами, використовуючи віртуальні дошки та чат; Zoom дуже простий і корисний для приватних або групових уроків (Гриневич & Хом'як & Слюсаренко & Трофимчук & Ткаченко, 2023: 10).

Вчителі закладів загальної середньої освіти повинні звертати особливу увагу на необхідність розробки детального плану власної освітньої діяльності, її структури та чіткого набору навчальних цілей і завдань. Здобувачі освіти повинні розуміти цілі пропонованого курсу. Ефективність освітньої діяльності значною мірою залежить від змісту освітніх матеріалів. При розробці освітніх матеріалів для дистанційного навчання необхідно враховувати психологічні закономірності сприйняття, пам'яті, мислення та уваги, а також вікові особливості здобувачів середньої освіти. Це пов'язано з тим, що когнітивні процеси мають безпосередній вплив на засвоєння матеріалу учнів різних вікових категорій.

Опитування є відносно новою функцією ZOOM і може широко використовуватися в освітньому процесі. Існують різні форми опитувань, включаючи питання з однією відповіддю, кількома варіантами відповідей та відкриті питання, щоб отримати зворотній зв'язок від аудиторії та перевірити рівень засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

При плануванні ZOOM-конференції можна додати до 25 додаткових опитувань; під час ZOOM-заходу одне або кілька опитувань можна запускати одночасно або через певні проміжки часу. Після того, як голосування відбулося і опитування завершено, є можливість поділитися результатами з аудиторією. Це дозволяє вчителю разом зі здобувачами освіти проаналізувати зібрані дані та зробити відповідні висновки щодо оцінювання відповідей.

Щоб зробити зустрічі зручнішими, Zoom дозволяє користувачам робити нотатки. Можна активувати віртуальну дошку або намалювати різні фігури на екрані робочого столу комп'ютера, щоб підкреслити контекст розмови. Для збереження налаштувань

зустрічей Zoom, якщо вчителі часто проводять онлайн-зустрічі в Zoom, вони можуть створювати нову зустріч з новою URL-адресою або ідентифікатором щоразу. Проте сервіс дозволяє користувачам багаторазово створювати зустрічі з однаковими налаштуваннями. Просто вкажіть час для наступної зустрічі, і здобувачі освіти зможуть підключитися, використовуючи ті самі дані для входу (Адамова & Уграк, 2014: 374–379).

Маємо констатувати, що один з найбільших викликів в ZOOM онлайн-уроках – налагодження діалогу та зворотного зв'язку. Вчителі часто кажуть, що їм здається, ніби вони розмовляють самі з собою. Тут на допомогу може прийти віртуальна дошка (електронна панель, яка виконує роль дошки для спільної роботи), яка приверне увагу здобувачів освіти. Під час уроку можна попросити здобувачів спільно щось показати або підкреслити певний логічний зв'язок чи пріоритет, це завжди допомагає активізувати аудиторію.

Чат надає миттєві відповіді на прості запитання для опитування; запитання типу «Так/Ні»: здобувачів середньої освіти просять поставити знак «+» чи «-» або цифру 1 чи 2, щоб позначити свою думку. Потім вчитель підсумовує думку більшості або просить дати більш розгорнуту відповідь для конкретного учня. Існує багато варіантів, включаючи питання з одного слова або пояснення поняття. До чату також можна прикріплювати файли, посилання та фотографії. Якщо це необхідно для організації уроку, здобувачі освіти можуть завантажити їх і одразу ж працювати з ними саме на цьому уроці.

Основним недоліком платформи є обмежений час зустрічі. Безкоштовно дозволяє проводити відео конференції тривалістю до 40 хвилин. Однак можливість створювати постійні посилання для повторних уроків є великим плюсом.

Уроки можна зберігати як на комп'ютері, так і в хмарі для здобувачів освіти, які з якихось причин не можуть бути присутніми на відео конференції. Також корисно мати можливість налаштувати автоматичний запуск запису та паузи. Під час конференції можна призначити координатора (здобувача освіти), який виконує ті ж функції, що й організатор (вчитель).

Це включає в себе ввімкнення та вимкнення мікрофонів окремих учнів, зміну імен та розподіл їх по кімнатах. Однак навіть за такої можливості вільний доступ до контенту не гарантує повного засвоєння здобувачами середньої освіти онлайн-курсу,

оскільки не передбачає підтримки ні учнів, ні вчителів закладів загальної середньої освіти. Крім того, вчителі, які читали онлайн-уроки і занурювалися у зміст уроку, можуть не бути знайомі з методами онлайн-навчання.

Висновки. 1. У сучасному суспільстві дистанційна освіта стала необхідністю для забезпечення безпечного освітнього процесу. Тому варто оцінити майбутній потенціал, який пропонує дистанційна освіта. Переваги дистанційного навчання: доступ до нетрадиційних джерел інформації, урізноманітнення самостійної роботи, абсолютно нові можливості для творчості та самореалізації, розвиток і вдосконалення цілого ряду навичок. 2. Результати використання технологій в освітньому процесі залежать не стільки від навичок вчителя, скільки від бажання і здатності учнів вчитися. 3. Особливості використання ZOOM для опитування учнів закладів загальної середньої освіти та вивчення нового матеріалу дистанційно підвищують ефективність освітнього процесу. 4. Використання сесійних кімнат для групової роботи на платформі Zoom є ефективним інструментом та інтерактивним методом навчання для підтримки емоційного контакту між учасниками освітнього процесу, розвитку комунікативних навичок та навчання командній роботі інноваційними технологіями.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо розроблення практичних рекомендацій із використання платформи ZOOM для опитування учнів (закладів загальної середньої освіти) та вивчення нового матеріалу дистанційно.

Список використаних джерел

1. Адамова І.З., Уграк М.І. Використання інтернет-технологій у навчальному процесі. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Економічні науки. 2014. Вип. 1. С. 374–379.

2. Білан А.Д., Панасюк О.П. Інформаційні технології: техніко-педагогічний аспект: монографія. Луцьк, 2008. 300 с.

3. Гриневич Н.Є., Хом'як О.А., Слюсаренко А.О., Трофимчук А.М., Ткаченко О.В. Організація дистанційного навчання за використання платформи Moodle, сервісу Zoom, цифрових інструментів Google для здобувачів вищої освіти освітніх програм Водні біоресурси та аквакультура у Білоцерківському національному аграрному університеті. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. Серія: Сільськогосподарські науки. 2023. Т. 25. № 99. С. 9–13.

4. Кадемія М.Ю., Козяр, Т.Є., Рак М.М. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: словник глосарій. Львів: «СПОЛОМ», 2011. 327 с.

5. Моргунова Н.С. Практика використання ZOOM у процесі мовної підготовки іноземних студентів. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів*: збірник наукових статей за матеріалами XIV Міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня 2020 р.). Харків: ХНАДУ, 2020. 335 с.).

6. Музиченко С.В. Принципи використання інформаційних технологій у навчальному процесі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 39–47.

7. Polianovskyi H., Zatonatska T., Dluhopolskyi O., Liutyi I. Digital and Technological Support of Distance Learning at Universities under COVID-19 (Case of Ukraine). *Revista Româneas căpentru Educație Multi dimensională*. 2021. № 13 (4). Pp. 595–613.

8. Щєбликіна Т. Ефективне використання сесійних кімнат платформи ZOOM при викладанні іноземної мови. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції для науковців, викладачів, учителів, здобувачів вищої освіти. 2022 р. С. 94–96.

9. Шуть О.Ю. Особливості організації освітнього процесу з використанням платформи ZOOM. *Цифрова трансформація та діджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики* Міжнародна науково-практична конференція. 2023. С. 103–106.

10. Шищенко І. Деякі аспекти впливу цифрових технологій на освітній процес закладів вищої освіти: огляд проблем та викликів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2022. Т. 10. № 5. С. 42–47.

11. Васильченко Л., Шацька Н. Дистанційне (онлайн) навчання у закладах ЗСО: проблеми, виклики, рішення. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2022. Том 10, № 7. С. 19–24.

References

1. Adamova, I.Z., Ugrak, M.I. (2014). Vykorystannia internet-tekhnologii u navchalnomu protsesi. [The use of Internet technologies in the educational process]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky. – Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences. Issue 1*, pp. 374–379 [in Ukrainian].

2. Bilan, A.D., Panasyuk, O.P. (2008). Informatsiini tekhnologii: tekhniko-pedahohichni aspekti: [Information technologies: technical and pedagogical aspect]: монографія. [monograph]. Lutsk [in Ukrainian].

3. Hrynevych, N.E., Khomyak, O.A., Slyusarenko, A.O., Trofymchuk, A.M., Tkachenko, O.V. (2023). Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia za vykorystannia platformy Moodle, servisu Zoom, tsyfrovyykh instrumentiv Google dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity osvitnikh proqram Vodni bioresursy ta akvakultura u Bilotserkivskomu natsionalnomu ahrarnomu

universyteti. [Organization of distance learning using the Moodle platform, the Zoom service, and Google digital tools for students of higher education in the Water Bioresources and Aquaculture educational programs at the Belotserk National Agrarian University]. *Naukovyi visnyk LNUVMB imeni S.Z. Gzhytskoho. Serii: Silskohospodarski nauky. – Scientific Bulletin of the S.Z. Gzhitskyi LNUVMB. Series: Agricultural Sciences, Vol. 25, No. 99, pp. 9–13 [in Ukrainian].*

4. Kademiya, M.Yu., Kozyar, T.E., Rak, M.M. (2011). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii navchannia: [Information and communication technologies of education]: slovnyk hlosarii. [dictionary glossary]. Lviv: «SPOLOM» [in Ukrainian].

5. Morgunova, N.S. (2020). Praktyka vykorystannia ZOOM u protsesi movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv. [The practice of using ZOOM in the process of language training of foreign students]. *Problemy i perspektyvy movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv: zbirnyk naukovykh statei za materialamy KhIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (23 zhovtnia 2020 r.). – Problems and prospects of language training of foreign students: a collection of scientific articles based on the materials of the XIV International Scientific and Practical Conference (October 23, 2020). Kharkiv: Khnadu [in Ukrainian].*

6. Muzychenko, S.V. (2017). Pryntsypy vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi. [Principles of using information technologies in the educational process]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky. – Scientific notes of Berdyan State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. Issue 3, pp. 39–47 [in Ukrainian].*

7. Polianovskyi, H., Zatonatska, T., Dluhopolskyi, O., Liutyi, I. (2021). [Digital and Technological Support of Distance Learning at Universities under COVID-19 (Case of Ukraine)]. *Revista Româneas căpentru Educație Multi dimensională, № 13 (4), pp. 595–613 [in English].*

8. Shcheblykina, T. (2022). Efektyvne vykorystannia sesiinykh kimnat platformy ZOOM pry vykladanni inozemnoi movy. [Effective use of session rooms of the ZOOM platform when teaching a foreign language]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii dlia naukovtsiv, vykladachiv, uchyteliv, zdobuvachiv vyshchoi osvity. – Materials of the international scientific and practical conference for scientists, lecturers, teachers, students of higher education, pp. 94–96 [in Ukrainian].*

9. Shut, O.Yu. (2023). Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu z vykorystanniam platformy ZOOM. [Peculiarities of organizing the educational process using the ZOOM platform]. *Tsyfrova transformatsiia ta didzhytal tekhnolohii dlia staloho rozvytku vsikh haluzei suchasnoi osvity, nauky i praktyky Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. – Digital transformation and digital technology for the sustainable development of all branches of modern education, science and practice International Scientific and Practical Conference, pp. 103–106 [in Ukrainian].*

10. Shyshenko, I. (2022). Deiaki aspekty vplyvu tsyfrovyykh tekhnolohii na osvittii protses zakladiv vyshchoi osvity: ohliad problem ta vyklykiv. [Some aspects of the impact of digital technologies on the educational process of higher education institutions: an overview of problems and challenges]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka. – Education. Innovation. Practice*, Volume 10, No. 5, pp. 42–47 [in Ukrainian].

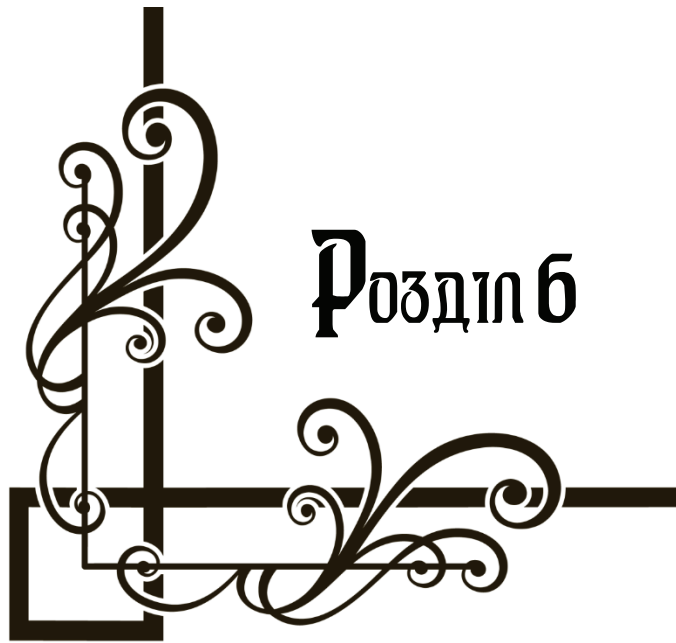
11. Vasylchenko, L., Shatska, N. (2022). Dystantsiine (onlain) navchannia u zakladakh ZSO: problemy, vyklyky, rishennia. [Distance (online) education in educational institutions: problems, challenges, solutions]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka. – Education. Innovation. Practice*, Volume 10, No. 7, pp. 19–24 [in Ukrainian].

.....

Наталія НОСОВЕЦЬ Nataliia NOSOVETS

ORCID 0000-0003-1536-4870 ORCID 0000-0003-1536-4870

<i>Кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, Україна) E-mail: ppmtpn@gmail.com</i>	<i>PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rektor for Scientific Work, T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» (Chernihiv, Ukraine) E-mail: ppmtpn@gmail.com</i>
---	---

Розділ 6

УДК 378.016:821.161.2.09(091):378.093

DOI 10.69842/prof2024.2.6

Ольга ЛІЛІК

Olha LILIK

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР

FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF SENIOR CLASS PUPILS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN AND FOREIGN LITERATURE

У статті схарактеризовано особливості формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старших класів на уроках української і зарубіжної літератур. З'ясовано, що згідно з державними документами, що визначають особливості шкільної літературної освіти, інформаційно-цифрова компетентність є однією з десяти ключових компетентностей Нової української школи, що формується засобами всіх навчальних дисциплін. Констатовано, що інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією під час навчання, професійної діяльності, у публічному просторі та приватному спілкуванні.

Обґрунтовано, що для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності в старшокласників великого значення набуває інформаційна грамотність та медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, здобуття навичок безпечної поведінки в Інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність).

Доведено, що формування інформаційно-цифрової компетентності на уроках української та зарубіжної літератур у старших класах сприятиме увиразненню інноваційності цих навчальних дисциплін, адже передбачатиме використання сучасних технічних засобів для навчання та інструментів нетворкінгу; засвоєння інформації унаслідок її критичного осмислення; пошук нестандартних рішень для розв'язання навчальних завдань; формування вміння якісно презентувати результати власної навчальної діяльності та свої ідеї; зв'язок із сучасним життям у інформаційному суспільстві.

Доведено, що цілеспрямоване формування в старшокласників інформаційно-цифрової компетентності на уроках української і зарубіжної літератур сприятиме підвищенню учнівського інтересу до навчальних дисциплін, активізації розумової активності здобувачів освіти, реалізації принципів індивідуалізації та диференціації навчання, а також формуванню навичок ефективної й безпечної роботи в інтернет-мережі.

Ключові слова: інформаційно-цифрова компетентність, здобувачі освіти, українська література, зарубіжна література, педагогічні умови, критерії, рівні.

The author of this article characterizes the peculiarities of the formation of information and digital competence of high school pupils at the lessons of Ukrainian and foreign literature. It was found that according to the state documents defining the peculiarities of school literary education, information and digital competence is one of the ten key competencies of the New Ukrainian School, which is formed by the means of all educational disciplines. It was established that information and digital competence involves the confident and at the same time critical use of information and communication technologies for creating, searching, processing, exchanging information during education, professional activity, in public space and private communication.

It is substantiated that for the effective formation of information and digital competence in high school students, information literacy and media literacy, the basics of programming, algorithmic thinking, working with databases, acquiring the skills of safe behavior on the Internet and cyber security, understanding the ethics of working with information (copyright, intellectual property, etc.).

It has been proven that the formation of information and digital competence in the lessons of Ukrainian and foreign literature in senior classes will contribute to the expression of innovativeness of these educational disciplines, because it will involve the use of modern technical means for learning and networking tools; assimilation of

information as a result of its critical understanding; search for non-standard solutions for solving educational tasks; formation of the ability to qualitatively present the results of one's own educational activities and one's ideas; connection with modern life in the information society.

It has been proven that the purposeful formation of information and digital competence of high school pupils at the lessons of Ukrainian and foreign literature will contribute to the increase of pupils interest in academic disciplines, the activation of the mental activity of those seeking education, the implementation of the principles of individualization and differentiation of education, as well as the formation of skills for effective and safe work on the Internet.

Key words: information and digital competence, education seekers, Ukrainian literature, foreign literature, pedagogical conditions, criteria, levels.

Постановка проблеми. Соціологічні, психологічні й педагогічні дослідження підтверджують, що в умовах тотальної інформатизації й комп'ютеризації, функціонування кліпового мислення, життя у віртуальному просторі традиційні методики навчання стають менш ефективними, оскільки не відповідають особливостям розвитку нового покоління й специфіці сприйняття ним навчальної інформації. Відповідно, необхідно впроваджувати в освітній процес закладів загальної середньої освіти нові інструменти, які дають можливість для активного залучення учнів до навчальної діяльності, інтерактивного спілкування між усіма суб'єктами освітнього процесу.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує інформаційно-цифрова компетентність як одна з десяти ключових компетентностей Нової української школи (Концепція «Нова українська школа», 2016), що дає можливість особистості бути сучасною, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки у своїй навчальній і професійній діяльності. Оскільки ключові компетентності формуються наскрізно, засобами усіх навчальних дисциплін, то постає необхідність визначення особливостей їх формування засобами окремих навчальних предметів, зокрема української і зарубіжної літератур.

Аналіз останніх публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Засадничі положення дослідження окреслені в низці державних документів (Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті базової загальної середньої освіти, шкільних програмах з української і зарубіжної літератур). У

процесі дослідження особливостей формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників враховуємо засадничі положення методичної науки, сформульовані в працях Ю. Бондаренка, С. Жили, Л. Мірошніченко, А. Ситченка, О. Семенов, Г. Токмань, В. Шуляра, Т. Яценко. Окрім того, враховуємо дослідження, у яких обґрунтовано методичні шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності засобами різних навчальних дисциплін, зокрема: В. Бикова, О. Буйницької, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдака, А. Кочаряна, О. Кочеткової, Н. Карташової, Н. Морзе та ін.

Методологія дослідження (або методика дослідження). Проведене дослідження базується на поєднанні положень кількох теоретико-методологічних підходів, зокрема: компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого. Зокрема в межах компетентнісного підходу враховано особливості формування інформаційно-цифрової компетентності засобами зазначених навчальних дисциплін, окреслено її місце в ієрархії компетентностей. Положення аксіологічного підходу взято до уваги, оскільки в процесі формування досліджуваного феномену на уроках української і зарубіжної літератур відбувається вплив на ціннісно-світоглядну сферу здобувачів освіти. Діяльнісний підхід застосовано, адже ефективність формування зазначеної компетентності пов'язана із залученням старшокласників до активної освітньої діяльності, виконанням низки творчих навчальних завдань. Особистісно орієнтований підхід реалізується передусім через функціонування принципів індивідуалізації й диференціації навчання, врахування нахилів, здібностей та інтересів учнів під час підбору навчальних завдань.

У процесі наукового пошуку було використано низку загальнонаукових і педагогічних методів, що забезпечили об'єктивність і вірогідність дослідження, зокрема: аналіз нормативно-правової бази і наукової літератури з проблеми дослідження – задля визначення стану розробленості питання й перспектив наукового пошуку; систематизації й узагальнення – для формулювання методичних рекомендацій; спостереження за освітнім процесом для визначення реального стану сформованості в здобувачів освіти інформаційно-цифрової компетентності.

Мета розділу – схарактеризувати особливості формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старших класів на уроках української і зарубіжної літератур.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлюючи важливість цілеспрямованої роботи з формування інформаційно-цифрової компетентності населення, 2016 року Кабінет Міністрів України презентував проєкт «Цифровий порядок денний України 2020» («Digital Agenda for Ukraine 2020»). Згодом, 17 січня 2018 року, було схвалено Концепцію та План дій розвитку цифрової економіки в Україні. Серед першочергових завдань, визначених урядом, – поширення цифрової освіти, тому в зазначених документах широко вживаються поняття «цифрова грамотність», «цифрова компетентність», «цифровий інтелект». Окрім того, у наведених програмах зацентровано на актуальності формування наскрізної (кросплатформової) цифрової компетентності, що передбачає опанування навчальних предметів через використання «цифрових» технологій. У 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року, що підкреслює особливу важливість цієї теми (Концепція розвитку цифрових компетентностей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 14.09.2024)). У цьому контексті варто зазначити, що всі державні документи ґрунтуються на положеннях Європейської рамки цифрової компетентності (DigCompEdu) (Європейська рамка цифрової компетентності для освітян, 2021). Це не тільки технічні навички, але й опис того, як цифрові технології можна використовувати для освіти та навчання. Документ описує 22 компетентності, що згруповані в шести сферах цифрової компетентності:

- професійне залучення – використовувати цифрові технології для спілкування, співпраці та професійного розвитку;
- цифрові ресурси – шукати, створювати та обмінюватися цифровими ресурсами;
- викладання й навчання – управляти та організувати робочий і навчальний процес за допомогою цифрових технологій;
- оцінювання – використовувати цифрові технології та стратегії для оцінювання учнів;
- розширення можливостей учнів – використовувати цифрові технології для підвищення інклюзивності та активного залучення учнів до навчання;
- сприяння цифровій компетентності учнів – дати їм можливість використовувати цифрові технології для спілкування, створення контенту, розвитку та розв’язання проблем (Європейська рамка цифрової компетентності для освітян, 2021).

Перекладений та адаптований проєкт Рамки цифрової компетентності для громадян України було обговорено та удосконалено в експертному середовищі із залученням представників експертно-консультативного Комітету з цифрових технологій при МОН України, експертів мережі eSkills Програми EU4 Digital в Україні та експертів Комітету з питань цифрових навичок Української національної цифрової коаліції «Коаліції цифрової трансформації» (Опис рамки цифрової компетентності для громадян України, 2021).

У цьому контексті також наголосимо, що Рада Європи як міжнародна організація з підтримки прав людини та громадянина підтримує розвиток освіти з цифрового громадянства. Вона полягає в підтримці дітей та молоді в безпечній, ефективній, критичній та відповідальній участі у світі, наповненому соціальними медіа та цифровими технологіями, а також підготовкою для цього вчителів, і є пріоритетом для освітян у всьому світі. Цей напрям охоплює великий спектр компетентностей, характеристик та поведінки, що полягають у можливості використовувати переваги та можливості, які надає мережа Інтернет, водночас формуючи стійкість до потенційної шкоди. Рада Європи визначає цифрове громадянство як здатність позитивно, критично та грамотно брати участь у цифровому середовищі, спираючись на навички ефективного спілкування та творення, практикувати форми соціальної участі, які поважають права та гідність людини завдяки відповідальному використанню технологій. Розроблені Радою Європи «Компетентності для культури демократії» (Рада Європи, 2016) є відправною точкою до здійснення цифрового громадянства (Опис рамки цифрової компетентності для громадян України, 2021).

Цифрова компетентність, яку розглядають як комплексний феномен, охоплює: комп'ютерну грамотність (computer literacy), що передбачає ефективне використання електронних пристроїв та програмного забезпечення; інформаційну грамотність (information literacy), що охоплює навички самостійного пошуку, аналізу, критичного осмислення інформаційних даних; компетентне користування соціальними медіа (socialmedia literacy); використання мережевих технологій (network literacy) із розумінням основ мережевої безпеки і стандартів етикету.

О. Кочеткова зазначає, що структура цифрової компетентності містить чотири компоненти: знання; уміння та навички;

мотивація; відповідальність. Вона наголошує, що кожен із компонентів може реалізовуватися в різних сферах діяльності в інтернеті. Відповідно, дослідниця виділяє чотири підвиди цифрової компетентності:

1) інформаційна та медіакомпетентність – знання, уміння, мотивація і відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації і її критичним осмисленням, а також зі створенням інформаційних об'єктів із використанням цифрових ресурсів (текстових, образотворчих, аудіо та відео);

2) комунікативна компетентність – знання, уміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації (електронна пошта, чати, блоги, форуми, соціальні мережі);

3) технічна компетентність – знання, уміння, мотивація і відповідальність, що дають змогу ефективно й безпечно використовувати технічні та програмні засоби для розв'язання різних завдань, зокрема використання комп'ютерних мереж, хмарних сервісів;

4) споживча компетентність – знання, уміння, мотивація і відповідальність, що дають змогу вирішувати за допомогою цифрових пристроїв та інтернету різні повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, які передбачають задоволення різних потреб (Кочеткова, 2019: 81).

Узагальнюючи результати аналізу державних документів та наукових досліджень, можемо констатувати, що інформаційно-цифрова компетентність передбачає:

- впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні;

- інформаційну й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці;

- розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність).

Водночас у науковому проєкті The European Digital Competence Framework for Citizens¹ (відомому також як DigComp) визначено такі складові інформаційно-комунікаційної компетентності: технологічна компетентність, дослідницька компетентність, модельна компетентність, методологічна компетентність, алгоритмічна компетентність. Зокрема технологічна складова передбачає володіння сучасними засобами інформаційно-комунікаційних

технологій для розв'язування поточних завдань в інформаційному суспільстві. Алгоритмічна складова передбачає володіння базовими поняттями теорії алгоритмів, базовими алгоритмами і сучасними засобами конструювання алгоритмів; усвідомлення комп'ютера як універсального виконавця алгоритмів і як універсального засобу конструювання алгоритмів; опанування сучасними системами розробки програмного забезпечення, зокрема візуального, алгоритмічного. Модельна складова передбачає володіння базовими поняттями теорії моделей, поняттями комп'ютерного моделювання, усвідомлення комп'ютера як універсального засобу інформаційного моделювання; опанування професійними пакетами комп'ютерного моделювання для різних освітніх галузей та навчальних предметів. Дослідницька складова передбачає володіння засобами ІКТ та методами застосувань і наукових досліджень у різних галузях знань; усвідомлення комп'ютера як універсального технічного засобу автоматизації навчальних досліджень; опанування автоматизації навчальних досліджень загального призначення та за профілем навчання. Методологічна компетентність охоплює необмежені можливості і можливі обмеження застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язування соціально й індивідуально значимих задач сьогодні й у майбутньому; усвідомлення комп'ютера як основи інтелектуального технологічного оточення; методологічні, технологічні, етичні обмеження застосувань інформаційно-комунікаційних технологій.

Для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української й зарубіжної літератур необхідно було реалізувати низку педагогічних умов. Перш ніж окреслити визначені нами педагогічні умови, зазначимо, що в процесі дослідження спираємося на визначення, запропоноване О. Пехотою, А. Кіктенко, О. Любарською, що педагогічні умови – це система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети (Пехота & Кіктенко & Любарська, 2001). В. Артемов, узагальнюючи результати наукових досліджень, визначає низку властивостей педагогічних умов, зокрема: практична, нормативна спрямованість на організацію педагогічної діяльності; спрямованість на підвищення ефективності педагогічної діяльності; несуперечливість із педагогічними закономірностями, принципами та правилами; поєднання емпіричних і теоретичних

процедур наукового дослідження; відповідність вимогам наукової новизни; імовірнісний характер забезпечення результату педагогічної діяльності; локальний характер застосування (в структурі педагогічного знання найбільш широкий характер мають закономірності та принципи, вузький характер – педагогічні правила, ще більш вузький – педагогічні умови) (Артемов, 2008: 221).

Отже, для розроблення й ефективної реалізації методики формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української та зарубіжної літератур було визначено такі педагогічні умови:

- високий рівень мотивації вчителя літератури до застосування онлайн-сервісів, мобільних додатків і застосунків у професійній діяльності, готовність до постійного саморозвитку в цій галузі;

- доцільне й обґрунтоване використання онлайн-інструментів у межах шкільного курсу української й зарубіжної літератур (під час пояснення нового матеріалу, перевірки домашнього завдання, діагностування знань учнів, позакласної роботи з предмета);

- оптимальне поєднання онлайн-сервісів і застосунків із традиційними методами і прийомами навчання на уроках української та зарубіжної літератур;

- активне залучення учнів до роботи з онлайн-сервісами, мобільними додатками і застосунками під час навчальної діяльності.

Ефективність розробленої методики формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української та зарубіжної літератур доводилася на основі визначених критеріїв і рівнів сформованості досліджуваного феномену. У цьому контексті нам імпонує визначення, запропоноване в науковому виданні за загальною редакцією Н. Ничкало: критерій – це ознака, на підставі якої оцінюється певне явище, дія, ідея, тобто це оцінка, взята за основу класифікації» (Ничкало & Гончаренко & Зязюн, 2000). С. Сисоєва зазначає, що критерії – це певні ознаки, на основі яких оцінюється досліджуваний об'єкт, явище, що визначають реальний стан, рівень сформованості об'єкта (Сисоєва, 2012: 304–309).

У процесі дослідження особливостей формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти на уроках української і зарубіжної літератур ми використовуємо таке визначення: «критерій – це найбільш узагальнене поняття, яке об'єднує низку конкретних емпіричних показників сформованості

досліджуваного феномену, а показник – це індикатор, що відображає особливі якісні аспекти їх вивчення; у критеріях втілюються базові закономірності сформованості зазначеної готовності» (Лілік, 2017). Отже, критерії визначаються через сукупність показників, кількість яких є обмеженою.

Відповідно на основі аналізу теоретичних аспектів порушеної проблеми можемо визначити критерії сформованості інформаційно-цифрової компетентності старшокласників. Для цього звернемося до шкільної програми з української літератури (Українська література 10–11 класи. Програма, 2021), у якій зазначено, що інформаційно-цифрова компетентність передбачає сформованість таких умінь: діяти за алгоритмом; працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; грамотно й безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. Визначено також такий аспект, як ставлення: прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; критичне ставлення до медійної інформації.

Беремо до уваги також і положення шкільної програми із зарубіжної літератури, вони в цілому збігаються з вище зазначеними, проте тут також виокремлено навчальні ресурси, що сприятимуть ефективному формуванню інформаційно-цифрової грамотності, зокрема: дописи в соціальних мережах і коментарі до них; інструментальні тексти (алгоритми, інструкції); складання плану; аналіз медіатекстів (виявлення маніпулятивних технологій).

Вважаємо, що вміння і ставлення, зафіксовані в шкільних програмах з української й зарубіжної літератур можна розглядати як базу для визначення критеріїв, на основі яких можна виділити рівні сформованості інформаційно-цифрової компетентності старшокласників – початковий, середній, достатній, високий. Схарактеризуємо їх більш детально.

Для початкового рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності старшокласників характерні такі показники: низька здатність діяти за алгоритмом на уроках літератури; недостатньо сформовані навички працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації з української й зарубіжної літератур; низький рівень здатності розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; недостатньо сформована культура спілкуватися в мережі Інтернет.

Для середнього рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності старшокласників характерні такі показники: здатність діяти за алгоритмом на уроках літератури сформована на базовому рівні; відчують суттєві труднощі під час роботи в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації з української й зарубіжної літератур; середній рівень здатності розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; демонструє базові навички культури спілкування в мережі Інтернет.

Учням із достатнім рівнем сформованості інформаційно-цифрової компетентності притаманні такі показники: здатність діяти за алгоритмом на уроках літератури сформована на досить високому рівні; здатний працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації з української й зарубіжної літератури; демонструє вищий від середнього рівень здатності розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; демонструє достатні навички культури спілкування в мережі Інтернет.

Для учнів із високим рівнем сформованості інформаційно-цифрової компетентності характерні такі показники: здатність діяти за алгоритмом на уроках літератури сформована на дуже високому рівні; здатний ефективно працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації з української й зарубіжної літератур; демонструє високий рівень здатності розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; демонструє високий рівень культури спілкування в мережі Інтернет.

Отже, констатуємо, що розвиток інформаційно-цифрової компетентності передбачає збагачення знаннями й уміннями в галузі інформатики й інформаційно-комунікаційних технологій; розвиток комунікативних, інтелектуальних здібностей; здійснення інтерактивного діалогу в єдиному інформаційному просторі.

О. Кочеткова наголошує, що розвиток сучасних засобів та інструментів навчання, що ґрунтується на процесі інформатизації освіти, відкриває нові методичні можливості засобів цифрового інтерактивного середовища, зокрема:

- візуалізація знань;
- доступ до значно кількості інформації, представленої в інтерактивній формі засобами мультимедіа контенту;
- індивідуалізація, диференціація навчання;
- відстеження процесу розвитку об'єкта, побудова схеми, послідовність виконання операцій (комп'ютерні презентації);
- моделювання об'єктів, процесів і явищ;

- створення і використання інформаційних баз даних;
- здійснення тренування і самопідготовки;
- посилення мотивації навчання (ігри, засоби мультимедіа);
- розвиток певного виду мислення (наприклад, наочно-образного);
- формування культури навчальної діяльності;
- вивільнення навчального часу (Кочеткова, 2019: 97–91).

Відповідно, для формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників учитель має дбати про формування міцних базових знань учнів у сфері інформаційних технологій; формування в учнів умінь швидкого пошуку необхідної інформації із застосуванням новітніх інформаційних технологій; розвитку в учнів вміння відфільтрувати з дібраної інформації лише актуальну та корисну; формування умінь опрацьовувати, обробляти, редагувати інформацію на основі застосування сучасних інформаційних технологій; формування вміннь аналізувати інформацію, помічати закономірності та використовувати їх, прогнозувати й робити висновки; формування вміння на основі аналізу попередньої інформації формувати власну точку зору; формування вміннь генерувати власні оригінальні думки та ідеї; формування вміннь реалізовувати на практиці на основі власних ідей нові схеми, розробки, технології, пристрої.

Отже, постає необхідність з'ясування особливостей діяльності вчителя-словесника та здобувачів освіти під час формування інформаційно-цифрової компетентності на уроках української й зарубіжної літератур. Учитель має пропонувати завдання, для виконання яких необхідне звернення до альтернативних джерел інформації – додаткової літератури, комп'ютерних баз даних, інтернету; він має стимулювати учнів до роботи з різними джерелами знань, передбачати завдання, пов'язані з аналізом таблиць, схем, діаграм, графіків; він зобов'язаний заохочувати учнів до використання додаткової інформації під час навчальної діяльності на уроці та в процесі виконання домашніх завдань; учитель має надавати консультації щодо опрацювання матеріалів підручника, забезпечувати спільні обговорення, навчати складати плани, стискати і розгортати інформацію (Райта, 2022).

Окрім того, учитель літератури задля формування інформаційно-цифрової компетентності має консультувати учнів стосовно тематики робіт та пошуку інформації, навчати учнів усвідомлено опрацьовувати інформацію, складаючи план, тези, конспект тощо,

вчити їх створювати пам'ятки, доповіді, власні презентації, а також залучати учнів до позакласної роботи зі свого предмета, участі в проєктній діяльності, стимулювати їх критично оцінювати інформацію.

Відповідно, учень у процесі навчальної діяльності на уроках української та зарубіжної літератур із метою ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності має вміти добувати інформацію з різних джерел, зокрема навчальної, довідкової, енциклопедичної, науково-популярної, художньої літератури, недрукованих засобів масової інформації, комп'ютерних баз даних, Інтернету; створювати доповіді, буклети, комп'ютерні презентації. Він має вміти виділяти потрібне із масиву інформації, поєднувати інформацію з різних джерел, упорядковувати її і відповідно оформлювати, виносити результати своєї навчальної діяльності на обговорення, вміти аналізувати й відображати це в графіках, діаграмах, робити певні висновки, слідкувати за подіями в світі й орієнтуватися в процесах зміни суспільства; вміти використовувати нові інформаційні технології та швидко адаптуватися до їхніх змін; критично оцінювати інформацію.

Дослідники зазначають, що сучасними засобами формування інформаційно-цифрової компетентності учнів може бути різний контент (електронні курси, тренажери, засоби взаємодії вчителя та учня, системи дистанційного навчання), який має відповідати сучасним характеристикам дидактичних засобів (наочність, мультимедійність, інтерактивність, індивідуалізація процесу навчання і моніторинг успішності, безперервна взаємодія, організація діяльності в фізичному просторі, контроль навчання) (Райта, 2022).

Науковці наголошують, що для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності важливою є інтерактивність, яку варто розглядати як принцип організації системи, за якого мета досягається шляхом інформаційного обміну між елементами цієї системи. Інтерактивне освітнє середовище передбачає організацію і розвиток інтерактивного діалогу між усіма учасниками освітнього процесу. Відповідно, формування сучасного інтерактивного освітнього середовища має здійснюватися в умовах широкого впровадження і застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Таке навчальне середовище формується за допомогою сукупності традиційних та інноваційних засобів, воно надає можливості для забезпечення самостійної навчальної діяльності учнів, безпосереднього зворотного зв'язку, безперервного

оновлення змісту навчальних матеріалів і швидшого доступу до них, реалізації індивідуальних траєкторій навчання і групової форми роботи, багаторівневої комунікації між усіма учасниками освітнього процесу (Райта., 2022: 15). О. Кочеткова з цього приводу зазначає, що формування інформаційно-цифрової компетентності можна здійснювати через поєднання застосування цифрових інструментів та інтерактивного навчання (Кочеткова, 2019: 97–91).

Формування інформаційно-цифрової компетентності на уроці літератури робить його інноваційним із різних причин: використання сучасних технічних засобів для навчання та інструментів нетворкінгу; засвоєння інформації унаслідок її критичного осмислення; пошук нестандартних рішень для звичайних проблем; формування вміння якісно презентувати результати роботи та свої ідеї на загал; зв'язок із сучасним життям у інформаційному суспільстві.

О. Райта зазначає, що інформаційно-цифрова компетентність на уроках української й зарубіжної літератури передбачає (Райта, 2022):

- удосконалення вмінь використовувати додаткову літературу;
- проведення інформаційних диктантів;
- вироблення вмінь складати схеми та читати їх;
- стимулювання критичного ставлення до повідомлень засобів масової інформації;
- виховання загальної інформаційної культури;
- навчити учнів працювати з підручником, словниками, інформаційними джерелами;
- співпрацювати зі шкільною бібліотекою;
- заохочувати учнів до роботи з комп'ютером.

Вона наголошує, що саме ці чинники впливають на процес розвитку творчого потенціалу учнів, тобто можна дійти висновку, що інформаційно-цифрова компетентність допомагає розвинути в учнів творчі здібності; уміння читати й розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати свою позицію; виявляти ініціативу; творити; уміння розв'язувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати в команді.

Відповідно, на уроках української та зарубіжної літератур засобами формування інформаційно-цифрової компетентності учнів можуть бути:

- бібліотеки електронної наочності й бази даних;
- методичні матеріали на електронних носіях (розробки уроків, методичні рекомендації з навчання літератури, тести);
- інтернет-ресурси;
- комбіновані електронні засоби навчання (збірки творів);
- навчально-методичні програмні засоби для супроводу уроків української літератури (демонстраційні матеріали, презентації, проекти, комп'ютерні розробки уроків), створені для конкретного уроку.

Для формування теоретичного підґрунтя для розвитку інформаційно-цифрової компетентності рекомендуємо залучати старшокласників до проходження онлайн-курсів із цифрової грамотності. Нагадаємо, що з 21 січня 2020 року почала діяти Національна освітня платформа з цифрової грамотності «Дія: Цифрова освіта», у межах якої одразу було запущено три безкоштовні освітні онлайн-курси: базовий із цифрової грамотності, цифрова грамотність для вчителів і курс для батьків «Онлайн-безпека для дітей».

Для ефективного формування в старшокласників інформаційно-цифрової компетентності на уроках української й зарубіжної літератури рекомендуємо оптимально поєднувати інноваційні методи з традиційними, з-поміж яких бесіда, виразне читання, коментоване читання, усне малювання, складання схем і таблиць. Онлайн-сервіси, програми, додатки й застосунки також сприяють ефективному формуванню інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української та зарубіжної літератури, адже дають їм змогу ефективно виконувати навчальні завдання, а вчителю-словеснику подавати навчальну інформацію й здійснювати діагностування рівня сформованості знань, умінь і навичок, особливо в умовах дистанційного чи змішаного навчання.

Для оптимізації процесу формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників відбір онлайн-інструментів радимо здійснювати на основі таких критеріїв:

- у них поєднано кілька функцій, які придатні для використання з навчальною метою: деякі онлайн-сервіси зосереджені лише на одному аспекті командної співпраці, тому доцільно шукати інструмент, який має кілька функцій і дає змогу використовувати його різними способами;
- зручність використання: інтерфейс застосунку має бути інтуїтивно зрозумілим для учнів, а навігація – простою;

- конфіденційність, що передбачає можливість роботи над мініпроектами й приватне спілкування здобувачів освіти.

Зокрема для безпосереднього спілкування в режимі онлайн можна послуговуватися сервісами Zoom чи GoogleMeet. Вони дають змогу організовувати спільні чати (як загальні, так і приватні) для переписки й обміну матеріалами; проводити онлайн-конференції з відеозв'язком високої якості і запрошувати до 100 учасників; записувати як власні звернення, так і спільні розмови; під час уроку можна демонструвати матеріали з робочого столу комп'ютера, смартфона чи планшета; конференції можна планувати і заздалегідь запрошувати учасників; можливість використання онлайн-дошки, з якою можуть безпосередньо працювати і вчитель, і учні; зняте обмеження щодо тривалості відеоконференції на 40 хвилин, відсутність обмеження в кількості проведених заходів упродовж дня. Для формування інформаційно-цифрової компетентності можна давати учням завдання щодо створення й показу мультимедійних презентацій на зазначеній платформі, спільного використання онлайн-дошки, роботи у віртуальних залах у контексті групової роботи.

Окрім того, для ефективної роботи в онлайн-просторі рекомендуємо застосовувати сервіс Google Classroom, метою якого є спрощення процесів створення, поширення й упорядкування завдань, прискорення обміну навчальними матеріалами між учителями й учнями. Зручність використання цього сервісу полягає в тому, що учні можуть робити фото та прикріплювати їх до завдань, а також редагувати їх і робити окремі копії; ділитися файлами з інших додатків; отримувати офлайн-доступ до інформації; учитель української літератури може також у режимі реального часу бачити документи, у яких учні виконують завдання чи виправляють помилки. Окрім того, учитель може коментувати роботи й виставляти оцінки; учні можуть відправляти роботи на повторну перевірку після виправлення помилок, а також публікувати й коментувати оголошення; учитель може надсилати електронні листи до одного чи багатьох учнів в інтерфейсі Google Classroom. Варто наголосити, що Google Classroom дає змогу вчителям української та зарубіжної літератури архівувати курси наприкінці семестру або року. При цьому він видаляється з домашньої сторінки та розміщується в зоні архівних занять. Це допомагає вчителям-словесникам покращувати власні навчальні курси для подальшої роботи. Після архівування курсу вчителі та

здобувачі освіти можуть переглядати його, але не можуть вносити зміни, аж поки його не буде відновлено.

У процесі дистанційного навчання широкої популярності набуло використання інтерактивної дошки, яка, зокрема, є складовою онлайн-сервісу Zoom. Проте є й самостійні сервіси, зокрема Padlet – електронна інтерактивна дошка для навчальних матеріалів та зворотного зв'язку з можливістю спільної роботи.

Учителі зазначають, що до переваг цього сервісу належить доступність (це безкоштовний вебресурс, що не потребує реєстрації), легкість і простота у використанні (на головній сторінці генерується порожня сторінка білого кольору, яку можна заповнювати повідомленнями; додати текстове повідомлення дуже просто: необхідно лише два рази натиснути мишею по стіні), мультимедійність (до повідомлень можна додавати різноманітний контент: відео, аудіо, зображення, файли Word, PDF, Exel, Power Point, а також посилання на інші ресурси, наприклад, Google-диск (хмарне сховище даних), Slidely (онлайн редактор слайд-шоу, який дає змогу швидко створювати слайд-шоу в поєднанні з музикою), Casoo (сервіс, що дає змогу працювати над одним завданням кільком учням одночасно), Dipity (створення «стрічки часу», тобто історії розвитку якої-небудь події чи біографії особистості), Tagxedo (дає змогу розробляти завдання для формування понятійного апарату), Tagul (візуалізація тексту у вигляді «хмари» слів, що дає можливість краще запам'ятовувати поняття, встановлювати асоціації), Thinglink (сервіс для створення інтерактивних картинок і плакатів), Prezi (сервіс для створення інтерактивної презентації), узгодження (одночасно на стіні можуть створювати повідомлення кілька користувачів, їхня активність миттєво відображається на стіні – користувачі можуть спостерігати, як додаються повідомлення), приватність (надання можливості іншим користувачам редагувати стіну, дозволити повний доступ, поставити пароль або запросити користувачів по e-mail), мобільність, тобто можливість застосування сервісу на мобільних телефонах, у ноутбуках чи нетбуках, привабливий інтерфейс (Карташова, 1991).

У контексті теми нашого дослідження важливо зазначити, що створену дошку можна розмістити в соціальних мережах (Facebook, Twitter, Google+), а також зберігати у вигляді електронного документа у форматах PDF, Exel, CSV або відправити електронною поштою, вставити у власну сторінку або блог за допомогою html-коду, а також використовувати мобільну версію з

QR-кодом. Це сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках літератури.

Широкої популярності в навчально-виховному процесі на сьогодні набуває генерування й використання QR-кодів (від англ. quickresponse – швидкий відгук), які є матричними (двовірними) кодами, розробленими й представленими в 1994 р. в Японії, що дають змогу зчитувати та розпізнавати велику кількість інформації шляхом сканування непрофесійним обладнанням (за допомогою фотокамери мобільного телефону, планшета або ноутбука з відеокамерою, на яких встановлена програма для зчитування QR).

Для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності на уроках української і зарубіжної літератур QR-коди були використані в таких ситуаціях:

- забезпечення учнів роздавальним матеріалом з QR-кодами для доступу до цікавих додатків (гіперпосилання на мультимедійні джерела та ресурси: відео-, аудіо-додатки, сайти, анімації, електронні навчальні видання, бібліотеки тощо);

- для перевірки, систематизації й закріплення вивченого матеріалу. На кожному варіанті з контрольним завданням можна розмістити надрукований QR-код із правильними відповідями. Учні мають виконати завдання, а вже потім можуть переглянути правильну;

- під час навчальної гри-квесту із завданнями у QR-кодах: роздруковані QR-коди можна розмістити в класі або на шкільному подвір'ї (Карташова, 1991).

У процесі дослідно-експериментальної роботи з'ясовано, що використання QR-кодування на уроках української та зарубіжної літератур має такі переваги:

- дає змогу отримати миттєвий доступ до закодованої інформації;

- уміщує великі об'єми відомостей в невеликому зображенні;

- він простий у використанні, адже розміщувати код можна на будь-якій рівній поверхні (аркуш, стіна, підлога, паркан).

У межах експериментально-дослідної роботи з формування інформаційно-цифрової компетентності було використано сервіси з QR-кодування для посилання на тестові завдання з перевірки рівня сформованості знань, умінь і навичок, з метою кодування портретів письменників, посилань на матеріали про них, схем і таблиць для аналізу літературних творів.

Отже, на сьогодні рівень технологізації й комп'ютеризації дає змогу активізувати навчальну діяльність учнів з української та зарубіжної літератур, що підвищує ефективність формування в них інформаційно-цифрової компетентності, а також загалом позитивно впливає на рівень сформованості літературних знань, умінь і навичок.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, згідно з державними документами, що визначають особливості шкільної літературної освіти, інформаційно-цифрова компетентність є однією з десяти ключових компетентностей Нової української школи, що формується засобами всіх навчальних дисциплін. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією під час навчання, професійної діяльності, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності в старшокласників великого значення набуває інформаційна грамотність та медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, здобуття навичок безпечної поведінки в Інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність).

Формування інформаційно-цифрової компетентності на уроках української та зарубіжної літератур у старших класах сприятиме увиразненню інноваційності цих навчальних дисциплін, адже передбачатиме використання сучасних технічних засобів для навчання та інструментів нетворкінгу; засвоєння інформації унаслідок її критичного осмислення; пошук нестандартних рішень для розв'язання навчальних завдань; формування вміння якісно презентувати результати власної навчальної діяльності та свої ідеї; зв'язок із сучасним життям у інформаційному суспільстві.

Цілеспрямоване формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української і зарубіжної літератур сприятиме підвищенню учнівського інтересу до навчальних дисциплін, активізації розумової активності здобувачів освіти, реалізації принципів індивідуалізації та диференціації навчання, а також формуванню навичок ефективної й безпечної роботи в інтернет-мережі.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у більш ґрунтовній перевірці ефективних методів, прийомів і засобів формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української і зарубіжної літератур.

Список використаних джерел

1. Артемов В. Ю. Теоретичні та методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із організації захисту інформації з обмеженим доступом: дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищої освіти НАПН. Київ, 2008. 489 с.

2. Європейська рамка цифрової компетентності для освітян. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifraoprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf (дата звернення: 14.09.2024).

3. Карташова Л.А. Віртуальна школа, електронні навчальні класи – не фантастика, а українська реальність. URL: <http://knk.media/stati/1991-virtualna-shkolaelektronni-navchalni-klasi-ne-fantastika-a-ukrajinska-realnist.html> (дата звернення: 11.08.2024).

4. Концепція «Нова українська школа»: затв. Рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).

5. Концепція розвитку цифрових компетентностей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 14.09.2024).

6. Кочеткова О. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів в інтерактивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика*. Психологія. Педагогіка, 2019. (32), 97–91. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2019.32.12>.

7. Лілік О.О. Теоретичні і методичні засади формування готовності майбутніх учителів української літератури до роботи з теоретико-літературними поняттями: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 452 с.

8. Ничкало Н.Г., Гончаренко С.У., Зязюн І.А. Професійна освіта: словник: навч.-метод. посіб. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.

9. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifraoprilyudnyue-ramku-tsifrovoikompetentnosti-dlya-gromadyan> (дата звернення: 14.09.2024).

10. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

11. Райта О.Б. Реалізація інформаційно-цифрових компетентностей на уроках української мови та літератури як фактор розвитку творчих здібностей учнів: навчально-методичний посібник. Великі Мости, 2022. 48 с.

12. Сисоєва С.О. Методика формування тезаурусу наукових досліджень. *Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія*. Київ: ВП «Едельвейс», 2012. С. 304–309.

13. Українська література 10–11 класи. Програма. Рівень стандарту, академічний рівень. URL: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ (дата звернення: 16.09.2024).

14. Belshaw D. (2011). The Essential elements of digital literacies. URL: <http://digitalliteraci.esю> (дата звернення: 11.10.2024).

References

1. Artemov, V.Yu. (2008). Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia deontologichnoi kompetentnosti fakhivtsiv iz orhanizatsii zakhystu informatsii z obmezhenym dostupom (Theoretical and methodological foundations of the formation of deontological competence of specialists in the organization of information protection with limited access): dys. dokt. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv [in Ukrainian].

2. Yevropeiska ramka tsyfrovoy kompetentnosti dlia osvitian (European framework of digital competence for educators). URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifrapril_yudnyue-ramku-tsifrovoy-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf [in Ukrainian].

3. Kartashova, L.A. Virtualna shkola, elektronni navchalni klasy – ne fantastyka, a ukrainska realnist (Virtual school, electronic classrooms are not a fantasy, but a Ukrainian reality). URL: <http://knk.media/stati/1991-virtualna-shkolaelektronni-navchalni-klasi-ne-fantastika-a-ukrajinska-realnist.html> [in Ukrainian].

4. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»: zatv. Rishenniam kolehii MON vid 27.10.2016 («New Ukrainian School» concept: approved. By the decision of the board of the Ministry of Education and Culture dated 10.27.2016). URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf> [in Ukrainian].

5. Kontseptsiiia rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei (Concept of development of digital competences). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> [in Ukrainian].

6. Kochetkova, O. (2019). Formuvannia informatsiino-tsyfrovoy kompetentnosti uchniv v interaktyvnomu osvithomu seredovyshchi zakladu zahalnoi serednoi osvity (Formation of information and digital competence of students in an interactive educational environment of a general secondary education institution). Pedagogichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedagogika (Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy), (32), 97–91. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2019.32.12> [in Ukrainian].

7. Lilik, O.O. (2017). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi literatury do roboty z teoretyko-literaturnymy poniattiamy (Theoretical and methodological principles of formation of readiness of future teachers of Ukrainian literature to work with theoretical and literary concepts): monohrafiia (monograph). Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].

8. Nychkalo, N.H., Honcharenko, S.U., Ziaziun, I.A. (2000). Profesiina osvita: slovnyk (Vocational education: dictionary): navch.-metod. posib.

(educational and methodological guide). Kyiv: Vyshcha shkola, 2000 [in Ukrainian].

9. Opys ramky tsyfrovoy kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy (Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoy-kompetentnosti-dlya-gromadyan> [in Ukrainian].

10. Piekhota, O.M., Kiktenko, A.Z., Liubarska, O.M. (2001). Osvitni tekhnolohii (Educational technologies): navch.-metod. posib. (educational and methodological guide). Kyiv: A.S.K [in Ukrainian].

11. Raita, O.B. (2022). Realizatsiia informatsiino-tyfrovyykh kompetentnosti na urokakh ukrainskoi movy ta literatury yak faktor rozvytku tvorchykh zdibnosti uchniv (Implementation of information and digital competences in Ukrainian language and literature classes as a factor in the development of students' creative abilities): navchalno-metodychnyi posibnyk (educational and methodological guide). Velyki Mosty [in Ukrainian].

12. Sysoieva, S.O. (2012). Metodyka formuvannia tezaurusu naukovykh doslidzhen (The methodology of forming a thesaurus of scientific research). Osvitlohii: vytoky naukovoho napriamu (Education: the origins of the scientific direction): monohrafiia (monograph). Kyiv: VP «Edelweis», Ss. 304-309 [in Ukrainian].

13. Ukrainska literatura 10-11 klasy. Prohrama. Riven standartu, akademichnyi riven (Ukrainian literature grades 10-11. Program. Standard level, academic level). URL: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ [in Ukrainian].

14. Belshaw, D. (2011). The Essential elements of digital literacies. Retrieved from: <http://digitalliteraci.esю> [in Ukrainian].

.....
Ольга ЛІЛІК Olha LILIK

*ORCID 0000-0002-5187-1944
Researcher ID GQB-0015-2022
Scopus 58854885100*

*ORCID 0000-0002-5187-1944
Researcher ID GQB-0015-2022
Scopus 58854885100*

*Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови,
літератури та журналістики,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: lilik8383@ukr.net*

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of Department
of Ukrainian Language, Literature
and Journalism,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: lilik8383@ukr.net*

УДК 37.015.311-053.5

DOI 10.69842/prof2024.2.7

Максим ІМЕРІДЗЕ

Maksym IMERIDZE

**СКЛАДОВІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ
В ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

**COMPONENTS OF CIVIC MATURITY IN THE PROCESS
OF CIVIC AND PATRIOTIC EDUCATION
OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES IN UKRAINE**

Постановка проблеми. Формування громадянської зрілості є одним із пріоритетних напрямів діяльності української держави та суспільства. Цей процес характеризується наявними структурними концепціями розвитку зрілості особистості. Формування громадянської зрілості дає змогу диференціювати її загальні складові за такими ознаками, які характеризують особистість: почуття громадянського обов'язку, суспільна діяльність, патріотизм, національна та планетарна свідомість.

Методологія дослідження базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування громадянської зрілості на основі громадянсько-патріотичного виховання в закладах вищої освіти України.

Наукова новизна. Доведено, що громадянська зрілість здобувачів вищої освіти формується в процесі громадянсько-патріотичного виховання.

Методи дослідження – обґрунтування громадянської зрілості, що формується в процесі громадянсько-патріотичного виховання, в основі якого був проведений аналіз наукової, педагогічної, методичної літератури.

Мета розділу – проаналізувати складові процесу формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості студентської молоді є гнучкою саморегулюючою системою. 2. В основу формування громадянської зрілості покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства. 3. Основною метою формування громадянської зрілості здобувачів освіти в університетах України в сучасний період є виховання патріотизму, поваги до військової служби та готовності до захисту України та громадянської активності. 4. Важливою складовою формування громадянської зрілості виступає сформоване почуття патріотизму та національної свідомості. 5. Актуальною є потреба у збільшенні кількості і якості соціальної реклами з популяризації формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Ключові слова: *громадянська зрілість, громадянсько-патріотичне виховання, здобувачі вищої освіти, громадянська активність.*

Statement of the problem. The formation of civic maturity is one of the priority areas of activity of the Ukrainian state and society. This process is characterized by existing structural concepts of the development of personality maturity. The formation of civic maturity makes it possible to differentiate its general components according to the following characteristics that characterize a person: a sense of civic duty, social activity, patriotism, national and planetary consciousness.

The research methodology is based on general principles of philosophy, basic modern provisions of pedagogical science and reflects the relationship of methodological approaches to the study of the process of forming civic maturity on the basis of civic-patriotic education in higher education institutions of Ukraine.

Scientific novelty. It has been proven that the civic maturity of higher education students is formed in the process of civic and patriotic education.

The research methods are the substantiation of civic maturity, which is formed in the process of civic-patriotic education, based on which the analysis of scientific, pedagogical, methodical literature was carried out.

The purpose of the section is to analyze the components of the process of formation of civic maturity of higher education students.

Conclusions. 1. Formation of civic maturity of student youth is a flexible self-regulating system. 2. The basis of the formation of civic maturity is the idea of strengthening Ukrainian statehood as a consolidating factor in the development of society. 3. The main goal of forming the civic maturity of students of education in

the universities of Ukraine in the modern period is the education of patriotism, respect for military service and readiness to protect Ukraine and civic activity. 4. An important component of the formation of civic maturity is the formed sense of patriotism and national consciousness. 5. There is an urgent need to increase the number and quality of social advertising to popularize the formation of civic maturity of students of higher education in various specialties.

Key words: civic maturity, civic-patriotic education, students of higher education, civic activity.

Постановка проблеми. Формування громадянської зрілості є одним із пріоритетних напрямів діяльності української держави та суспільства. Цей процес характеризується наявними структурними концепціями розвитку зрілості особистості (З. Фрейда та ін.). Формування громадянської зрілості дає змогу диференціювати її загальні складові за такими ознаками, які характеризують особистість: почуття громадянського обов'язку, суспільна діяльність, патріотизм, національна та планетарна свідомість. У Загальній декларації прав людини констатовано, що кожна людина має обов'язки перед суспільством. Громадянин, який хоче жити у демократичному суспільстві, має бути господарем власного життя. Необхідність всебічного дослідження формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти підсилює інтерес до національних цінностей українського народу. Це основа патріотизму молоді сучасної України.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняних науково-педагогічних наукових розвідках розглядаються різні аспекти формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти: до висвітлення загальних особливостей освітньої діяльності відносимо праці (О. Акімової, М. Євтуха, Л. Хомич та ін.); упровадження технологічного підходу в освітню діяльність (В. Цина та ін.); функціональні складові зрілої діяльності (О. Андрієнко, О. Темрук та ін.). Вітчизняними вченими доведено, що важливим аспектом та складовою формування громадянської зрілості стають інноваційні педагогічні технології (В. Цина). Визначення феномену формування громадянської зрілості тісно пов'язані з особливостями освітньої діяльності ЗВО, що досліджено в таких наукових розвідках (Т. Мироненко та ін.). М. Імерідзе, С. Люльчак в своїх працях доводили важливість та необхідність виховання патріотизму у здобувачів освіти.

Методологія дослідження. *Методологія дослідження* базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування громадянської зрілості в процесі громадянсько-патріотичного виховання в закладах вищої освіти України.

Наукова новизна. Доведено, що громадянська зрілість здобувачів вищої освіти формується в процесі громадянсько-патріотичного виховання.

Методи дослідження – обґрунтування громадянської зрілості, що формується в процесі громадянсько-патріотичного виховання, в основі якого був проведений аналіз наукової, педагогічної, методичної літератури.

Мета розділу – проаналізувати складові процесу формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченим процес формування громадянської зрілості на основі громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в період російсько-української неспровокованої війни.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетом формування громадянської зрілості в процесі громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання сучасні вітчизняні дослідники вважають ціннісне ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Однією з складових процесу формування громадянської зрілості є саме громадянське виховання – це виховання на громадянських ідеях. Тобто бути справжнім громадянином – означає насамперед піклуватися про майбутнє суспільства.

Натепер визначено 4 рівні сформованості громадянської зрілості (Цина, 2017: 19–28) за критерієм вияву її складових: високий (почуття патріотизму, планетарна свідомість); достатній (почуття громадського обов'язку, національна свідомість); середній (участь у житті суспільства та суспільна діяльність); початковий (інтерес до суспільно-політичного життя)

Концепція громадянської освіти у технології її інтеграції стає натепер зорієнтованою на формування демократичної особистості здобувачів вищої освіти, здатних до адаптації у соціальному середовищі, які мають толерантне ставлення до інакодумства. В

той же час здобувачі освіти повинні мати готовність до відповідальних громадських дій. Т. Мироненко доводить, що теорії особистості (їх гуманістичний напрям) мають спрямувати здобувачів освіти на гуманізм у пошуках цінностей (Мироненко, 2001).

Наукові розвідки В. Цини доводять важливість освітнього простору та технологій викладання сучасних освітніх компонентів (дисциплін) в поєднання с простором місцевого соціального середовища, як важливі складові процесу формування громадянської зрілості (Цина, 2017: 19–28). Також вченою констатовано, що трансформації потреб освітнього простору до потреб індивіда (вияв лідерської позиції) також є однією з складових формування громадянської зрілості (Цина, 2017: 19–28). Вітчизняні вчені, які досліджують національно-патріотичне виховання констатують, що формування патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, здатного побудувати громадянське суспільство, в основу якого закладені та постійно втілюються демократія, толерантність та повага до прав людини, набуває сьогодні особливого значення. Як стверджує вітчизняна вчена С. Грищенко, «самовиховання – це процес свідомого перетворення людиною самого себе, своїх тілесних, душевних сил і властивостей, соціальних якостей, Він означає зміну людини, її фізичної, духовної, етичної, соціальної і творчої досконалості» (Грищенко, 2009: 47). Погоджуємося з вченою та зауважимо, що соціальні якості напрямку залежні також й від громадянсько-патріотичного та національно-патріотичного виховання особистості.

Саме на сучасному етапі в Україні громадянсько-патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації та соціальної активності і формування громадянської зрілості.

«Патріотичне і громадянське виховання нині стало незаперечним пріоритетом для нашої освіти у всіх її ланках. Педагоги, відчуваючи підвищену відповідальність у цьому плані, масово включилися на досягнення цієї великої мети. Вони свідомо пов'язують її з долею країни: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейську спільноту» (Бех, 2019).

Для нашого дослідження погоджуємося з визначенням громадянсько-патріотичного виховання, що розкрито в «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави»: «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини,

наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000). Визначимо також головне завдання громадянсько-патріотичного виховання: «формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення». Міністерством освіти і науки України натепер визначено, що громадянсько-патріотичне виховання є складовою національно-патріотичного виховання та тісно пов'язане з патріотизмом. На думку сучасних вітчизняних науковців (С. Грищенко, А. Загородньої, О. Ілішової, Д. Єфімова, Н. Макогончук): «У сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє» (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 119–123; Загородня, 2013: 24–28).

У нинішніх умовах формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти вбачаємо викладеним у наукових розвідках І. Беха про те, що громадянсько-патріотичне виховання є дійсно державницьким вихованням. Також громадянсько-патріотичне виховання «вимагає від особистості емансипації від групових інтересів і долучення до вищих моральних переживань і цінностей. Тут на душевну авансцену особистості виходять совість, справедливість, альтруїзм. У кінцевому підсумку здобувачі вищої освіти мають сформувати державницький світогляд, який перш за все передбачає вірність існуючій державі та його представникам, чесність і порядність стосовно них». Значимими є також й «повага до законів і прав, які декларуються державою». Процес має ґрунтуватися на міцному фундаменті широких суспільно значущих моральних поглядів і переконань особистості. Саме цей процес і є основою для формування громадянської зрілості на основі громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання (Бех, 2019: 607–618).

Натепер в закладах вищої освіти України практично створена державно орієнтована модель громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти (це важливо як для бакалаврату, так й для магістратури).

В. Демешкевич (2021) визначає основні напрями громадянсько-патріотичного виховання для формування громадянської зрілості здобувачів освіти: орієнтир на процеси в державі (почуття відданості державі, державно-патріотичне виховання, орієнтація на національні інтереси, патріотизм); ставлення до суспільства (громадянське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості – громадянськості, поваги до закону, соціальній активності й відповідальності); відношення до культури (визнання культурних цінностей, виховання духовності, національної самобутності); позитивне відношення до обраної професії (розуміння значимості своєї професії, відповідальність за якість своєї праці для суспільства); відношення до своєї власної особистості як унікальної цінності (Демешкевич, 2021).

Маємо також констатувати, що формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти залежить від створення нової політично сильної й економічно багатой української держави, зі збереженням кращих традицій української національної культури.

На нашу думку, треба погодитися з твердженням у працях вітчизняних науковців М. Імерідзе, С. Люльчак, де вони визначають, що «патріотизм – це чинник і засіб організації та самоорганізації людського суспільства». Вважаємо, що патріотизм лежить в основі формування громадянської зрілості (Імерідзе & Люльчак, 2022: 33).

Даним оглядом доведено, що йде процес збільшення уваги до національно-патріотичного виховання взагалі, а також до громадянсько-патріотичного виховання зокрема, в закладах вищої освіти. Сьогодні в Україні йде війна. Проте маємо зазначити, що на сучасному етапі недостатньо розроблені методичні рекомендації щодо громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у ЗВО, а існує потреба оптимізувати формування громадянської зрілості та громадянсько-патріотичного виховання.

До речі, звертаємо увагу наукового загалу, що саме тепер, коли йде війна з росією, становлення України як незалежної держави, є важливим напрямом з виховання патріотизму та формування громадянської зрілості молодих українців. Це вкрай важливо для здобувачів вищої освіти. Патріотизм – горде слово, це кожен день проведений здобувачем вищої освіти в Zoom замість аудиторій, бо в Україні йде війна. Це не ховатися від призову у військо. Це стати волонтером, якщо не зможеш воювати. Робити, що зможеш для своєї рідної України кожного дня. Також, на думку

наших здобувачів вищої освіти 2-х університетів, що приймали участь в опитуванні, це й почуття гумору, яке допомагає пережити будь-які негаразди. Це приклади служіння Україні кожного дня, як на фронті, так й в містах і селах які зазнали руйнувань та не мають найнеобхіднішого.

Громадянсько-патріотичне виховання й патріотизм здобувачів вищої освіти забезпечить як формування громадянської зрілості, так і повноцінний всебічний розвиток молоді та всієї держави загалом.

Вважаємо, що національна вища школа передовсім має виховувати справжніх патріотів, громадян України, що досягли громадянської зрілості саме в процесі набуття професійної освіти у виші. Отже, формування громадянської зрілості залишається натепер важливою і значущою проблемою для освітнього середовища закладів вищої освіти України.

Для формування громадянської зрілості в процесі громадянсько-патріотичного виховання необхідно спиратися на мету Концепції національно-патріотичного виховання молоді (від 27.10.2009), яка спрямована на «виховання молодої людини – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову й соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентноспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури» (Концепція національно-патріотичного виховання молоді, 2009).

Наукові розвідки С. Грищенко з співавт. та М. Імерідзе, С. Люльчак констатують, що зміцнення громадянських якостей здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, формування їхньої активної життєвої позиції значно прискорює процес формування громадянської зрілості молоді. Ця ж група сучасних вітчизняних вчених наголошує на тому, що національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі національних цінностей, а також засобом громадянської освіти в період навчання в закладах вищої освіти (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 120; Імерідзе & Люльчак, 2022: 32–37).

В даному контексті маємо констатувати, що здобувачі вищої освіти обов'язково мають бути обізнаними щодо внутрішньої та

зовнішньої політики України, Законів України, рішень Президента України та Кабінету Міністрів України. Це також виховує повагу до законодавчих норм нашої країни.

Важливими складовими громадянської зрілості та національно-патріотичної вихованості для здобувачів вищої освіти згідно з науковими розвідками М. Імерідзе, С. Люльчак, вважаємо такі: історія Батьківщини, важливі події в країні, почуття гордості за Україну, її видатних людей; громадянська ініціативність і активність, патріотична свідомість і громадянська відповідальність; добровільна участь в праці на загальну користь, готовність трудитися для розвитку Батьківщини; шанобливе ставлення до мови та духовних цінностей нашої країни; досконале знання державної мови, постійне піклування про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту на міжнародному рівні; знання власної культури, традицій, звичаїв, символіки та мистецтва, духовних надбань рідного народу; бережливе ставлення до природи, повага до батьків, старшого покоління; готовність захищати честь і гідність, свободу і незалежність українського народу (Імерідзе & Люльчак, 2022: 32–37).

Розглядаючи видатні сучасні постаті українців, що виборюють свободу та незалежність нашої держави на фронті, маємо згадати Олега Куцина, командира добровольчого загону «Карпатська Січ», який у Харківській області зупинив ворога в селі Вірнопілля. Різкий та конфліктний у політиці, глибокий та мудрий у спілкуванні на війні, Олег Куцин на фронті мав позивний «Кум», який дуже йому личив. Бо у підрозділі він був і кумом, і батьком, і другом кожному, був не начальником, а натхненником. Він командував авторитетом та прикладом, на який рівнялись люди, які кожної хвилини жили під прицілом. Він тонко зчитував та пригортав до себе людей, і прощав їм миттєву слабкість, якщо бачив, що сумління та сором дозволять бійцю перемогти себе всередині та повернутись у бій. У нього воювали бійці 17 національностей, і росіяни, і американці, і грузини, і латвійці, і французи, і британці, бо йому не треба було знати мову, щоб встановити взаємодію та створити довіру у бою (Бутусов, 2022).

У Вірнопіллі «Кум» організував якісну оборону, розвідку, забезпечення, і тут полюбили працювати аеророзвідники та протитанкісти, бо цілей навколо було багато для усіх видів зброї. Саме тут знаменитий військовослужбовець «Адвокат» настріляв півтора десятки танків та іншої техніки зі «Стугни». Росіяни не

зайшли, тому що висоти навколо села стали цвинтарем російської бронетехніки. Вони відбили усі атаки. 19 травня 2022 року на знак визнання високих заслуг добровольчого загону головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний утворив 49-й окремий стрілецький батальйон «Карпатська Січ» за поданням ОК «Схід», командиром став, звичайно, Олег Куцин, і він отримав усі повноваження на відбір людей, та на призначення на усі посади тих, кому він довіряв. Це була найвища честь на війні для Олега Куцина.

Наша нація гартується неймовірними подвигами тисяч і сотень тисяч героїв.

19 червня 2022 року під час чергового обстрілу Вірнопілля російською артилерією, Олег Іванович Куцин загинув на своєму командному пункті від прямого влучання. Комбат «Карпатської Січі» наказ виконав. Він переміг у битві за Вірнопілля. У Олега Івановича Куцина нема ніяких державних нагород. Такий приклад героїзму пересічного українця надихає на перемогу над ворогом кращі ніж будь які слова (Бутусов, 2022).

Констатуємо, що це одна з як складових, так й форм громадянської зрілості та громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти за якою важливо вивчати біографії видатних людей нашої держави, які пов'язали своє життя з Україною. Також однією з складових громадянської зрілості в контексті національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є роз'яснення серед здобувачів вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992, нова редакція 23.04.2022), Військової присяги на вірність українському народові та військових статутів, організації зустрічей з ветеранами російсько-української війни, відвідування військових кафедр закладів вищої освіти (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України, 1992, 2022).

Формування та складова громадянської зрілості залежить від знання Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики. Підсумовуючи маємо констатувати, що у процесі формування громадянської зрілості також важливою складовою є сама особистість здобувача вищої освіти, яка бере участь у громадському житті нашої країни.

Головною метою формування громадянської зрілості у вишах України в умовах російської повномасштабної війни та з метою реалізації проєктів у сфері громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти є виховання патріотизму, поваги до

військової служби та готовності до захисту України та повазі до чинного законодавства нашої країни.

Маємо констатувати, що заступники директорів інститутів, заступники деканів факультетів, куратори академічних груп, викладачі освітніх компонентів обов'язково мають проводити роботу з формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти. Особливу увагу потрібно приділяти молоді, що навчається на 1-4 курсах бакалаврату. Зауважимо, що ця складова необхідна для здобувачів всіх освітніх програм ЗВО. Саме тому, формування громадянської зрілості вважається важливим засобом громадянської освіти (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 120; Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок виховного процесу в закладах позашкільної освіти, 2019: 4-5).

Маємо також наголосити на важливості патріотичних переконань в процесі формування громадянської зрілості. Прикладом може слугувати волонтерство для здобувачів вищої освіти взагалі це й збір або випікання смаколиків для бійців на фронт, вироблення окопних свічок, збір коштів на теплі речі, випічка хіба. Однією з складових громадянської зрілості також може бути допомога в організації волонтерських загонів. Ці загони забезпечують благодійну діяльність для військовослужбовців Збройних Сил України та пораненим у госпіталях. Викладачі та здобувачі вищої освіти різних спеціальностей як учасники освітнього середовища ЗВО приймають участь у формуванні громадянської зрілості. Маємо зазначити, що формування громадянської зрілості студентської молоді є гнучкою саморегулюючою системою. Масштаб, тривалість та системність волонтерського руху в Україні говорить про те, що волонтерський рух активно допомагає і сьогодні, рік по тому як почалось повномасштабне вторгнення. Це все свідчить про слабкість держави (Гайдачук, 2023).

Здобувачі вищої освіти бакалаврату, які прийняли участь в опитуванні, вважають, що повага до державної мови, піднесення її престижу серед громадян є важливим аспектом формування й розвитку громадянської зрілості та основою громадянсько-патріотичного виховання в освітньому середовищі ЗВО натеper. Наукові розвідки С. Грищенко доводять, що «процес національно-патріотичного виховання потрібно будувати так, щоб він сприяв накопиченню позитивного досвіду і відповідної поведінки» (Грищенко, 2009: 47). А це вже змусить замислитися на сутністі національної ідеї в процесі формування громадянської зрілості.

Вітчизняні вчені (З. Курлянд, І. Бужина, С. Грищенко, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук) доводять, що нині формування громадянської зрілості та громадянсько-патріотичне виховання вимагають постійного вдосконалення. С. Грищенко також наголошує на тому факті, що в цьому процесі важливо спиратися на формування готовності до прийняття рішень відносно різноманітних аспектів життєвих перспектив. Також вчена вважає, що формування громадянської зрілості тісно пов'язане з особистісним самовизначенням (Грищенко, 2019: 131; Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 119-123).

Сучасна вища освіта України потребує самореалізації і самоактуалізації особистості (Закон України «Про освіту»), виховання громадянської зрілості має бути спрямоване на усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. В них утверджуються якості громадянина – патріота України (Імерідзе & Люльчак, 2022; Про освіту: Закон України, (проект), 2016).

Необхідно спрямовувати роботу науково-педагогічних працівників (а не тільки викладачів вишів) спрямовувати свою роботу на виховання у здобувачів освіти почуття національної гордості, патріотизму, а також на формування громадянської зрілості, що вкрай важливо для всебічно розвиненої особистості здобувача освіти (Борисова, 2021).

Маємо констатувати, що в основу формування громадянської зрілості покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

Важливим, на нашу думку, є той факт, що громадянська зрілість вимагає виховання патріотизму здобувачів вищої освіти в умовах університету. Ця проблема є досить злободенною для нашої країни сьогодні.

Важливими індикаторами ефективності формування громадянської зрілості мають стати, зокрема: «збільшення відвідуваності закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу, а також експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України»; підвищення серед громадян України та представників світового українства рівня знань про видатних особистостей українського державотворення, визначних українських учених, педагогів, спортсменів, військових, підприємців,

провідних діячів культури, мистецтв, а також духовних провідників Українського народу; збільшення передплати та обсягів розповсюдження україномовних (насамперед дитячих і молодіжних) друкованих видань національно-патріотичного спрямування, що розкривають героїчне минуле та сьогодення Українського народу, його боротьбу за незалежність та територіальну цілісність. Це одна з актуальніших проблем сьогодення (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 118; Марковець, 2015: 116–122).

Підсумовуючи маємо констатувати, що найважливішою складовою формування громадянської зрілості виступає почуття патріотизму та національної свідомості. Натепер необхідно регулярно актуалізувати всі аспекти формування громадянської зрілості. В тому числі, спрямовані на громадянсько-патріотичне виховання, а також збільшення кількості і якості соціальної реклами з питань популяризації формування громадянської зрілості.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості студентської молоді є гнучкою саморегулюючою системою. 2. В основу формування громадянської зрілості покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства. 3. Основною метою формування громадянської зрілості здобувачів освіти в університетах України в сучасний період є виховання патріотизму, поваги до військової служби та готовності до захисту України та громадянської активності. 4. Важливою складовою формування громадянської зрілості виступає сформоване почуття патріотизму та національної свідомості. 5. Актуальною є потреба у збільшенні кількості і якості соціальної реклами з популяризації формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо розроблення методичного забезпечення процесу формування громадянської зрілості всіх учасників освітнього середовища закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju*: збірник наук. праць. У 2-х тт. Київ ; Переяслав-Хмельницький: Юрка Любченка, 2019. Т. 1. С. 607–618. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717745/1/> (дата звернення 12.09.2024).
2. Борисова О.М. Формування системи патріотичного виховання учнівської молоді в умовах сучасної школи. 2021. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (дата звернення 11.09.2024).

3. Бутусов Ю. Він переміг у нерівній битві за Вірнопілля: історія подвигу комбата «Карпатської Січі» Олега Куцина. URL: https://news.obozrevatel.com/ukr/society/vin-peremig-u-nerivnij-bitvi-za-virnopillya-istoriya-podvigu-kombata-karpatskoi-sichi-olega-kutsina.htm?_gl=1*1nmx3mz*_ga*MTUwMjIxMTIwNy4xNjQ0NjU2Mzc2*_ga_JBX3X27G7H*MTY2NTY2MDczMi40MzguMS4xNjY1NjYwOTYzLjU3LjAuMA (дата звернення 13.09.2024).

4. Демешкевич В.А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. 2021. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (дата звернення 11.09.2024).

5. Гайдачук С. Фундамент для розбудови нової України. 9 лютого 2023. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/v-chomu-sila-ukrajini-chomu-putin-ne-peremozhe-novini-ukrajini-50303151.html>.

6. Грищенко С.В. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2009. 252 с.

7. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. № 44. Т. 1. 2022. С. 119–123.

8. Грищенко С.В. Самовдосконалення особистості: монографія. Під науковою редакцією: З.Н. Курлянд, І.В. Бужиної. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 192 с.

9. Імерідзе М.Б., Люльчак С.Ю. Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». Випуск 17(173). 2022. С. 31–37.

10. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. *Педагогічна газета*. 2000. № 6 (72), червень. 6 с.

11. Концепція національно-патріотичного виховання молоді від 27.10.2009 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (дата звернення 13.09.2024).

12. Марковець В. Виховання патріотичної особистості в умовах становлення незалежної держави державно-управлінський аспект. Збірник наукових праць. «Ефективність державного управління». 2015. Вип. 43. С. 116–122.

13. Мироненко Т.П. Формування громадянської зрілості у майбутніх учителів : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – Теорія та методика професійної освіти. Одеса, 2001. 20 с.

14. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрям виховного процесу в закладах позашкільної освіти. Збірник «Грані науково-технічної творчості Запорізької області». № 2 (2019). Запоріжжя, 2019. С. 4–5.

15. Про освіту: Закон України: проєкт від 30.03.2016. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. Київ, 1994–2016 URL: <http://w1.c1.rada>

gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58639 (дата звернення 08.09.2024).

16. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 14.09.2024).

17. Стратегія національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення 12.09.2024).

18. Цина В. Формування громадянської зрілості старшокласників засобами інноваційних педагогічних технологій. *Педагогічні науки*. 2017. № 70. С. 19–28.

19. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*. №10. 2013. С. 24–28.

References

1. Bekh, I.D. (2019). Patriotychnе i hromadianske vykhovannia u vlasnykh mezhakh. [Patriotic and civic education within one's own borders.]. *Osvita dlia myru = Edukacija dla pokoju – Education for peace: zbirnyk nauk. prats. U 2-kh tt.* Kyiv ; Pereiaslav-Khmelnyskyi: Yurka Liubchenka, T. 1, pp. 607–618. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/717745/1/> (data zvernennia 12.09.2024) [in Ukrainian].

2. Borysova, O.M. (2021). Formuvannia systemy patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v umovakh suchasnoi shkoly. [Formation of the system of patriotic education of students in the conditions of a modern school]. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (data zvernennia 11.09.2024) [in Ukrainian].

3. Butusov, Yu. (2022). Vin peremih u nerivnii bytvi za Virnopillia: istoriia podvyhu kombata «Karpatskoi Sichi» Oleha Kutsyna. [He won the unequal battle for Virnopol: the story of the feat of the «Carpathian Sich» combatant Oleg Kutsyn]. URL: https://news.obozrevatel.com/ukr/society/vin-peremig-u-nerivnij-bitvi-za-virnopillya-istoriya-podvigu-kombata-karpatskoi-sichi-olega-kutsina.htm?_gl=1*1nnx3mz*_ga*MTUwMjIxMTIwNy4xNjQ0NjU2Mzc2*_ga_JBX3X27G7H*MTY2NTY2MDCzMi40MzguMS4xNjY1NjYwOTYzLjU3LjAuMA (data zvernennia 13.09.2024) [in Ukrainian].

4. Demeshkevych, V.A. (2021). Osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia molodi v konteksti rozvytku suchasnoho suspilstva. [Peculiarities of patriotic education in the context of the development of modern society]. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (data zvernennia 11.09.2024) [in Ukrainian].

5. Haidachuk, S. (2023). Fundament dlia rozbudovy novoi Ukrainy. [The foundation for building a new Ukraine]. 9 liutoho URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/v-chomu-sila-ukrajini-chomu-putin-ne-peremozhe-novini-ukrajini-50303151.html> (data zvernennia 13.09.2024) [in Ukrainian].

6. Hryshchenko, S.V. (2009). Samovykhovannia osobystosti: [Self-education of the individual] monohrafiia. [monograph]. Chernihiv:

Chernihivskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni T.H. Shevchenka [in Ukrainian].

7. Hryshchenko, S.V., Ilishova, O.M., Yefimov, D.V., Makohonchuk, N. V. (2022). Problema natsionalno-patriotichnoho vykhovannia. [The problem of national and patriotic education]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, № 44, T. 1, pp. 119–123 [in Ukrainian].

8. Hryshchenko, S.V. (2019). Samovdoskonalennia osobystosti: [Self-improvement of the personality] monohrafiia. [monograph]. Pid naukovoio redaktsiieiu: Z.N. Kurliand, I.V. Buzhynoi. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].

9. Imeridze, M.B., Liulchak, S.Yu. (2022). Formuvannia hromadianskoi zrilosti v protsesi natsionalno-patriotichnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity. [Formation of civic maturity in the process of national-patriotic education of students of higher education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko. Seriiia «Pedahohichni nauky»*, Vypusk 17(173), pp. 31–37 [in Ukrainian].

10. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavy. (2000). [The concept of civic education in the conditions of the development of the Ukrainian state]. *Pedahohichna hazeta – Pedagogical newspaper*, № 6 (72), cherven 12 [in Ukrainian].

11. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi (2009) [The concept of national and patriotic education of youth] vid 27.10.2009 r. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (data zvernennia 13.09.2024) [in Ukrainian].

12. Markovets, V. (2015). Vykhovannia patriotichnoi osobystosti v umovakh stanovlennia nezalezhnoi derzhavy: derzhavno-upravlinskyi aspekt. [Education of a patriotic personality in the conditions of the formation of an independent state: the state-management aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats. [Collection of scientific papers]. «Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia»*, Vyp. 43, pp. 116–122 [in Ukrainian].

13. Myronenko, T.P. (2001). Formuvannia hromadianskoi zrilosti u maibutnykh uchyteliv : [Formation of civic maturity in future teachers] : avtoref. dys. [thesis abstract] kand. ped. nauk : spets. : 13.00.04 – Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity. Odesa [in Ukrainian].

14. Natsionalno-patriotichne vykhovannia yak priorytetnyi napriamok vykhovnoho protsesu v zakladakh pozashkilnoi osvity. (2019). [National-patriotic education as a priority direction of the educational process in out-of-school education institutions] *Zbirnyk [Collection] «Hrani naukovotekhnichnoi tvorchosti Zaporizkoi oblasti»*, № 2 (2019), Zaporizhzhia, pp. 4–5 [in Ukrainian].

15. Pro osvitu: (2016): [About education] *Zakon Ukrainy: [Law of Ukraine] proiekt vid 30.03.2016. Verkhovna Rada Ukrainy: ofits. veb-portal. Kyiv, 1994–2016* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58639 (data zvernennia 08.09.2024) [in Ukrainian].

16. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: (1992) [About military duty and military service] Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 1992. Nova redaktsiia 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (data zvernennia 14.09.2024) [in Ukrainian].

17. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia: (2019): [Strategy of national and patriotic education] Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 18 travnia 2019 roku № 286/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (data zvernennia 12.09.2024) [in Ukrainian].

18. Tsyna, V. (2017). Formuvannia hromadianskoi zrilosti starshoklasnykiv zasobamy innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii. [Formation of civic maturity of high school students by means of innovative pedagogical technologies]. *Pedahohichni nauky.– Pedagogical sciences*. № 70, pp. 19–28 [in Ukrainian].

19. Zahorodnia, A. (2013). Suchasne rozuminnia patriotychnoho vykhovannia molodi. [Modern understanding of patriotic education of youth]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu – Theory and methods of education management*, № 10, pp. 24–28 [in Ukrainian].

.....

Максим ІМЕРІДЗЕ

Maksym IMERIDZE

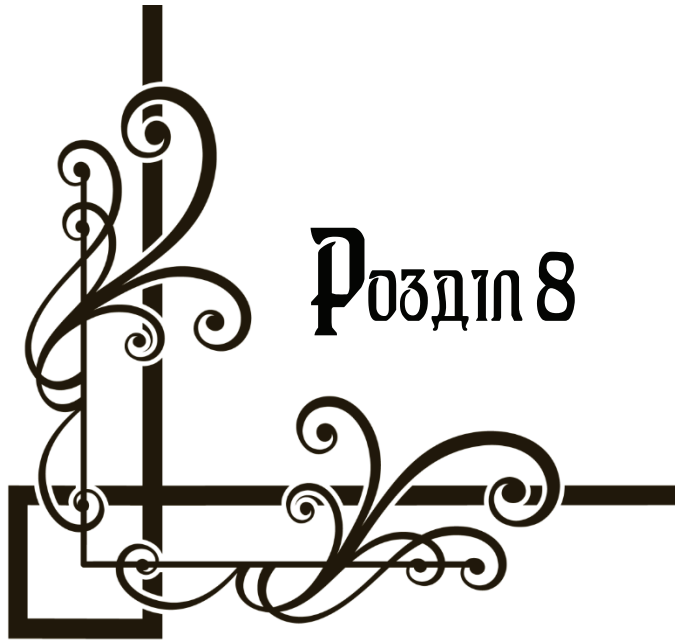
ORCID 0000-0002-1249-5018

ORCID 0000-0002-1249-5018

*Кандидат педагогічних наук,
Приватний вищий навчальний заклад
«Медико-Природничий
університет»
(Миколаїв, Україна)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com*

*PhD of pedagogical sciences,
Private higher educational
institution
«Medical and Natural University»
(Mykolaiv, Ukraine)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com*

.....

УДК 373.056.26

DOI 10.69842/prof2024.2.8

Олег ШЕРЕМЕТ, Олена ЄФРЕМОВА

Oleg SHEREMET, Olena YEFREMOVA

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASIS OF THE REFORM
OF HIGHER LEGAL EDUCATION**

Постановка проблеми. Модернізація та якісна перебудова освітнього процесу в юридичних закладах вищої освіти необхідна для забезпечення високого рівня підготовки та використанні сучасних інформаційних засобів у процесі професійної підготовки майбутніх юристів. Вища юридична освіта в освітньому процесі бакалаврату та магістратури потребує поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності, що прискорить входження України до міжнародного освітнього простору. До основних завдань закладів вищої юридичної освіти належить провадження на високому рівні освітньої діяльності, спрямованої на здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними спеціальностями, формування особистості майбутнього правника спеціальності 081 «Право».

Методологія дослідження. Методологія дослідження ґрунтувалася на розумінні організаційно-правових засад реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Мета статті – схарактеризувати організаційно-правові засади реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Висновки. 1. Правнича професія спрямована відповідно до Конституції України на утвердження верховенства права, захист прав і свобод людини та підтримання публічного обвинувачення в інтересах суспільства. 2. Реформування системи вищої юридичної освіти потребує радикальних змін в освітньому процесі, використання інноваційних технологій, методів і засобів навчання. 3. Здобувачі вищої юридичної освіти мають бути компетентними та креативними фахівцями, що не лише володіють професійними юридичними знаннями й набули певних практичних навичок. 4. Фахова підготовка майбутнього фахівця-правознавця вимагає впровадження в освітній процес сучасних інноваційних підходів, методик і технологій. 5. Викладачі, які працюють в закладах вищої юридичної освіти мають розвивати власні професійні знання і компетентності. 6. Сучасна вища юридична освіта в освітньому процесі бакалаврату та магістратури потребує поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності, що прискорить входження України до міжнародного освітнього простору.

Ключові слова: правнича освіта, вища юридична освіта, здобувачі вищої освіти, бакалаврат, магістратура.

Statement of the problem. Modernization and qualitative restructuring of the educational process in legal institutions of higher education is necessary to ensure a high level of training and the use of modern information tools in the process of professional training of future lawyers. Higher legal education in the educational process of bachelor's and master's degrees requires a combination of educational, scientific and innovative activities, which will accelerate Ukraine's entry into the international educational space. The main tasks of institutions of higher legal education include the implementation of high-level educational activities aimed at the acquisition by persons of higher education of the appropriate degree in the chosen specialties, the formation of the personality of the future lawyer of the specialty 081 «Law».

Research methodology. The research methodology was based on an understanding of the organizational and legal foundations of the reform of higher legal education in Ukraine.

The purpose of the article is to characterize the organizational and legal principles of reforming higher legal education in Ukraine.

Conclusions. 1. In accordance with the Constitution of Ukraine, the legal profession is aimed at establishing the rule of law, protecting human rights and freedoms, and maintaining public prosecution in the interests of society. 2. Reforming the system of higher legal education requires radical changes in the educational process, the use of innovative technologies, methods and teaching tools. 3. Applicants of higher legal education must be competent and creative specialists

who not only possess professional legal knowledge and have acquired certain practical skills. 4. The professional training of the future legal specialist requires the introduction of modern innovative approaches, methods and technologies into the educational process. 5. Teachers working in institutions of higher legal education should develop their own professional knowledge and competence. 6. Modern higher legal education in the educational process of bachelor's and master's degrees requires a combination of educational, scientific and innovative activities, which will accelerate Ukraine's entry into the international educational space.

Key words: legal education, higher legal education, students of higher education, bachelor's degree, master's degree.

Постановка проблеми. Глобалізація та інтеграція вітчизняної вищої юридичної освіти у світовий освітній простір потребує забезпечення її реформування з метою реалізації Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року. З метою гарантування актуалізації посилення практичної складової підготовки фахівців правничої професії як професії, спрямованої відповідно до Конституції України на утвердження верховенства права, захист прав і свобод людини та також з метою гарантування якості юридичної (правничої) освіти як передумови доступу до цієї професії.

Сучасне реформування вищої юридичної освіти в Україні забезпечує розвиток автономії закладів вищої освіти й академічну свободу учасників освітнього процесу. Процеси адаптації до нових умов значно пришвидшили умови воєнного стану, спричинена неспровокованим агресивним нападом російської федерації на нашу країну. Зокрема це стосується тих обмежень, через які заклади вищої юридичної освіти були переведені на дистанційну форму навчання.

Доцільність запровадження дистанційного навчання майбутніх юристів та ризиків, що можуть виникнути при підготовці правників високого рівня деякою мірою залежать від подальшої популяризації дистанційної освіти у вищій школі. Упровадження дистанційної освіти в юриспруденції стане ефективним здебільшого при перепідготовці фахівців, які вже мають освітній ступінь. На етапі прийняття рішення про запровадження дистанційного навчання ЗВО, який навчає правників, повинен визначитися з моделлю дистанційного навчання (Савельєва, 2021: 71).

Кваліфікований фахівець-правознавець у сучасних умовах глобалізації, діджиталізації та динамічних соціальних змін має

бути не тільки всебічно підготовленим у галузі юридичних знань, професійних навичок та вмінь, але й вирізнятися комплексом професійно необхідних особистісних рис, таких як самостійність, ініціативність, креативність та ін. Нині існує потреба в модернізації та якісній перебудові освітнього процесу в юридичних закладах вищої освіти для забезпечення високого рівня підготовки та використанні сучасних інформаційних засобів у ЗВО.

Це означає, що процес реформування вищої освіти загалом, та юридичної зокрема, є завданням національної освітньої політики нашої держави (Про вищу освіту: Закон України, 2014). Вітчизняні науковці Т. Курман, О. Курман наголошують в своїх наукових розвідках на тому факті, що до основних завдань закладів вищої освіти належить провадження на високому рівні освітньої діяльності, спрямованої на здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними спеціальностями, формування особистості майбутнього фахівця, а також забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності. Вважаємо, що це безпосередньо відноситься до професійної підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право» (Курман Т & Курман О, 2021: 52).

Аналіз останніх досліджень. Проблемам реформування вищої юридичної освіти в Україні, що забезпечує розвиток автономії закладів вищої освіти й академічну свободу учасників освітнього процесу присвячені наукові розвідки Т. Курман, О. Курман та ін.

О. Савельєва конкретизує підготовку висококваліфікованих правників в умовах карантинних обмежень. В. Станіславський досліджує новітні науково-методичні підходи у підготовці правників на прикладі викладання курсів аграрно-правового циклу.

На сьогодні вважаємо *недостатньо розробленими* вітчизняним законодавством проблеми організаційно-правових засад реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Методологія дослідження. Методологія дослідження ґрунтувалася на розумінні організаційно-правових засад реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Методами дослідження були:

– теоретичні: вивчення правової, загальної педагогічної та спеціальної науково-методичної літератури; аналіз, систематизація, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, виявлення проблемних питань у організаційно-правових засадах реформування вищої юридичної освіти в Україні;

- емпіричні: бесіди, опитування з правової та загально-наукової тематики з організаційно-правових засад реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Мета статті (розділу) - схарактеризувати організаційно-правові засади реформування вищої юридичної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Динаміка змін у суспільному житті як в Україні, так і в усьому світі диктує нові завдання і виклики, що ставляться до вищої школи при підготовці майбутніх юристів. Від їх адекватної сучасним реаліям реалізації залежить рівень професіоналізму та правосвідомості майбутніх правників. Зазначимо, що рівень якості вищої юридичної освіти в країні та її авторитетність виступає важливим індикатором іміджу України.

В нашому дослідженні спираємося на твердження, що юрист (правник) - особа, яка завершила навчання в юридичній (правничій) школі та успішно склала Єдиний державний кваліфікаційний іспит.

Щодо юридичної (правничої) освіти, вітчизняні науковці вважають, що це вища освіта за спеціальністю «Право», здобуття якої відбувається за наскрізною програмою в рамках або бакалаврського, або магістерського рівня вищої освіти. Також необхідно пам'ятати, що юридична (правнича) школа - це заклад вищої освіти або структурний підрозділ ЗВО, що здійснює підготовку майбутніх юристів.

Сучасні вітчизняні юристи-практики виокремлюють деякі важливі компоненти фахової підготовки майбутніх юристів: гарантування професійної підготовки юристів (правників) відповідно до Стандарту юридичної (правничої) освіти; гарантування якості юридичної (правничої) освіти; гарантування незалежного та прозорого механізму доступу до юридичної (правничої) професії; створення передумов для підвищення якості юридичної науки. Науковці наголошують на важливості Стандарту юридичної (правничої) освіти, а також встановлення механізмів оцінювання якості юридичної (правничої) освіти. Необхідним компонентом є загальний доступ до юридичної (правничої) професії.

Сьогодні існує проблема збереження якості викладання в умовах дистанційного навчання та в цілому доцільність збереження такої форми на юридичних спеціальностях, оскільки юридична професія має стратегічне значення для розбудови сталого розвитку України і потребує забезпечення високої якості

освіти для спеціальності 081 «Право». Вважаємо, що в перспективі актуальними напрямками розвитку дистанційного навчання юристів стане запровадження фахової перепідготовки на базі здобутої вищої освіти державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу (Савельєва, 2021: 72).

Альтернативними методами вирішення вказаної проблеми залишаються підготовка навчальних і методичних матеріалів в перекладі на відповідні іноземні мови та цифрова комунікація зі здобувачами вищої юридичної освіти як бакалаврату, так й магістратури.

Викладачі-практики правових дисциплін наполягають на обсязі освітньої програми (наприклад, на здобуття ступеня магістра права) не менше 300 кредитів ЄКТС, з яких не менше 20 кредитів ЄКТС має становити практична підготовка майбутнього правника. Для гарантування проходження практичної підготовки здобувачами юридичної (правничої) освіти сучасні університети або правничі школи мають укладати договори з самоврядними об'єднаннями представників правничих (юридичних) професій. Це забезпечує практичну підготовку здобувачів юридичної освіти у відповідній правничій професії (Станіславський, 2021: 75).

Розглядаючи практичну складову набуття здобувачами вищої юридичної освіти відповідних навичок, зауважимо, що це можна здійснювати шляхом запровадження таких освітніх компонентів як правничі клініки, правничі дослідницькі лабораторії та імітація судового процесу. Ще одним із критеріїв Стандарту освітньої діяльності зі спеціальності 081 «Право» виступає наявність укладених договорів із самоврядними об'єднаннями представників юридичних професій для проходження здобувачами вищої юридичної освіти практичної підготовки під час отримання фаху.

Констатуємо, що у сучасний період заклади вищої освіти при підготовці юристів керуються чинним законодавством про вищу освіту, локальними актами, стратегіями та самостійно визначають практичну складову з метою посилення «компетенцій і навичок майбутніх правників у рамках автономії, встановленої чинними законодавством» (Станіславський, 2021: 76).

Як зазначають Т. Курман, О. Курман, інноваційним технологіям навчання майбутніх юристів (правників) притаманні наступні риси: спрямованість на особистісний розвиток здобувачів юридичної освіти; формування здатності опановувати новий

досвід за допомогою творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання тощо; перевага активних форм і методів навчання (дискусія, діалог, ділова гра тощо); «партнерські» стосунки між викладачами та здобувачами вищої юридичної освіти (а не домінування викладача) (Курман Т & Курман О, 2021: 53).

Насамкінець можна навести приклади з практики дистанційного викладання таких юридичних освітніх компонентів, як «Криміналістика» та «Екологічне право», запровадженої в умовах воєнного стану. Всі здобувачі вищої юридичної освіти відповідного освітнього компоненту навчання мають змогу прослуховувати онлайн-лекції в синхронному режимі на платформі ZOOM з можливістю особистого спілкування з викладачем-лектором. Крім того на платформі дистанційного навчання розміщуються електронні друковані та відео-лекції, силабуси, контрольні поточні тести, методична література, ведеться електронний журнал оцінок здобувачів. Кожному викладачу правових освітніх компонентів присвоюється іменна електронна пошта, за допомогою якою викладач комунікує зі здобувачами вищої юридичної освіти офіційно. Крім того кафедра, як правило, має Telegram-канал, сторінку в Instagram і власний You Tube-канал. За допомогою цих платформ є можливість оперативно доносити інформацію про зміни в чинному вітчизняному законодавстві, наводити аналітичні матеріали відповідних міністерств і відомств, судову практику та ін. Кафедрами права університетів, якими забезпечується викладання правових освітніх компонентів, на початку кожного навчального семестру розробляються і доводяться до відома здобувачів вищої юридичної освіти як бакалаврату, так й магістратури на платформі автоматизованої системи управління освітнім процесом критерії поточного контролю успішності знань здобувачів.

Згідно цих критеріїв викладач правових освітніх компонентів самостійно визначає розподіл балів за виконання завдань за кожна практичне заняття відповідно до програми курсу (дисципліни). Визначимо об'єкти поточного контролю знань здобувачів з правових освітніх компонентів: систематичність та активність роботи на лекціях і практичних заняттях (відвідування відповідних форм освітнього процесу, у тому числі онлайн-лекцій і практичних занять; активність та рівень знань при обговоренні теоретичних питань, вирішенні практичних задач під час

практичного заняття на платформі ZOOM або в GOOGLE-класі; участь у студентських конференціях, в т.ч. дистанційно, наукових гуртках, конкурсах, олімпіадах; виконання завдань для самостійного опрацювання (самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань; підготовка кейсів з індивідуальної роботи; презентацій та їх демонстрація; аналіз судової практики; підготовка конспектів лекцій; анотування наукової літератури тощо); повнота і ґрунтовність відповідей на питання плану практичного заняття; уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні своєї доповіді; повнота і переконливість наведених доводів при розв'язанні юридичних казусів; посилення під час відповіді на норми національного та міжнародного права з відповідної теми; посилення на судову та правозастосовну практику при вирішенні завдань та обговоренні теоретичних питань; виконання письмових практичних завдань, що містяться в методичних рекомендаціях до освітнього компоненту; участь у ділових іграх, зокрема в модельному судовому засіданні; «складання поточного контролю знань у вигляді тестування на платформі для дистанційного навчання; виконання письмової наукової або іншої індивідуальної роботи (узагальнення судової практики, складання проєктів документів)» (Савельєва, 2021: 72).

Результатом реалізації вказаних компонентів юридичної (правничої) вищої освіти стала розробка та відкриття в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка освітніх професійних програм, розрахованих для здобувачів вищої юридичної освіти, а також для вже практикуючих юристів з метою поглиблення як теоретичних, так і практичних знань, умінь, навичок.

Технологія проблемного навчання, ситуативного моделювання, ділові ігри, кейс-технології, проектна технологія, групове навчання (зокрема, метод «малих груп»), інтерактивне навчання – все це приклади інноваційних технологій, які останнім часом активно використовуються в освітньому процесі при підготовці майбутніх фахівців-правників. Приміром, у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна) для проведення ділових ігор і дебатів заплановано створення спеціального залу судових засідань і Дебатного клубу, а для проведення практичних занять з криміналістики із застосуванням технології ситуативного моделювання та критичного мислення – сучасний криміналістичний полігон. Більше того, для

опанування практичних навичок та компетентностей здобувачами вищої юридичної освіти рівня бакалаврату щодо прийняття самостійних рішень, складання процесуальних документів, правозастосування у конкретних спірних ситуаціях, взаємодії із практикуючими юристами, а також проходження практики існує потреба у створенні Юридичної клініки. Це приклади того, як інноваційні технології навчання і створення умов для їх запровадження в освітній процес допомагають здобувачам вищої юридичної освіти не лише набувати професійні юридичні навички і знання, але й вчать мислити самостійно, креативно, нестандартно. Сучасний правник не повинен боятися виходити за межі стандартних юридичних рішень і шаблонів, які існують у вітчизняному правовому полі. Правнику необхідно мати здатність критичного мислення. Досягти успіху у професійній правничій діяльності й конкурувати на ринку юридичних послуг – важливе завдання майбутнього правника як фахівця (Курман Т & Курман О, 2021: 53).

О. Савельєва вважає, що актуальною на сьогоднішній день залишається і потреба розробки Правил етичної поведінки під час комунікації учасників дистанційного навчання, в яких слід закріпити питання щодо забезпечення принципів і правил комунікації між усіма учасниками дистанційного освітнього процесу, дотримання норм академічної доброчесності в процесі дистанційного навчання. Особливо важливо це для професійної підготовки майбутніх юристів на рівні бакалаврату та магістратури (Савельєва, 2021: 75).

Погоджуємося з твердженням вітчизняних науковців Т. Курман, О. Курман про те, що інноваційні технології не тільки створюють сприятливі умови для професійного розвитку і творчості майбутніх правників, які навчаються на бакалавраті та у магістратурі, але й висувають певні вимоги до викладачів. Науковці вважають, що сучасні викладачі правових дисциплін на сьогодні повинні: глибше володіти навчальним предметом, прогнозувати перспективи розвитку законодавства і судової практики; визначати й цілісно структурувати програму освітнього компоненту; вільно володіти методами та технологіями проблемного навчання; організовувати самостійну роботу здобувачів вищої освіти для підготовки до лекцій, лабораторних та практичних занять; створювати нові різновиди наочних засобів (презен-

тації, постери, інтернет канали і чати, відеолекції); використовувати сучасні технічні та інформаційні засоби; володіти й розвивати мовні компетентності та ін. (Курман Т & Курман О, 2021: 54). У сучасний період існує можливість залучення юристів-практиків з метою посилення правової свідомості й фахової культури здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право».

Висновки. 1. Правнича професія спрямована відповідно до Конституції України на утвердження верховенства права, захист прав і свобод людини та підтримання публічного обвинувачення в інтересах суспільства. 2. Реформування системи вищої юридичної освіти потребує радикальних змін в освітньому процесі, використання інноваційних технологій, методів і засобів навчання. 3. Здобувачі вищої юридичної освіти мають бути компетентними та креативними фахівцями, що не лише володіють професійними юридичними знаннями й набули певних практичних навичок. 4. Фахова підготовка майбутнього фахівця-правознавця вимагає впровадження в освітній процес сучасних інноваційних підходів, методик і технологій. 5 Викладачі, які працюють в закладах вищої юридичної освіти мають розвивати власні професійні знання і компетентності. 6. Сучасна вища юридична освіта в освітньому процесі бакалаврату та магістратури потребує поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності, що прискорить входження України до міжнародного освітнього простору.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо подальше вдосконалення викладання освітніх компонентів юридичного спрямування.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 04.09.2024).

2. Курман Т.В., Курман О.В. Інноваційні технології навчання у підготовці студентів-правників. Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers»: Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. Pp. 52-55.

3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

4. Про освіту: Закон України. 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 04.09.2024).

5. Савельєва О.М. До проблеми підготовки висококваліфікованих правників в умовах карантинних обмежень: від теорії до практики викладання. Scientific and pedagogical internship «*Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers*» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. P. 71–75.

6. Станіславський В.П. Про новітні науково-методичні підходи у підготовці правників на прикладі викладання курсів аграрно-правового циклу. Scientific and pedagogical internship «*Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers*» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. Pp. 75–78.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) – Information of the Supreme Council of Ukraine*, 1996, № 30, st. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

2. Kurman, T.V., Kurman, O.V. (2021). Innovatsiini tekhnolohii navchannia u pidhotovtsi studentiv-pravnykiv. [Innovative learning technologies in training law students]. Scientific and pedagogical internship «*Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers*»: Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 52–55 [in Ukrainian].

3. Pro vyshchu osvitu (2014): [About higher education] Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 1 lypnia 2014 roku № 1556-VI1. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 01.09.2024) [in Ukrainian].

4. Pro osvitu (2017): [About education] Zakon Ukrainy. [Law of Ukraine]. 2017. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2017, № 38–39, st. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 04.09.2024) [in Ukrainian].

5. Saveleva, O.M. (2021). Do problemy pidhotovky vysokokvalifikovanykh pravnykiv v umovakh karantynnykh obmezhen: vid teorii do praktyky vykladannia. [To the problem of training highly qualified lawyers under quarantine restrictions: from theory to teaching practice]. Scientific and pedagogical internship «*Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers*» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 71–75 [in Ukrainian].

6. Stanislavskiy, V.P. (2021). Pro novitni naukovo-metodychni pidkhody u pidhotovtsi pravnykiv na prykladi vykladannia kursiv ahrarno-pravovoho tsykladu [About the latest scientific and methodological approaches in the training of lawyers on the example of teaching courses in the agricultural and legal cycle]. Scientific and pedagogical internship «*Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers*» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 75–78 [in Ukrainian].

.....

Олег ШЕРЕМЕТ

Oleg SHEREMET

ORCID 0000-0002-9512-991X
Scopus-Author ID 57868069500

ORCID 0000-0002-9512-991X
Scopus-Author ID 57868069500

Доктор юридичних наук, професор,
ректор Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: sheremet.oleg.en@gmail.com

Doctor of Law, Professor,
Rector of the T.H. Shevchenko
National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: sheremet.oleg.en@gmail.com

Олена ЄФРЕМОВА

Olena YEFREMOVA

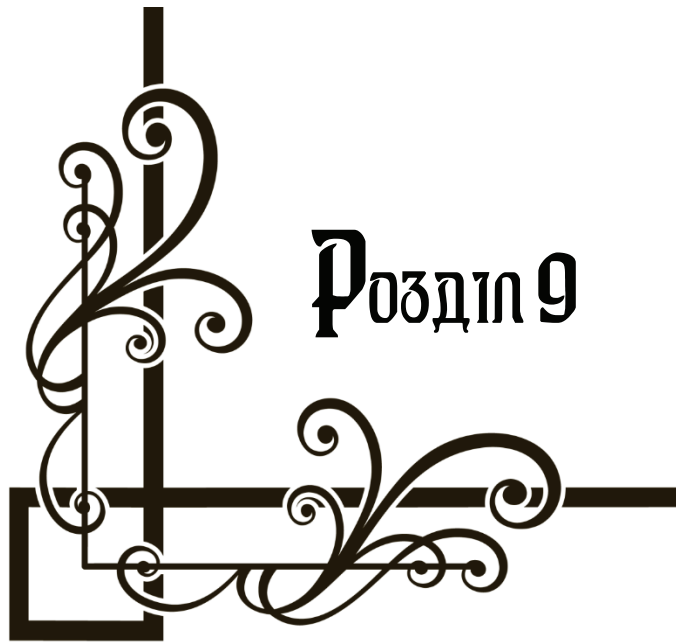
ORCID 0000-0002-2085-9088

ORCID 0000-0002-2085-9088

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
філософії та політології
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: Yefremova111999@gmail.com

PhD of Law, Associate Professor
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: Yefremova111999@gmail.com

.....

УДК 378:37.091

DOI 10.69842/prof2024.2.9

*Наталія НОСОВЕЦЬ,
Юрій МИСЛИВЕЦЬ, Олександр КАЛМИКОВ*

Nataliia NOSOVETS, Yurii MYSLYVETS, Oleksandr KALMYKOV

**МУЛЬТИМЕДІА ЯК СПЕКТР ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ,
ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ**

**MULTIMEDIA AS A SPECTRUM OF INFORMATION
TECHNOLOGIES DESIGNED TO INCREASE THE EFFICIENCY
OF STUDENTS' EDUCATIONAL PROCESS**

Постановка проблеми. У сучасних умовах інформатизації освіти в Україні великої уваги потребує проблема створення оптимальних умов для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес закладів освіти. Проблема створення оптимальних умов для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес закладів освіти потребує великої уваги. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту відкриває нові можливості для реалізації принципово нових форм і методів навчання, спрямованих на підвищення якості та ефективності навчання учнів. Одним з найбільш перспективних напрямів розвитку інформаційно-комунікаційних технологій є мультимедійні технології, які відкривають можливості для представлення різних видів інформації,

поєднуючи текст, звук, графіку, ефекти моделювання тощо. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки теоретико-методичних засад використання мультимедійних технологій у освітньому процесі в закладах освіти.

Мультимедіа впливає на учнів через різні канали сприйняття, такі як слуховий, зоровий та руховий, а також викликає певні емоційні переживання. Отже, враховуючи психолого-педагогічні особливості сприйняття та засвоєння знань, використання мультимедіа як виду інформації значно підвищує ефективність освітнього процесу за рахунок ущільнення, прискорення та раціоналізації подачі навчального матеріалу.

Методологія дослідження базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємодію мультимедіа та використанням її у освітній діяльності в закладах освіти.

Наукова новизна. Виокремлено та проаналізовано особливості мультимедіа як спектру інформаційних технологій та використання її в закладах освіти для підвищення ефективності освітнього процесу.

Мета розділу полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному застосуванню мультимедіа як спектру інформаційних технологій для підвищення якості та ефективності освітнього процесу здобувачів освіти.

Висновки. 1. Пріоритетне місце серед завдань закладів освіти посідає забезпечення та створення ефективного якісного освітнього процесу з використання мультимедіа. 2. Переваги використання мультимедійних технологій очевидні, це пов'язано з тим, що вони підвищують зацікавленість здобувачів освіти і гарантують активність на заняттях. Навчання з використанням мультимедійних засобів є одним з факторів успішного навчання, що надає здобувачам освіти впевненості та дозволяє їм досягти кращих результатів. 3. Мультимедійні презентації, тренажери, навчальні фільми, відеокліпи та навчальні ігри можуть бути використані для підвищення обізнаності здобувачів освіти та розвитку їхніх особистісних якостей. 4. Завдяки мультимедіа здобувачі освіти можуть краще розуміти інформацію, запам'ятовувати більше інформації, насолоджуватися атмосферою в класі, навчитися самостійно працювати з навчальною, довідковою та іншою літературою, підвищити свій рівень інформаційної культури, розвивати навички самоосвіти та розвивати творчі здібності.

Ключові слова: освітня діяльність, мультимедіа, заклад освіти, мультимедійні технології, інновації.

Formulation of the problem. In modern conditions of informatization of education in Ukraine, the problem of creating optimal conditions for the introduction of information and communication technologies into the educational process of schools requires great attention. The problem of creating optimal conditions for the introduction of information and communication technologies into the educational process of schools requires great attention. The introduction of information and communication technologies into education opens up new opportunities for the implementation of fundamentally new forms and methods of learning aimed at improving the quality and efficiency of student learning. One of the most promising areas of development of information and communication technologies is multimedia

technologies, which open up opportunities for presenting various types of information, combining text, sound, graphics, modeling effects, etc. In this regard, there is a need to develop theoretical and methodological principles for the use of multimedia technologies in the educational process in schools.

Multimedia affects students through various channels of perception, such as auditory, visual and motor, and also causes certain emotional experiences. Thus, taking into account the psychological and pedagogical features of the perception and assimilation of knowledge, the use of multimedia as a type of information significantly increases the effectiveness of the educational process by condensing, accelerating, and rationalizing the presentation of educational material.

The research methodology is based on modern provisions of pedagogical science and reflects the interaction of multimedia and its use in educational activities at school.

Scientific novelty. The features of multimedia as a spectrum of information technologies and its use in school to increase the efficiency of the educational process are identified and analyzed.

The purpose of the section is to theoretically substantiate and practically apply multimedia as a spectrum of information technologies to increase the quality and efficiency of the educational process of students.

Conclusions. 1. The priority place among the tasks of the school is to ensure and create an effective high-quality educational process using multimedia. 2. The advantages of using multimedia technologies are obvious, this is due to the fact that they increase the interest of students and pupils and guarantee activity in classes. Learning using multimedia is one of the factors of successful learning, which gives students confidence and allows them to achieve better results. 3. Multimedia presentations, simulators, educational films, video clips and educational games can be used to increase students' awareness and develop their personal qualities. 4. Thanks to multimedia, students can better understand information, remember more information, enjoy the atmosphere in the classroom, learn to work independently with educational, reference and other literature, increase their level of information culture, develop self-education skills and develop creative abilities.

Key words: educational activities, multimedia, school, multimedia technologies, innovations.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі багато з того, що пов'язано з ефективністю освітнього процесу в закладах освіти.

Процес використання мультимедіа в закладах загальної середньої освіти можна звести до кількох основних способів освітньої діяльності. По-перше, – це комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання та взаємодії здобувачів освіти всіх ланок. По-друге, – це той, часто засіб навчання, в якому здобувачу освіти відводиться роль пасивного спостерігача і одержувача важливої інформації. По-третє, – це інтерактивні навчальні мультимедійні

засоби, що пропонують здобувачам освіти можливість активної участі, дозволяючи їм самостійно вибирати спосіб вивчення тієї чи іншої теми, яка важлива саме для них.

В більшості освітній процес переважає та характеризується відсутністю належної зацікавленості та активності здобувачів загальної середньої освіти у навчальному процесі, що знижує їхню увагу та мотивацію до навчання. Традиційні методи навчання не враховують індивідуальні особливості кожного здобувача і не можуть сприяти його повноцінному розвитку та навчанню в закладі освіти. На тлі вищезазначених проблем виникає нагальна потреба у пошуку та впровадженні нових освітніх засобів, які допомагають утримувати увагу та інтерес учнів у навчальному процесі. Одним з таких потенційних інструментів є мультимедійні засоби.

За останні роки мультимедіа проникли майже в усі сфери людської діяльності. Необхідно виявити їхні виклики та визначити, як вони впливають на ефективність освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні й практичне застосування мультимедіа як спектру інформаційних технологій для підвищення якості та ефективності освітнього процесу учнів розглянуто в наукових розвідках вітчизняних вчених. В роботах А. Колеснік, А. Тарасова окреслено напрями використання мультимедійного контенту (Колеснік & Тарасов, 2019: 132–135). Ю. Лободою висвітлено деякі аспекти використання комп'ютерно-інтегрованих технологій у освітньому процесі (Лобода, 2007: 118–126). Наукові розвідки Л. Шевченко розкривають застосування мультимедіа-технологій в освіті (Шевченко, 2005: 174–179). В. Волинцем схарактеризовано особливості мультимедіа: поняття, сутність та сфери застосування (Волинець, 2016: 98–102). Праці В. Мирошниченко аналізують використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності (Мирошниченко, 2015).

Методологія дослідження. *Методологія дослідження* базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємодію мультимедіа як методологічних підходів до формування поглядів щодо створення ефективного та якісного освітнього процесу з використанням мультимедіа.

Наукова новизна. Виокремлено та проаналізовано особливості використання та застосування мультимедіа в закладах освіти для ефективного освітнього процесу здобувачів освіти.

Мета розділу полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці ефективності використання мультимедіа в

зкладах освіти для ефективного та якісного освітнього процесу здобувачів освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Натепер недостатньо вивчено практичні аспекти вдосконалення застосування мультимедіа в закладах освіти для ефективного освітнього процесу здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Існують потужні можливості для використання мультимедіа, оптимізації навчального процесу щодо розвитку освіти в Україні.

Натепер вітчизняні наукові видання висвітлюють цілий ряд аспектів комп'ютеризації освітнього процесу закладів загальної середньої освіти та впровадження інноваційних технологій як важливих чинників організації викладання предметів у закладах освіти.

Україна має забезпечити прискорений, випереджальний та інноваційний розвиток освіти і створити умови для розвитку самоідентифікації та самореалізації особистості впродовж життя (Про Національну доктрину розвитку освіти, 2002).

У Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки зазначено, що найважливішим для держави є виховання людини з інноваційним мисленням та культурою, проектування ефективного освітнього середовища, що враховує інноваційний розвиток освіти та особистості здобувача освіти.

Мультимедійні технології дозволяють візуалізувати інформацію та створюють можливості для мотивованого освітнього процесу. Мультимедійні технології є засобом (інструментом) навчання на різних етапах викладання. Як показує досвід (педагогічна та асистентська практика здобувачів вищої освіти різних педагогічних спеціальностей), впровадження мультимедійних технологій на уроках в закладах освіти сприяє більш глибокому та усвідомленому вивченню матеріалу, економить навчальний час, а також збагачує та урізноманітнює інформацію, що отримують здобувачі освіти.

Мультимедіа – це інтеграція тексту, звуку, графіки, зображень і відео в одному цифровому форматі з використанням сучасних апаратних і програмних засобів для взаємодії з відео- та аудіо-ефектами під управлінням інтерактивного програмного забезпечення в закладах освіти.

Вітчизняні вчені зазначають, що мультимедіа може бути представлене в різних форматах, його використання може

спростити сприйняття інформації здобувачами загальної середньої освіти. Мультимедіа – це інтерактивний інструмент, який дозволяє одночасно маніпулювати анімацією, графічними зображеннями, відео, текстом, звуком і мовленням, що значно активізує освітній процес.

Маємо зазначити, що освітні мультимедійні засоби – це дидактичні засоби, які використовують мультимедійні технології для представлення змісту навчальних матеріалів, що використовуються в освітньому процесі та уможливають реалізацію основних мультимедійних технологій і засобів навчання, а також, в цей час можуть бути реалізовані мультимедійні технології.

Щодо використання мультимедійних засобів підвищує ефективність та інтенсивність самого процесу навчання. У поєднанні з телекомунікаційними технологіями це вирішує проблему доступу до інформації, урізноманітнює зміст і форму подання інформації (Пінчук, 2016: 178). В сучасний період мультимедійні технології увійшли в сферу загальної середньої освіти, і їх використання суттєво вплинуло на спосіб викладання інформації та знань здобувачам освіти у закладах загальної середньої освіти. Сьогодні впровадження мультимедійних засобів у навчальний процес вже стало фактом використання мультимедійних засобів в освітньому процесі підвищує його якість та інноваційність.

Інформаційно-освітнє середовище – це комплексна освітня система, що інтегрує сукупність взаємопов'язаних компонентів у вигляді матеріально-технічних, програмно-інформаційних ресурсів та інноваційних освітніх технологій. Воно дає можливість здобувачам освіти бути більш інтелектуально розвиненими.

Серед сучасних пріоритетів – мультимедійні технології, які допомагають інтегрувати та розширювати навчальну інформацію за рахунок графіки, анімації, відео та звукових ресурсів. Мультимедіа визначається як сукупність спеціальних апаратних і програмних засобів, що дозволяють на якісно новому рівні сприймати, обробляти і представляти різні види інформації (текст, графіку, звук, анімацію, телебачення та ін.)

Використання мультимедійних засобів може позитивно вплинути на декілька аспектів процесу відкритої та дистанційної освіти: вони можуть стимулювати когнітивні аспекти навчання, такі як сприйняття та розуміння інформації; вони можуть мотивувати студентів і допомогти їм розвинути навички спільного та колективного навчання. Допомагає розвинути базовий підхід

студентів до навчання, тим самим сприяючи більш точному розумінню навчального матеріалу (Шевченко, 2005: 175).

Використання мультимедійних засобів у освітньому процесі дозволяє: підвищити якість навчання здобувачів освіти; будувати індивідуальні навчальні програми для здобувачів загальної середньої освіти; забезпечувати диференційований підхід до здобувачів освіти з різним рівнем навчальної готовності; проводити одночасні заняття для здобувачів з різними здібностями.

Мультимедіа впроваджується за такими напрямками: створення освітніх презентацій з використанням статичних і динамічних елементів, мультимедійних додатків, розважальних програм; використання інтернет-ресурсів; використання готових освітніх медіа-програм.

Як стверджує М. Жалдак з співавт., виокремлюють такі особливості феномену мультимедіа в сучасній загальній середній освіті: інформаційна насиченість: можливість поєднувати інформацію, представлену в різних форматах (текст, звук, графіка, відео, анімація); інтерактивні режими роботи з інформацією, легкість опрацювання різних типів інформації; реальність зображуваної дійсності: демонстрація розвитку та динаміки явища, виразність, емоційна насиченість, багатство візуальних прийомів (Жалдак, 2012: 33).

При використанні медіа в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти відбувається дво напрямлена інструментальна педагогічна взаємодія, спрямована на опосередкування зв'язку між предметно-символічним середовищем і здобувачем освіти як суб'єктом (сприйняття). Використання мультимедійних технологій в освітньому процесі сприяє вирішенню таких завдань: удосконалення змісту навчання (змістовий аспект педагогічної взаємодії); розвиток методів формування вмінь і навичок учнів (методичний аспект педагогічної взаємодії); розвиток психіки та навчальної поведінки здобувачів середньої освіти.

На думку А. Нісімчук, вчителі активно використовують мультимедійні технології як засіб удосконалення та модернізації освітнього процесу на різних видах занять. На уроках використовуються презентації, що містять різні типи інформації, включаючи текст, звук, графіку та анімацію. Анімація об'єктів широко використовується на етапі викладання нового матеріалу, а додаткові пояснення з'являються в процесі роботи, а не в готовому вигляді. Впровадження інформаційного освітнього середовища у

зкладах загальної середньої освіти ґрунтується на сучасному компетентнісному підході, який уможлиблює особистісно-орієнтоване навчання та формує у здобувачів освіти здатність розв'язувати життєві та професійні проблеми, застосовувати наявні знання, уміння та навички на практиці. Мультимедійні технології навчання – це технічні та дидактичні засоби навчання, що забезпечують подання навчальної інформації у текстовому, графічному, аудіо-, відео- та інших форматах (Нісімчук, 2000).

Використання мультимедійних технологій дає більш повне і точне уявлення про явище або об'єкт, що вивчається. Це підвищує якість навчання, задовольняє і розвиває пізнавальні інтереси здобувачів середньої освіти, підвищує наочність навчання і дозволяє використовувати матеріали, які важкодоступні або не можуть бути використані без комп'ютера в освітньому процесі. Робота здобувачів середньої освіти може стати більш цілеспрямованою, збільшуючи темп навчання і обсяг самостійної роботи, що виконується під час уроків і в позаурочний час.

Як стверджує В. Толмачов, одним з популярних мультимедіа є інтерактивна дошка. Інтерактивні дошки використовуються в системі освіти. Такі дошки допомагають здобувачам освіти краще сприймати інформацію та полегшують роботу вчителя. За допомогою інтерактивних дошок інформація сприймається за допомогою звуку, зору та кінестетичних відчуттів. Інтерактивна технологія дозволяє кожному здобувачу середньої освіти інтуїтивно вибрати найбільш зручний спосіб сприйняття інформації при роботі з інтерактивною дошкою. Інтерактивні дошки забезпечують один з найважливіших принципів навчання – наочність. Завдяки поєднанню проєкційних технологій і сенсорних пристроїв, дошка не тільки відображає те, що відбувається на комп'ютері, але і дозволяє користувачеві контролювати процес презентації, вносити виправлення і корективи, робити кольорові позначки і коментарі, що є важливим для освітнього процесу. Дошка також може бути використана для керування процесом презентації, внесення виправлень і коригувань, створення кольорових нотаток і коментарів (Толмачов, 2019: 30). Використання таких мультимедіа може мотивувати здобувачів освіти до навчання, реалізувати соціальну мету інформатизації суспільства, посилити освітній процес, сприяти особистісному розвитку здобувачів освіти, покращити навички самостійного навчання за допомогою навчальних матеріалів,

підвищити ефективність навчання за рахунок персоналізації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Мультимедійні технології дозволяють поєднувати в програмних продуктах різні типи інформації, такі як текст, ілюстрації, аудіо файли, відео файли, мультфільми, слайди та графіку. Ці технології можна використовувати для створення електронних додатків до підручників, енциклопедій, довідників, тренажерів та розвиваючих ігор, які сприяють активному навчанню та розвитку нових навичок у дітей. В. Дивак доводить, що мультимедіа можна використовувати для створення середовищ віртуальної реальності та застосування різних форм педагогічної діяльності, таких як відеоконференції, віртуальні екскурсії музеями та бібліотеками, обмін досвідом між вчителями (Дивак, 2013: 140).

Результати нашого огляду дають змогу стверджувати, що використання презентацій може допомогти урізноманітнити актуалізацію знань. Це пов'язано з тим, що проблеми можна пояснювати за допомогою графічних об'єктів, анімації, звуку, слайдів з попередніх уроків, кросвордів або слайдів-головоломок. Мультимедійні презентації за допомогою PowerPoint є одним з найбільш функціональних та ефективних інструментів в освітньому процесі. Вчителі можуть структурувати власні навчальні матеріали відповідно до психолого-педагогічних та дидактичних особливостей конкретного класу, теми, цілей та результатів навчання. Уроки з різних предметів можна структурувати таким чином, щоб досягти максимальної педагогічної ефективності в освітній діяльності здобувачів освіти.

Використання мультимедійних презентацій в освітньому процесі змінює характер традиційного навчання і робить його більш живим та цікавим. Слід зазначити, що презентації – це більше, ніж просто джерело інформації, оскільки їх використання сприяє розвитку різних психічних процесів у здобувачів загальної середньої освіти, таких як увага і пам'ять. Здобувачам освіти доводиться докладати чимало зусиль, щоб зрозуміти зміст презентації (В. Андрієвська). Отже, мимовільна увага стає довільною, а інтенсивність уваги впливає на процес запам'ятовування. Залучення різних каналів сприйняття інформації (зорового, слухового та моторного) позитивно впливає на інтенсивність запам'ятовування матеріалу здобувачами. Однак, неадекватно підготовлена презентація може мати негативний вплив на досягнення цілей уроку з будь якого предмету (Андрієвська, 2010:18).

Відтак можна констатувати, що мультимедійні технології динамічно розвиваються в сучасному освітньому середовищі школи. Основною причиною цього є те, що мультимедіа реалізується через візуальну та аудіальну взаємодію під контролем інтерактивного програмного забезпечення, з використанням сучасних апаратних та програмних засобів, таких як інтегрують текст, звук, графіку, фотографію та відео в єдине цифрове представлення, представляючи як природне, так і соціальне середовище в повному обсязі та деталях, що впливає на освітній процес взагалі.

Мультимедіа є дуже корисною та плідною освітньою технологією завдяки притаманній їй інтерактивності, гнучкості, інтеграції різних типів мультимедійної освітньої інформації та здатності враховувати особистісні особливості здобувачів загальної середньої освіти і мотивувати їх до навчання.

Особливо в закладах загальної середньої освіти для досягнення ефективного освітнього процесу мультимедіа здатні враховувати індивідуальні особливості здобувачів та мотивувати їх до навчання. Мультимедійні засоби навчання є перспективними та високоефективними інструментами, які можуть надати більше інформації, ніж традиційні джерела, у порядку, що відповідає логіці пізнання та рівню сприйняття здобувачів загальної середньої освіти.

Висновки. 1. Пріоритетне місце серед завдань закладів освіти посідає забезпечення та створення ефективного якісного освітнього процесу з використання мультимедіа. 2. Переваги використання мультимедійних технологій очевидні, це пов'язано з тим, що вони підвищують зацікавленість здобувачів освіти і гарантують активність на заняттях. Навчання з використанням мультимедійних засобів є одним з факторів успішного навчання, що надає здобувачам освіти впевненості та дозволяє їм досягти кращих результатів. 3. Мультимедійні презентації, тренажери, навчальні фільми, відеокліпи та навчальні ігри можуть бути використані для підвищення обізнаності здобувачів освіти та розвитку їхніх особистісних якостей. 4. Завдяки мультимедіа здобувачі можуть краще розуміти інформацію, запам'ятовувати більше фактів, насолоджуватися атмосферою в класі, навчитися самостійно працювати з навчальною, довідковою та іншою літературою, підвищити свій рівень інформаційної культури, розвивати навички самоосвіти та розвивати творчі здібності.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо розроблення практичних рекомендацій для забезпечення ефективного та якісного освітнього процесу із застосування мультимедіа в школі.

Список використаних джерел

1. Андрієвська В.М. & Олефіренко Н.В. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (2). Київ, 2010. С. 16–20.
2. Волинець В.О. Мультимедіа: поняття, сутність та сфери застосування. *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2016. № 1. С. 98–102.
3. Дивак В.В. Елементи використання медіаосвітніх технологій у навчальному процесі вищої школи. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. (3). 2013. С. 139–143.
4. Колеснік А.В., Тарасов А.Ф. Напрямки використання мультимедійного контенту. *Адаптивні технології управління навчанням АТЛ-2019*. 2019. С. 132–135.
5. Лобода Ю.Г. Деякі аспекти використання комп'ютерно-інтегрованих технологій у навчальному процесі. *Науковий вісник Південно-українського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: НУ пр.* 2007. № 9-10. С. 118–126.
6. Мирошніченко В.О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності (для спеціальності – Історія): навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 296 с.
7. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник. / Ав.: М.І. Жалдак, М.І. Шут, Ю.О. Жук, Н.П. Дементієвська, О.П. Пінчук, О.М. Соколюк, П.К. Соколов / За редакцією: Ю.О. Жука. Київ: Педагогічна думка, 2012. 112 с.
8. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: навч. посібн. / За заг. ред. А.С. Нісімчук. Київ, 2000. 368 с.
9. Пінчук О.П. Дидактичний аспект проблеми визначення мультимедіа в освіті. *Наукові записки*. Сер.: Педагогічні та історичні науки. 2016. LXIV (64). С. 178–184.
10. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
11. Сучасні мультимедійні системи в освітньому процесі (частина 1): навчальний посібник / В.С. Толмачов, С.М. Базиль. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 72 с.
12. Шевченко Л.С. Застосування мультимедіа-технологій в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ-Вінниця: ТОВ «Планер», 2005. С. 174–179.

References

1. Andrievska, V.M. & Olefirenko, N.V. (2010). Multymediini tekhnologii u pochatkovii lantsi osvity. [Multimedia technologies in the primary education]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia* (2). – *Information technologies and teaching aids*, Kyiv, pp. 16–20 [in Ukrainian].

2. Volynets, V.O. (2016). Multimedia: poniattia, sutnist ta sfery zastosuvannia. [Multimedia: concept, essence and areas of application]. *Mizhnarodnyi visnyk: Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo. – International Bulletin: Cultural Studies. Philology. Musicology*, No. 1, pp. 98–102 [in Ukrainian].

3. Dyvak, V.V. (2013). Elementy vykorystannia mediaosvitnikh tekhnolohii u navchalnomu protsesi vyshchoi shkoly. [Elements of the use of media educational technologies in the educational process of higher education]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika. – Scientific notes. Series: Pedagogy*. (3), pp. 139–143 [in Ukrainian].

4. Kolesnik, A.V., Tarasov, A.F. (2019). Napriamky vykorystannia multymediinoho kontentu. [Directions of using multimedia content]. *Adaptyvni tekhnolohii upravlinnia navchanniam ATL-2019. – Adaptive learning management technologies ATL-2019*, pp. 132–135 [in Ukrainian].

5. Loboda, Y.G. (2007). Deiaki aspekty vykorystannia kompiuterno-intehrovanykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi. [Some aspects of using computer-integrated technologies in the educational process]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. – Scientific Bulletin of the K.D. Ushynsky South Ukrainian State Pedagogical University*: NU pr. No. 9-10, pp. 118–126 [in Ukrainian].

6. Myroshnychenko, V.O. (2015). Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii: formuvannia multymediinoi kompetentnosti (dlia spetsialnosti – Istorii): [Using modern information technologies: forming multimedia competence (for the specialty – History)]: navchalnyi posibnyk [teaching aids]. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].

7. Multymediini systemy yak zasoby interaktyvnoho navchannia: (2012) [Multimedia systems as means of interactive learning]: posibnyk. [manual] / Avt.: M.I. Zhaldak, M.I. Shut, Yu.O. Zhuk, N.P. Dementievska, O.P. Pinchuk, O.M. Sokolyuk, P.K. Sokolov / Edited by: Yu.O. Zhuka Kyiv: Pedagogical thought [in Ukrainian].

8. Nisimchuk, A.S. (2000). Suchasni pedahohichni tekhnolohii: [Modern pedagogical technologies]: navchalnyi posibnyk [teaching manual]. / Za zah. red. A.S. Nisimchuk. Kyiv [in Ukrainian].

9. Pinchuk, O.P. (2016). Dydaktychnyi aspekt problemy vyznachennia multymedia v osviti. [Didactic aspect of the problem of defining multimedia in education]. *Naukovi zapysky. Ser.: Pedahohichni ta istorychni nauky. – Scientific notes. Ser.: Pedagogical and historical sciences*. LXIV (64), pp. 178–184 [in Ukrainian].

10. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity: [On the National Doctrine of Education Development]: Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] dated 17.04.2002 No. 347/2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> [in Ukrainian].

11. Suchasni multymediini systemy v osvitnomu protsesi (chastyna 1): (2019). [Modern multimedia systems in the educational process (part 1)]: navchalnyi posibnyk [a textbook]. / V.S. Tolmachov, S.M. Bazyl. Sumy: Publishing and Production Enterprise «Mriya» [in Ukrainian].

12. Shevchenko, L.S. (2005). Zastosuvannia multimedia-tekhnologii v osviti. [Application of multimedia technologies in education]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zb. nauk. prats.* – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: collection of scientific pr. Kyiv-Vinnytsia: LLC «Planer», pp. 174–179 [in Ukrainian].

Наталія НОСОВЕЦЬ

ORCID 0000-0003-1536-4870

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Nataliia NOSOVETS

ORCID 0000-0003-1536-4870

*PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Vice-Rektor for Scientific Work,
T. H. Shevchenko National
University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Юрій МИСЛИВЕЦЬ

ORCID 0009-0003-3540-0418

*Аспірант кафедри
педагогіки, психології і
методики технологічної освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Yurii MYSLYVETS

ORCID 0009-0003-3540-0418

*Postgraduate of the Department
of Pedagogy, Psychology and
Methodology of Technological
Education,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Олександр КАЛМИКОВ

ORCID 0009-0008-5426-6986

*Аспірант кафедри педагогіки,
психології і методики
технологічної освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Oleksandr KALMYKOV

ORCID 0009-0008-5426-6986

*Postgraduate of the Department of
Pedagogy, Psychology and
Methodology of Technological
Education,
T. H. Shevchenko National
University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ppmtprn@gmail.com*

Розділ 10

УДК 342.9 (477)

DOI 10.69842/prof2024.2.10

Олександра ГРИЩЕНКО

Alexandra HRYSHCHENKO

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF IMPROVING HIGHER LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Організаційні засади удосконалення вищої юридичної освіти в Україні мають свою специфіку. Вища юридична освіта має бути направленою на здобуття професії юриста та конкурентних переваг в реалізації майбутнього правника в цій професії. З цією метою здобувачам вищої юридичної освіти спеціальності 081 «Право» має забезпечуватися: надання необхідних компетентностей у відповідній послідовності та систематизації; надання практичних навичок, зокрема шляхом участі в реальних ситуаціях, пов'язаних з юриспруденцією; застосування психологічних установок для формування гуманістично орієнтованого юриста; адекватна перевірка та оцінка здобутих компетентностей.

Методологія дослідження. Методологічний та теоретичний аспекти дослідження є взаємопов'язаними складовими концепції дослідження. Концепція дослідження ґрунтувалася на розумінні організаційних засад удосконалення вищої юридичної освіти в сучасній Україні як складного

утворення, що охоплює широке коло взаємозв'язаних правових, організаційних, соціальних і педагогічних проблем.

Мета статті – проаналізувати організаційні засади удосконалення вищої юридичної освіти в Україні.

Висновки. 1. З метою удосконалення вищої юридичної освіти в Україні слід встановити високі вимоги до закладів вищої освіти, які надають таку освіту. 2. Існує потреба у впровадженні реального стажування здобувачів вищої юридичної освіти. 3. Адаптувати правила проходження докторських шкіл (аспірантури) та докторантури відповідно до українських реалій. 4. Складовою удосконалення вищої юридичної освіти в Україні повинно стати підвищення ефективності правозастосовної практики кримінального законодавства в частині покарання неповнолітніх. 5. Здобувачі вищої юридичної освіти мають уміти доводити, що для отримання навичок практичної юридичної діяльності юристам необхідно зважати на інструментальну сторону законодавчої техніки.

Ключові слова: *організаційні засади, вища юридична освіта, здобувачі вищої освіти, майбутні юристи, бакалаврат, магістратура.*

Statement of the problem. The organizational principles of improving higher legal education in Ukraine have their own specifics. Higher legal education should be aimed at obtaining the profession of a lawyer and competitive advantages in the realization of a future lawyer in this profession. For this purpose, applicants of higher legal education in specialty 081 «Law» should be provided with: provision of necessary competencies in the appropriate sequence and systematization; provision of practical skills, in particular through participation in real situations related to jurisprudence; the application of psychological attitudes for the formation of a humanistically oriented lawyer; adequate verification and assessment of acquired competencies.

Research methodology. Methodological and theoretical aspects of research are interrelated components of the research concept. The research concept was based on the understanding of the organizational foundations of the improvement of higher legal education in modern Ukraine as a complex entity covering a wide range of interconnected legal, organizational, social and pedagogical problems.

The purpose of the article is to analyze the organizational principles of improving higher legal education in Ukraine.

Conclusions. 1. In order to improve higher legal education in Ukraine, high requirements should be established for institutions of higher education that provide such education. 2. There is a need to implement a real internship for students of higher legal education. 3. To adapt the rules for passing doctoral schools (postgraduate studies) and doctoral studies in accordance with Ukrainian realities. 4. Improving the effectiveness of the law enforcement practice of criminal legislation in terms of punishing minors should be a component of the improvement of higher legal education in Ukraine. 5. Applicants of higher legal education must be able to prove that in order to acquire the skills of practical legal activity, lawyers need to pay attention to the instrumental side of the legislative technique.

Key words: *organizational principles, higher legal education, students of higher education, future lawyers, bachelor's degree, master's degree.*

Постановка проблеми. У сучасний період розвитку суспільства фахова підготовка майбутніх правників здійснюється в контексті інтенсифікації запровадження в Україні європейських право-інтеграційних процесів. Вітчизняні науковці констатують, що це виявляється у розкритті основних наукових підходів українських і зарубіжних, перш за все, європейських вчених.

Вища юридична освіта має бути направленою на здобуття професії юриста та конкурентних переваг в реалізації майбутнього правника в цій професії. З цією метою здобувачам вищої юридичної освіти спеціальності 081 «Право» має забезпечуватися: 1) надання необхідних компетентностей у відповідній послідовності та систематизації; 2) надання практичних навичок, зокрема шляхом участі в реальних ситуаціях, пов'язаних з юриспруденцією; 3) застосування психологічних установок для формування гуманістично орієнтованого юриста; 4) адекватна перевірка та оцінка здобутих компетентностей.

Вища юридична освіта має специфіку: 1) юрист, а особливо адвокат, – це одна з найбільш психологічно обтяжуючих, стресових професій. Саме тому юристи-практики та вітчизняні вчені вважають доцільним тестування абітурієнтів на предмет відповідності їх психічних задатків професії юриста (адвоката); 2) вища юридична освіта є загальною спеціальністю для багатьох різних професій, а саме: нотаріусів, суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, юрисконсультів та є обов'язковою; 3) щодо деяких видів професій або посад, які також потребують вищої юридичної освіти, наприклад, для поліцейських наявність вищої юридичної освіти є дуже бажаною (Когут, 2021: 34).

Аналіз останніх досліджень. Розв'язанню актуальних проблем вищої юридичної освіти та процесу її удосконалення присвячені наукові розробки О. Грищенко, Ж. Дзейко, Т. Кагановської, Н. Когут, О. Єфремової, Н. Ільків та інші. Проблеми реформування змісту сучасної зарубіжної вищої юридичної освіти проаналізовано в працях О. Проскурняк та ін.

На сьогодні більшої уваги вітчизняних науковців потребують проблеми професійної підготовки майбутніх юристів в процесі здійснення правотворчості та форм права, які є результатом відповідної юридичної діяльності.

Методологія дослідження. Методологічний та теоретичний аспекти дослідження є взаємопов'язаними складовими концепції дослідження. Концепція дослідження ґрунтувалася на розумінні

організаційних засад удосконалення вищої юридичної освіти в сучасній Україні як складного утворення, що охоплює широке коло взаємозв'язаних правових, організаційних, соціальних і педагогічних проблем.

Методологічний концепт відображає взаємозв'язок методологічних підходів на організаційному, правовому, філософському, та конкретно-науковому рівнях. Теоретичний концепт слугує для визначення основних дефініцій щодо складових удосконалення вищої юридичної освіти в освітньому середовищі закладу освіти; організаційні умови удосконалення вищої юридичної освіти в Україні.

Методами дослідження були:

- теоретичні: вивчення правової, загальної педагогічної та спеціальної науково-методичної літератури; аналіз, систематизація, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, виявлення проблемних питань у процесі удосконалення вищої юридичної освіти в Україні;

- емпіричні: анкетування, бесіди, опитування з правової, організаційної та загальнонаукової тематики з удосконалення вищої юридичної освіти у вітчизняних закладах вищої освіти.

Мета розділу – проаналізувати організаційні засади удосконалення вищої юридичної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. На відміну від інших теоретичних гуманітарних спеціальностей, вища юридична освіта потребує викладачів, які б не лише працювали викладачами, але і паралельно займалися юридичною практикою. Принаймні, частково були задіяні в юридичних консультаціях, або були стейкхолдерами. Крім того, на відміну від інших спеціальностей, «викладачі правничих дисциплін змушені постійно відслідковувати багаточисельні зміни в своєму предметі – зміни законодавства, за що не передбачені спеціальні коефіцієнти доплат» (Когут, 2021: 35).

Специфіка професійної підготовки здобувачів вищої юридичної освіти в умовах як бакалаврату, так і магістратури в процесі набуття навичок юридичної діяльності нами була з'ясована під час дистанційного навчання (проведено опитування здобувачів вищої освіти денної форми навчання, під час воєнного стану в 2022-2023 н.р.). В опитуванні взяли участь здобувачі вищої освіти (18), які навчаються на спеціальності 081 «Право» з метою здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» та 14 магістрантів цієї ж спеціальності.

За результатами дослідження зазначеної проблеми можемо констатувати, що для майбутніх юристів (бакалаврат) важливим є професійний досвід (28%), який передбачає наявність необхідних компетентностей, у магістрантів 54%; важливість навичок професійної практичної юридичної підготовки, які здобувачі вищої юридичної освіти набувають в процесі практичного блоку підготовки в умовах бакалаврату 44%, магістранти більш практико орієнтовані (62%) та знання чинного законодавства України важливим вважають – бакалаври – 80%, магістранти – 92%.

Як стверджує вітчизняна вчена Ж. Дзейко, здобувачі вищої юридичної освіти як бакалаврату, так й магістратури, освітній процес при вивченні різних освітніх компонентів має повною мірою розкривати: «поняття, види і принципи правотворчості, правотворчу техніку, суть, ознаки, структуру, функції і принципи законодавчої техніки; основні правила і засоби створення і систематизації законів, здійснення правової експертизи проектів законів, попередження і ліквідація колізій і прогалин в законодавстві, зв'язок законодавчої техніки та юридичної практики; світовий досвід у сферах правотворчості та законодавчої техніки, сучасний стан та основні тенденції розвитку законодавчої техніки в Україні та в інших державах» (Дзейко, 2021: 23).

Нині у вітчизняній вищій юридичній освіті впроваджується Болонська система. Саме тому в Україні проводиться практика вибіркового дисциплін (або освітніх компонентів), в т. ч. для підготовки майбутніх юристів. Проте, як обґрунтовує Т. Кагановська, чимало освітніх компонентів (вибіркових дисциплін), які, на наш погляд, «є системоутворюючими для будь-якого юриста перетворилися в необов'язкові, наприклад: екологічне право, земельне право, сімейне право, житлове право, природоресурсне право, адміністративний процес» та інші (Кагановська, 2014: 7-12).

Погоджуємося з Т. Кагановською, що дуже важливими є такі відносно нові галузі права як медичне право, безпекове право, Інтернет-право, які мали б надаватися здобувачам вищої юридичної освіти в тій мірі, яка є доцільною для будь-якого фахівця з юриспруденції. Вітчизняні вчені вважають, що термін «юридичної професії» потребує чіткого законодавчого визначення. Також вчена вважає, що необхідне встановлення значно вищих вимог до непрофільних закладів вищої освіти, які створюють юридичні факультети та інститути. Вважаємо слушною думку про те, що «надання послуг з вищої юридичної освіти має

відбуватися виключно у класичних чи спеціалізованих вищих юридичних закладах освіти» (Кагановська, 2014: 7-12).

Щодо вивчення кримінального права України, у вітчизняному освітньому просторі існує думка вчених, що необхідно збільшити кількість освітніх компонентів, які б вивчали загальну систему покарань, що можуть застосовуватися до повнолітніх злочинців (передбачено в ст. 51 КК України). Однак самого визначення цього поняття КК України не містить. Цей факт потребує теоретичного більш глибокого вивчення (Кримінальний кодекс України, 2001). До важливих аспектів кримінального права України, що вивчається в наш час також вітчизняні науковці вважають необхідним додати більш глибоке вивчення систему покарань. В. Меркулова в своїх працях обґрунтовує, що у кримінально-правовій науці під системою покарань прийнято розуміти «встановлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розміщених у певному порядку за ступенем їхньої суворості» (Меркулова, 2002: 247).

Щодо кваліфікаційних випускних робіт. В 2021 році скасовані магістерські роботи як обов'язкові кваліфікаційні випускні роботи, як це мало місце раніше, наразі існує лише кваліфікаційний іспит з цілого ряду основних правових дисциплін в процесі фахової підготовки майбутніх юристів. На погляд вітчизняного вченого Н. Когут, це негативне явище, оскільки магістратура – це вищий рівень юридичної освіти, що може бути основою для вступу в докторську школу (аспірантуру), написання різних наукових, науково-практичних та законопроектних робіт та інше (Когут, 2021: 35).

Одним із завдань фахової підготовки майбутніх юристів вітчизняні науковці вважають досягнення здобувачами вищої юридичної освіти таких компетентностей як: «здатність застосувати загальні та спеціальні знання у сферах правотворчості та законодавчої техніки; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми у процесі розробки та прийняття законів; здатність приймати обґрунтовані рішення при розв'язанні спірних питань, які виникають у процесі правотворчості та застосування законодавчої техніки; здатність використовувати вітчизняний та світовий досвід у сферах правотворчості та законодавчої техніки, поєднати досягнення юридичної науки з практикою, що складаються у цих сферах» (Дзейко, 2021: 23).

Погоджуємося з думкою О. Проскурняк, що володіння навичками написання наукових кваліфікаційних робіт, ґрунтовного аналізу законодавчих прогалин, аномалій та колізій, а також ґрунтовне поглиблене дослідження обраної тематики. Як правило, надає суттєві конкурентні переваги для магістрів права у сучасний період. Науковець вважає недоліком української вищої юридичної освіти брак стажування, заклади вищої освіти переважно не мають укладених договорів з юридичними компаніями та органами правозастосування щодо проходження стажування здобувачами вищої освіти з юридичних спеціальностей, що є необхідною умовою вищої юридичної освіти в більшості європейських країн в наш час (Проскурняк, 2016: 402–406). На думку Н. Ільків, впровадження юридичних клінік в межах самих закладів вищої освіти «передбачено українськими стандартами освіти, однак вони нерідко носять чисто формальний характер» (Ільків, 2021: 73–74).

Перспективами покращення якості вищої юридичної освіти в Україні вважаємо удосконалення роботи аспірантури та докторантури. Враховуючи, що в Україні «наразі в аспірантуру можна вступати для здобуття ступеня доктора філософії, а не кандидата юридичних наук, змінився, але, чітко не визначився підхід до спеціальності в межах якої може бути захищена така дисертація». Зауважимо, якщо раніше в межах галузі права можна було захищати кандидатську дисертацію по 12-ти шифрам спеціальностей, то наразі це одна спеціальність «Право» в межах гуманітарних наук. В цілому, такий підхід можна охарактеризувати з позитивного боку (Когут, 2021: 36).

У процесі фахової підготовки майбутніх юристів необхідно поглибити вивчення ознак, притаманних системі покарань, як доводить вітчизняна вчена Т. Денисова. До них вона вважає віднести такі: «1) вона встановлюється лише кримінальним законом; 2) перелік покарань, які утворюють систему, є обов'язковим для суду, тобто суд не може від нього відступити; 3) цей перелік покарань є вичерпним; 4) система покарань передбачає їх побудову у певному порядку за ступенем їх тяжкості» (Денисова, 2004: 25; Грищенко, 2021: 19).

В процесі удосконалення вищої юридичної освіти в Україні необхідно розглянути також й деякі аспекти роботи аспірантури. На думку Н. Когут «одним з недоліків законодавчого регулювання аспірантури є встановлення необхідності вступати в аспірантуру по-новому зі здаванням всіх іспитів у разі не захищення дисертації

в межах вже пройденого терміну аспірантури». Вчена обґрунтовує, що «попередня практика прикріплення до закладу вищої освіти без вступу в аспірантуру чи вже після її проходження на платній основі була більш демократичною та захищала права аспірантів» (Когут, 2021: 36).

На нашу думку з кожним роком все більше результатів наукових досліджень за наслідками захисту дисертацій, на жаль, не впроваджуються в практику. Вважаємо, що їхня значущість втрачається, оскільки практика та наука мають підкріплювати одна одну (Когут, 2021: 36).

У процесі викладання освітніх компонентів (дисциплін) в процесі фахової підготовки майбутніх юристів спеціальності 081 «Право» вважаємо за потрібне зазначити, що необхідно більше уваги приділяти правотворчості та законодавчій техніці, які розкриваються як правові категорії та елементи правової системи українського суспільства.

Маємо також констатувати, що нині в Україні немає фахових наукових видань з права категорії А. Цей факт доводить необхідність українським правникам публікувати свої наукові статті виключно за кордоном. Для здобуття вчених ступенів та наукових звань потрібно 2-3 статті категорії А. Проте, наукові видання зарубіжних країн не зацікавлені в публікації неактуальних для них українських досліджень. Саме тому статті вітчизняних вчених з юриспруденції часто відхиляються зарубіжними науковими виданнями з права. Щодо визнання українських дипломів з юриспруденції. Вони не визнаються в більшості країн ЄС. Юристи з вітчизняною вищою юридичною освітою мають проходити додаткове навчання для можливості ставати правниками в іншій країні (Когут, 2021: 37).

Професійна підготовка майбутніх юристів в Україні спирається на розкриття проблематики правотворчості, що здійснюється в напрямі її характеристики як складового елементу правоутворення. Вивчаючи види правотворчості (Загальна теорія права, 2015: 192) в процесі вивчення освітніх компонентів, як обов'язкових, так й вибіркових, обґрунтовується здійснення правотворчості та форм права, які є результатом відповідної юридичної діяльності. Проте більше уваги на заняттях приділяється питанням створення не лише законів та підзаконних актів, а й судових прецедентів, правових звичаїв, нормативно-правових договорів, правової доктрини. При вивченні законодавчої техніки, викладачі

мають розглядати її як різновид юридичної техніки. Юридична техніка на сьогоднішній день зі складової частини теорії права виокремилася у самостійну галузь юридичної науки. Важливим є той факт, що до розряду фундаментальних проблем правової науки та практики в освітніх компонентах розглядається юридична техніка у зв'язку практично з усіма видами юридичної практики – «законодавчою, правореалізаційною, інтерпретаційною, судовою, прокурорською, нотаріальною та ін.» (Дзейко, 2021: 24).

В умовах воєнного стану в основному діє змішане навчання та дистанційне навчання. В процесі дистанційного навчання здобувачі вищої юридичної освіти часто мають деякі труднощі. Особливо бакалавранти 1-2 років навчання.

Наголосимо на важливості самоорганізації здобувачів вищої юридичної освіти в умовах бакалаврату та магістратури в умовах воєнного стану у процесі змішаного та дистанційного навчання. Вітчизняні науковці (В. Меркулова) доводять, що здобувачі мають чітко усвідомлювати, що правові засади системи покарань у чинному Кримінальному кодексі України побудовано за принципом «від менш суворого до більш суворого покарання». Майбутні юристи спеціальності 081 «Право», на думку вченої мають спиратися на «спеціальні норми про кримінальну відповідальність та покарання неповнолітніх, які керується принципами справедливості, гуманізму, економії кримінальної репресії» (Меркулова, 2002: 206).

Поняття законодавчої техніки аналізується в контексті її застосуванні для створення законів як актів вищої юридичної сили. У процесі викладання освітніх компонентів (дисциплін) для здобувачів спеціальності 081 «Право» необхідно зважати на інструментальну сторону законодавчої техніки. Адже вона зумовлена сутністю права. Соціальне значення законодавчої техніки розкривається в контексті правотворчості та практичної юридичної діяльності. У процесі викладання освітніх компонентів (дисциплін) фахової підготовки майбутніх юристів важливо застосовувати правила і засоби законодавчої техніки, «що закріплюють, реалізують та захищають права і свободи людини і громадянина України з урахуванням загальнолюдських правових цінностей» (Дзейко, 2021: 24).

Г. Андрусак також доводить, що у процесі викладання освітніх компонентів (дисциплін) для здобувачів спеціальності 081 «Право» необхідно зважати на інструментальну сторону законодавчої техніки та надає порівняльну характеристику використання

законодавчої техніки в зарубіжних країнах «під час призначення покарання повною мірою забезпечується піклування про захист неповнолітнього від кримінального впливу і кримінального зараження, для чого максимально скорочується обсяг застосування до таких осіб позбавлення волі та застосовується альтернатива такому виду покарання у вигляді кримінально-правових заходів» (Андрусак, 2019: 118).

На думку вітчизняних юристів (О. Смаглюк, А. Павловської, О. Грищенко), в процесі викладання освітніх компонентів (дисциплін) майбутнім юристам, ефективність системи кримінальних покарань залежить від ефективності конструкцій кримінально-правових санкцій закону та ефективності реалізації цих конструкцій у судовій практиці (Смаглюк & Павловська, 2015: 185; Грищенко, 2021: 20).

Для нашого дослідження важливо спиратися на факт необхідності «підвищення професійного потенціалу працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань, органів пробації з питань забезпечення ресоціалізації неповнолітніх засуджених осіб шляхом розроблення та впровадження відповідних програм підвищення кваліфікації» (Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. Узагальнення, здійснене Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України, 2003: 182).

Здобувачі вищої юридичної освіти в умовах як бакалаврату, так й магістратури мають уміти доводити, що для отримання навичок практичної юридичної діяльності майбутнім працівникам пенітенціарної служби необхідно працювати спільно з органами та службами у справах дітей, спеціальними установами і закладами, що «здійснюють їхній соціальний захист і профілактику правопорушень впроваджувати ефективні соціально-виховні технології, а саме гейткіпінг, як концепцію та механізм ухвалення рішень в інтересах дітей, основними елементами якого є проведення оцінювання ситуації неповнолітнього засобами комплексної оцінки його потреб; визначення спектру доступних послуг, що можуть надаватися фахівцями служби пробації; забезпечення функціонування системи нагляду, що здійснюється органом пробації за місцем проживання і навчання засудженого» (Шпортюк, 2020: 182; Грищенко, 2021: 20). Це обґрунтовано в відповідях на анкетування здобувачами вищої юридичної освіти бакалаврату (46%) та магістратури (58%).

Висновки. 1. З метою удосконалення вищої юридичної освіти в Україні слід встановити високі вимоги до закладів вищої освіти, які надають таку освіту. 2. Існує потреба у впровадженні реального стажування здобувачів вищої юридичної освіти. 3. Адаптувати правила проходження докторських шкіл (аспірантури) та докторантури відповідно до українських реалій. 4. Складовою удосконалення вищої юридичної освіти в Україні повинно стати підвищення ефективності правозастосовної практики кримінального законодавства в частині покарання неповнолітніх. 5. Здобувачі вищої юридичної освіти мають уміти доводити, що для отримання навичок практичної юридичної діяльності юристам необхідно зважати на інструментальну сторону законодавчої техніки.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення правових засад удосконалення вищої юридичної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Андрусак Г.М. Кримінальна відповідальність неповнолітніх ЗВ законодавством зарубіжних країн. *Правова позиція*. № 4 (25). 2019. С. 114-119. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.20>.

2. Грищенко О.П. Проблема набуття навичок юридичної діяльності щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні здобувачами вищої юридичної освіти в умовах бакалаврату. *Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021*. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. Pp. 18-22.

3. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: навчальний посібник. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. 152 с.

4. Дзейко Ж.О. Основні сучасні наукові підходи у викладанні навчальної дисципліни «Наукові основи правотворчості та законодавчої техніки» при підготовці правників в контексті європейських правоінтеграційних процесів. *Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers» : Internship proceedings, June 7 – July 17, 2021*. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. Pp. 22-26.

5. Загальна теорія права: підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. С. 192.

6. Ільків Н.В. Практична підготовка правників як умова модернізації системи юридичної освіти. *Креативний простір*. 2021. № 1. С. 73-74.

7. Кагановська Т.Є. Взаємозв'язок між юридичною освітою і юридичною професією: українсько-європейський контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. № 1137. Випуск 18. 2014. С. 7-12.

8. Когут Н.Д. Перспективи покращення якості вищої юридичної освіти в Україні. Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers»: Internship proceedings, June 7-July 17, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing», 2021. Pp. 34–38.

9. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

10. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності. Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002. 250 с.

11. Проскурняк О.Г. Проблеми реформування змісту сучасної зарубіжної юридичної освіти (на прикладі США, Великобританії і ФРН). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 402–406.

12. Смаглюк О.В., Павловська А.А. Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього... суб'єкта злочину. Вісник кримінального судочинства. № 2. 2015. С. 181–186.

13. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. Узагальнення, здійснене Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України. Вісник Верховного Суду України. 2003. № 4. С. 12–35.

14. Шпортюк О.М. Основні аспекти підготовки майбутніх офіцерів органу пробації для роботи з неповнолітніми. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Вип. 6 (162). Чернігів: НУЧК, 2020. С. 181–185.

References

1. Andrusiak, H.M. (2019). Kryminalna vidpovidalnist nepovnolitnikh ZV zakonodavstvom zarubizhnykh krain. [Criminal liability of minors ACCORDING to the legislation of foreign countries]. *Pravova pozytsiia. – Legal position*, № 4 (25), pp. 114–119. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.20> [in Ukrainian].

2. Hryshchenko, O.P. (2021). Problema nabuttia navychok yurydychnoi diialnosti shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnolitnikh v Ukraini zdobuvachamy vyshchoi yurydychnoi osvity v umovakh bakalavratu. [The problem of acquiring skills in legal activity regarding the criminal responsibility of minors in Ukraine by students of higher legal education under undergraduate conditions]. *Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers»* : Internship proceedings, June 7 – July 17. Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 18–22 [in Ukrainian].

3. Denysova, T.A. (2004). Kryminalne pokarannia ta funktsii yoho pryznachennia i vykonannia za zakonodavstvom Ukrainy: [Criminal punishment and the functions of its appointment and execution under the

legislation of Ukraine]: navchalnyi posibnyk. [study guide]. Zaporizhzhia: HU «ZIDMU» [in Ukrainian].

4. Dzeiko, Zh.O. (2021). Osnovni suchasni naukovi pidkhody u vykladanni navchalnoi dystsypliny «Naukovi osnovy pravotvorchosti ta zakonodavchoi tekhniky» pry pidhotovtsi pravnykiv v konteksti yevropeyskykh pravointehratsiinykh protsesiv. [The main modern scientific approaches in teaching the academic discipline "Scientific foundations of law-making and legislative technique" in training lawyers in the context of European legal integration processes]. *Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers»*: Internship proceedings, June 7 - July 17, Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 22–26 [in Ukrainian].

5. Zahalna teoriia prava: (2015). [General theory of law]: pidruchnyk [manual]. / Za zah. red. M.I. Koziubry. Kyiv: Vaite, p. 192 [in Ukrainian].

6. Ilkiv, N.V. (2021). Praktychna pidhotovka pravnykiv yak umova modernizatsii systemy yurydychnoi osvity. [Practical training of lawyers as a condition for modernization of the legal education system]. *Kreatyonyi prostir. – Creative space*, № 1, pp. 73–74 [in Ukrainian].

7. Kahanovska, T.Ie. (2014). Vzaiemozviazok mizh yurydychnoiu osvitoiu i yurydychnoiu profesiieiu: ukraïnsko-yevropeyskyi kontekst. [The relationship between legal education and the legal profession: the Ukrainian-European context]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia «Pravo» – Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin*, № 1137, Vypusk 18, pp. 7–12 [in Ukrainian].

8. Kohut, N.D. (2021). Perspektyvy pokrashchennia yakosti vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini. [Prospects for improving the quality of higher legal education in Ukraine]. *Scientific and pedagogical internship «Introduction of modern European approaches and innovative methods for the training of qualified lawyers»*: Internship proceedings, June 7 - July 17, Wloclawek: «Baltija Publishing», pp. 34–38 [in Ukrainian].

9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. [Criminal Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VInformation of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2001*, № 25-26, st. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia 21.09.2024) [in Ukrainian].

10. Merkulova, V.O. (2002). Zhinka yak subiekt kryminalnoi vidpovidalnosti. [A woman as a subject of criminal responsibility]. Odesa: NDRVV OIuI NUVS [in Ukrainian].

11. Proskurniak, O.H. (2016). Problemy reformuvannia zmistu suchasnoi zarubizhnoi yurydychnoi osvity (na prykladi SShA, Velykobrytanii i FRN). [Problems of reforming the content of modern foreign legal education (on the example of the USA, Great Britain and Germany)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. – *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*. Seriiia: Yurydychni nauky, № 845, pp. 402–406 [in Ukrainian].

12. Smahliuk, O.V., Pavlovska, A.A. (2015). Dosiahnennia viku kryminalnoi vidpovidalnosti yak oznaka nepovnolitnoho... subiekta zlochynu.

[Reaching the age of criminal responsibility as a sign of a minor... the subject of a crime]. *Visnyk kryminalnoho sudochynst Herald of criminal justice – Herald of criminal justice*, № 2, pp. 181–186 [in Ukrainian].

13. Sudova praktyka u spravakh pro zlochyny nepovnitnikh i vtiahnennia yikh u zlochynnu diialnist. Uzahalnennia, zdiisnene Sudovoioi palatoiu u kryminalnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy. (2003). [Jurisprudence in cases involving the crimes of minors and their involvement in criminal activity. Generalization carried out by the Judicial Chamber in criminal cases of the Supreme Court of Ukraine]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. – Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, № 4, pp. 12–35 [in Ukrainian].

14. Shportiuk, O.M. (2020). Osnovni aspekty pidhotovky maibutnikh ofitseriv orhanu probatsii dlia roboty z nepovnitnimy. [Basic aspects of training future probation officers to work with minors]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko*, Vyp. 6 (162), Chernihiv: NUChK, pp. 181–185 [in Ukrainian].

Олександра ГРИЩЕНКО

Alexandra HRYSHCHENKO

ORCID 0000-0002-3725-8094

ORCID 0000-0002-3725-8094

Кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права,
філософії та політології
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: pravo3000@bigmir.net

PhD of Law, Senior Lecturer
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National
University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: pravo3000@bigmir.net

Розділ 11

УДК 37(09) : 001. 891. 5

DOI 10.69842/prof2024.2.11

Світлана ГРИЩЕНКО

Svitlana HRYSHCHENKO

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

SPECIFICITY OF CONDUCTING A SOCIAL AND PEDAGOGICAL EXPERIMENT

Постановка проблеми. Одним із завдань вітчизняної соціальної педагогіки та соціальної роботи в теорії та практиці є виявлення тих закономірностей, що можуть бути віднайдені за допомогою науково обґрунтованого та проведеного соціально-педагогічного експерименту. Сучасні соціально-педагогічні експериментальні дослідження є складовою теоретико-пізнавальної практики соціальної сфери. Експеримент – одна з сфер соціально-педагогічної практики. Необхідність використання емпіричного методу соціально-педагогічного дослідження актуалізується в сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, завдяки пошуку інновацій в діяльності вітчизняних закладів освіти. Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє аналіз методології соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Мета статті (розділу) – проаналізувати специфіку проведення соціально-педагогічного експерименту.

Дослідження специфіки соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості в процесі соціально-педагогічної діяльності.

Висновки. 1. Основна роль соціально-педагогічного експерименту полягає у встановленні об'єктивно існуючих зв'язків між явищами, тенденцій розвитку соціально-педагогічного процесу. 2. Вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. 5. Специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної практики, у повторенні експерименту в різних умовах. 6. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати.

Ключові слова: експеримент, соціально-педагогічне дослідження, соціально-педагогічний експеримент, педагогічний експеримент, соціально-педагогічні умови.

Statement of the problem. One of the tasks of domestic social pedagogy and social work in theory and practice is to identify those regularities that can be found with the help of a scientifically based and conducted socio-pedagogical experiment. Modern socio-pedagogical experimental research is a component of the theoretical and cognitive practice of the social sphere. The experiment is one of the spheres of socio-pedagogical practice. The need to use the empirical method of socio-pedagogical research is actualized in the modern conditions of the modernization of the education system in Ukraine, thanks to the search for innovations in the activities of domestic educational institutions. The analysis of the methodology of social pedagogy and social work greatly contributes to the successful solution of this problem.

The purpose of the article (section) is to analyze the specifics of conducting a socio-pedagogical experiment.

The study of the specificity of the socio-pedagogical experiment consists in the creation of special experimental situations for the formation of a given quality in the process of socio-pedagogical activity.

Conclusions. 1. The main role of the socio-pedagogical experiment is to establish objectively existing connections between phenomena, trends in the development of the socio-pedagogical process. 2. Requirements for a socio-

pedagogical experiment: a precise description of the conditions of the experiment; purposeful creation of certain motivating stimulus-reactions in a given situation; observing the results of behavior that were caused by these stimulus-reactions or accompanying them. 3. The socio-pedagogical experiment can be repeated, reproduced both with a given group or a given person after a certain period of time, and with other test subjects in other socio-pedagogical conditions. 4. The essence of the socio-pedagogical experiment is that it places the phenomenon being studied in certain socio-pedagogical conditions, creates deliberately organized situations. 5. The specificity of the socio-pedagogical experiment consists in the creation of special experimental situations for the formation of a given quality, in the modeling of socio-pedagogical activity as a model for socio-pedagogical practice, in repeating the experiment in different conditions. 6. In conditions when special socio-pedagogical changes are organized in experimental groups, and are not carried out in control groups, it becomes possible to compare the obtained results.

Key words: experiment, socio-pedagogical research, socio-pedagogical experiment, pedagogical experiment, socio-pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Одним із завдань вітчизняної соціальної педагогіки та соціальної роботи в теорії та практиці є виявлення тих закономірностей, що можуть бути віднайдені за допомогою науково обґрунтованого та проведеного соціально-педагогічного експерименту. Перетворення України в розвинену, самостійну й цивілізовану європейську державу неможливе без реформування системи вищої освіти.

Сучасні соціально-педагогічні експериментальні дослідження мають у науці важливе значення. Адже вони є складовою теоретико-пізнавальної практики соціальної сфери. Експеримент – одна з сфер соціально-педагогічної практики. Необхідність використання емпіричного методу соціально-педагогічного дослідження актуалізується в сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, завдяки пошуку інновацій в діяльності вітчизняних закладів освіти. Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє аналіз методології соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню концептуальних проблем педагогічних досліджень в системі сучасної професійної освіти присвячені наукові розробки С. Гончаренко, Г. Кловак, О. Яценко та ін. Важливі складові соціально-педагогічних досліджень обґрунтовано в наукових розвідках С. Архіпової, Г. Кравченко, Е. Панасенко та ін. Проблеми сфери соціальної роботи та соціально-педагогічної й соціально-виховної роботи стали предметом досліджень видатної вітчизняної вченої А. Капської.

На сьогодні *невирішеними* залишаються проблеми вивчення сутнісних характеристик соціально-педагогічного експерименту.

Методологія дослідження (або методика дослідження). Нині основним завданням соціально-педагогічного експерименту є розкриття об'єктивних закономірностей як соціально-педагогічної діяльності в її реальному. Серед різноманітних завдань соціально-педагогічного експерименту можна виділити такі: виявлення стану соціально-педагогічної роботи та її окремих сторін; розкриття причини тих або інших соціально-педагогічних явищ; перевірка ефективності практичних рекомендацій щодо змін у змісті, методах та організації соціально-педагогічної діяльності; випробування системи соціалізації, виховання й організації діяльності різних соціальних інституцій.

Мета статті (розділу) – проаналізувати специфіку проведення соціально-педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній соціальній педагогіці та соціальній роботі накопичено досвід розробки проблеми соціально-педагогічного експерименту як одного з провідних методів дослідження. Сучасний період характеризується масштабністю пошуків щодо теорії, технології та організації соціально-педагогічного експерименту та розробки дослідницького інструментарію.

Для нашого дослідження необхідно зробити порівняльний аналіз педагогічного та соціально-педагогічного експерименту. Розглядаючи педагогічний експеримент, спираємося на дослідження вітчизняного вченого С. Гончаренка. Педагогічне дослідження С. Гончаренко розуміє як процес і результат наукової діяльності, що спрямовані на одержання нових знань про закономірності процесу навчання, виховання і розвитку особистості, про структуру, теорію, методику і технологію організації навчально-виховного процесу, його зміст, принципи, організаційні методи і прийоми (Гончаренко, 2010: 23). Вченим розкрито певні вимоги щодо організації та проведення науково-педагогічного дослідження:

1. Дослідження має ґрунтуватися на точно встановлених фактах, які допускають можливість його емпіричної перевірки в момент дослідження.
2. Дослідження має спиратися на вже відомі філософські, соціологічні, психологічні чи педагогічні теорії, мати взаємозв'язок всіх елементів, процедур, методик даного дослідження.
3. Дослідження має відображати предмет дослідження в його

власній внутрішній логіці. 4. У дослідженні обов'язковим є застосування методів або системи методів, які б повністю відповідали внутрішній логіці явища чи процесу, що вивчається. Методами саме педагогічного дослідження називають способи вивчення педагогічних явищ. Цей факт підтверджено науковими розвідками О. Яценко (Яценко, 2016: 129–134). С. Гончаренко (Гончаренко, 2010) наголошує на потребі розділення всіх методів на три групи: вивчення педагогічного досвіду, методи теоретичного дослідження й математичні методи. Вчений вважає це обов'язковим для педагогічних експериментів. Вітчизняна вчена О. Яценко пропонує групувати методи в педагогічних експериментах на емпіричні й теоретичні (Яценко, 2016: 129–134). У своїх роботах О. Яценко поділяє також методи на емпіричні, експериментальні та теоретичні (Яценко, 2016: 129–134). Ще С. Гончаренко наголошував на широкому спектрі методів і виділяв методи емпіричного дослідження та методи теоретичного дослідження. Зазначаючи умовність такого поділу вчений акцентував увагу на важливій ролі в педагогічних дослідженнях порівняльно-історичного методу: генетичного, історичного і порівняльного (Гончаренко, 2010: 126).

З огляду наукової та навчально-методичної літератури можна побачити, що існує багато підходів щодо їх класифікації, але, як вірно зазначено О. Яценко, для рішення поставленої проблеми вони повинні бути обрані в оптимальному поєднанні (Яценко, 2016: 129–134). Оптимальність поєднання визначається специфікою теми дослідження й повинно відповідати його меті і завданням. Сукупність таких прийомів, способів дослідження, яка визначає порядок їх застосування та інтерпретації одержаних з їхньою допомогою результатів, на думку С. Гончаренко, створює методіку дослідження (Гончаренко, 2010). «Уміле визначення кожного структурного елемента методіки і їхні співвідношення – становлять мистецтво дослідження» (Гончаренко, 2010: 125).

Найбільш широко як в педагогічних, так й в соціально-педагогічних дослідженнях під час обробки емпіричного матеріалу застосовуються методи теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування і конкретизації, індукції й дедукції, аналогії та моделювання та ін. Для нашого дослідження в процесі забезпечення фіксації, класифікації та узагальнення вихідного матеріалу, який безпосередньо пов'язаний як з педагогічною, так й з соціально-педагогічною практикою і на основі якого в подальшому й буде створена педагогічна та соціально-педагогічна теорія,

використовують емпіричні методи. До цієї групи відносять вивчення літератури, педагогічної документації та результатів освітньої та виховної діяльності, педагогічне спостереження, класифікацію та систематизацію фактів, експертну оцінку, вивчення результатів діяльності конкретних осіб та ін. (Гончаренко, 2010: 125–141). Погоджуємося з твердженням О. Яценко, що найбільш складним та трудомістким, але, разом із тим, найбільш точним і корисним у пізнавальному плані видом дослідження є експеримент (Яценко, 2016: 129–134). В нашому дослідженні – це соціально-педагогічний експеримент. Наголошуючи на важливості проведення експерименту взагалі, О. Яценко зазначає, що рівень достовірності основних результатів і висновків наукового дослідження підвищується, якщо вони базуються на експериментальних даних (Яценко, 2016: 129–134). Ця теза співзвучна з нашим дослідженням. Сучасна соціальна педагогіка та соціальна робота спираються на цінний досвід і теоретичні знання в галузі експериментальних досліджень таких вітчизняних і зарубіжних вчених. Існують різні погляди на роль і значення експерименту в педагогічних дослідженнях. Важливим на нашу думку є те, що О. Яценко характеризує експеримент як дослідницьку діяльність з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, котра передбачає дослідне моделювання педагогічного явища та можливість впливу дослідника на педагогічне явище (Яценко, 2016: 129–134). Це твердження доводить також той факт, що соціально-педагогічне дослідження в соціальній педагогіці та соціальній роботі може моделювати соціально-педагогічні явища. Декілька визначень поняття експеримент і конкретизацію поняття педагогічний експеримент надає С. Гончаренко (Гончаренко, 2010). Так, вчений пропонує більш розгорнуте тлумачення педагогічного експерименту: це загальнонауковий метод пізнання, який дає можливість одержати нові знання про причинно-наслідкові відношення між педагогічними факторами, умовами, процесами за рахунок маніпулювання однією або кількома дійсними (факторами) і реєстрації відповідних змін в поведінці об'єкта чи системи, які вивчаються, та більш узагальнене: це дослідна перевірка гіпотези. За умовами проведення педагогічні експерименти класифікують на природні та лабораторні. За цими ж умовами можна тлумачити й соціально-педагогічний експеримент (Гончаренко, 2010: 198). Природний експеримент проводиться в реальних для піддослідних умовах діяльності в яких створюється

або відтворюється явище, яке підлягає вивченню (Гончаренко, 2010). Спираючись на праці С. Гончаренка можемо стверджувати, що шляхом ізолювання соціально-педагогічного явища, яке вивчається, до такого ступеня, який дає змогу найповніше дослідити дію активного фактору соціально-педагогічного впливу здійснюється лабораторний експеримент. До речі, доволі рідкісний варіант в соціально-педагогічній практиці (Гончаренко, 2010). На фоні деяких його переваг, таких як можливість маніпулювати з незалежними явищами та ізолювати деякі педагогічні та соціально-педагогічні явища, щоб вони найчіткіше виявилися, такий вид експерименту має і свої недоліки: штучність та умови його проведення не дають змоги переносити отримані результати до освітнього та виховного процесу без додаткової їх перевірки у природних експериментах, що для соціальної педагогіки є важливою складовою (Гончаренко, 2010).

Спираючись на наукові розвідки О. Яценко, можна стверджувати, що для того, щоб соціально-педагогічний та педагогічний експерименти надали максимально оптимальні результати, фахівці радять дотримуватися певних правил (Яценко, 2016: 129–134). 1. Це всебічна характеристика системи, в якій проводиться експеримент. 2. Одночасна загальна оціночна фіксація змін на всіх основних підструктурах особистості, а також оцінка не тільки досягнутих результатів, а й витрат часу та зусиль на їх досягнення. 3. Ретельне планування, організація та регулювання експерименту, а також оперативний облік отриманих результатів. 4. Висновки ж експерименту, на думку фахівців, повинні максимально можливою мірою конкретизуватися з точки зору характеристики умов, при яких можливо отримати оптимальний результат. Не зважаючи на складність та трудомісткість експерименту, в науці і практиці без нього обійтися не можливо. Але, найбільш доказові результати можна отримати тільки в ретельно продуманому, вірно організованому і проведеному експерименті як педагогічному, так й соціально-педагогічному (Яценко, 2016: 130). Ефективність соціально-педагогічного експерименту залежить від уміння чітко сформулювати його завдання (Яценко, 2016: 129–134). Метою соціально-педагогічного експерименту, що проводився нами, було виявлення можливостей застосування соціально-педагогічних знань під час викладання дисципліни (освітнього компоненту) «Основи

соціально-педагогічних досліджень». Первинним етапом у структурі експерименту є формулювання гіпотези (якогось наукового передбачення) (Яценко, 2016: 129–134).

Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій надає наступне визначення гіпотези: «наукове передбачення, що висувається для пояснення досліджуваного явища, його суті, структури, зв'язків, рушійних сил і т. ін.» (Крупський & Михалевич, 2010: 8). У нашому дослідженні висувається гіпотеза про те, що організоване соціально-педагогічне дослідження важливе для майбутніх соціальних працівників. Особливо широко в соціально-педагогічних дослідженнях застосовуються констатувальний (під час проведення якого встановлюється реальний стан процесу) та формувальний (коли відбувається цілеспрямована зміна методів, форм і змісту освіти з метою більш ефективного впливу на розвиток особистості або освітнього колективу) соціально-педагогічні експерименти. В основі – обов'язковий освітній компонент «Основи соціально-педагогічних досліджень» (з'ясовано нами). Для отримання кращих результатів соціально-педагогічних досліджень вітчизняні науковці радять констатувальний експеримент проводити в два етапи: 1. Камерний, або лабораторний соціально-педагогічний експеримент. Він відрізняється невеликим обсягом і статистичною вибіркою і служить для перевірки ідей і моделі як освітнього, так й виховного процесу. 2. Масовий соціально-педагогічний експеримент. Він проводиться після коректування концепції, гіпотези і моделі освітнього або виховного процесу після проведення камерного етапу експерименту. Ці складові нами запроваджені згідно досліджень С. Гончаренка (Гончаренко, 2010: 200).

На першому етапі констатувального експерименту – камерному, ми ставили на меті з'ясувати стан і рівень сформованості певної властивості, або параметра, що вивчається: нами було визначено відношення майбутніх випускників ЗВО спеціальності 231 «Соціальна робота» до проведення соціально-педагогічних досліджень. Для цього ми провели анкетування серед студентів 3 курсу перед початком вивчення дисципліни та після цього. Участь на цьому етапі експерименту брали 12 студентів Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка у 2023-2024 н.р. Отримані відповіді свідчать про те, що, ставлення студентів під час тривалого вивчення дисципліни, а також до

важливості наявності знань щодо проведення соціально-педагогічного експерименту у власних кваліфікаційних дослідженнях у здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» змінилося. Так, до початку вивчення цього освітнього компоненту у переліку знань, умінь та навичок, які повинен мати майбутній соціальний працівник для успішної роботи з клієнтами, відповідь щодо необхідності знань з соціальної педагогіки та соціальної роботи була в 10 опитаних, після закінчення вивчення освітнього компоненту (дисципліни) «Основи соціально-педагогічних досліджень» наявність цих знань вже усвідомлювали 12 студентів. Стосовно якостей, які повинні бути притаманні успішній роботі в соціальній сфері були в анкетах у 11 опитаних, після вивчення дисципліни ця кількість зростає до 12. Відповіді на третє питання показали, що нестачу знань з соціальної роботи та соціальної педагогіки для ефективної діяльності в соціальній сфері після вивчення дисципліни відчули всі 12 студентів, у порівнянні з 11 до початку вивчення цього освітнього компоненту. Ці результати на початковому етапі підтвердили нашу гіпотезу, після чого ми почали другий етап констатувального експерименту – масовий.

Для подолання цих недоліків з метою формування більш ефективної моделі соціальної роботи у майбутніх соціальних працівників було запропоновано організацію проведення експериментального соціально-педагогічного дослідження згідно власних тем курсових робіт в процесі викладання дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень». У цьому полягав другий етап дослідження – формувальний експеримент. Мета формувального етапу експерименту полягає в тому, щоб довести, завдяки впливу яких активних факторів можна досягти потрібних результатів у соціально-педагогічній роботі. Визначено на основі наукових праць С. Гончаренка (Гончаренко, 2010: 200). Такими активними факторами повинні стати виділені нами соціально-педагогічні умови, створення яких, під час викладання дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень» у майбутніх фахівців соціальної сфери спеціальності 231 «Соціальна робота» повинно сприяти формуванню в них професійних якостей. На цьому етапі експерименту впродовж одного семестру брали участь 6 студентів, які входили у 2 експериментальні групи, та 6 студентів які входили до 2 контрольних груп.

З метою формування професійних якостей експеримент проводився у виділених нами наступних соціально-педагогічних

умовах: застосування у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників сучасних технологій навчання з метою розвитку мотивації створення ефективнішої діяльності в процесі написання курсової роботи; цілеспрямована підготовка викладачів кафедри, котрі б під час керівництва написанням курсових робіт студентами з курсу особистим прикладом сприяли формуванню ефективній науково-дослідній діяльності студентів; оптимізація змісту курсу дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень» з метою створення умов для самовдосконалення студентів – майбутніх соціальних працівників спеціальності 231 «Соціальна робота».

Можемо стверджувати, що у проведеному експерименті з'ясовано роль науково-дослідної діяльності студентів у створених соціально-педагогічних умовах для формування у майбутніх фахівців соціальної сфери професійних якостей. Для порівняння кількісних і якісних відмінностей експериментальних і контрольних груп проводився порівняльний експеримент. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організовуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати. У нашому випадку цей соціально-педагогічний експеримент полягав у порівнянні результатів ефективності створених соціально-педагогічних умов у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціальності 231 «Соціальна робота» з метою формування у них якостей до написання курсових робіт як кваліфікаційних досліджень. Результати проведеного соціально-педагогічного експерименту якісно підтвердили гіпотезу, а застосування математичних методів дозволили зробити й кількісний аналіз.

Досліджуючи сутність соціально-педагогічного експерименту, маємо звернути увагу на ряд важливих складових.

На думку Е. Панасенко, педагогічний експеримент взагалі, його природа, методика та роль у дослідженні явищ і процесів соціалізації, виховання, навчання та розвитку учнів доводить, що соціально-педагогічний педагогічний експеримент, зокрема, займає провідне місце серед інших методів наукового дослідження лише в тому випадку, якщо методика й техніка обробки отриманих фактів, його методологія й логіка будуть відповідати вимогам до сучасних експериментальних досліджень. У силу своєї специфіки соціально-педагогічний експеримент не може все це запозичити із

психології, та ін. й тим більше з методології природничо-наукового експерименту (Панасенко, 2011: 209–215). Маємо констатувати, що зміст педагогічного експерименту відрізняється від соціально-педагогічного наступними положеннями. 1. Соціально-педагогічний експеримент будується на тому, що об'єкт, відтворений у його структурі, існує в суспільстві. Педагогічний експеримент передбачає побудову об'єкту всередині його структури, після чого він стає предметом вивчення. 2. Соціально-педагогічний експеримент заснований на вивченні процесів соціалізації та пов'язаних з ними явищами, що виділені часто всередині даного предмету. Педагогічний експеримент є полі-дисциплінарним і комплексним, адже передбачає або одночасне використання декількох процесів. 3. Соціально-педагогічний експеримент є засобом організації та технології дослідницького пошуку. Педагогічний експеримент включає елементи проектування. 4. Соціально-педагогічний експеримент спирається на соціальну педагогіку та соціальну роботу. Ефективність педагогічного експерименту визначається з точки зору реалізації проектної ідеї та аналізу результатів. 5. Соціально-педагогічний експеримент забезпечує дослідницьку діяльність усередині одного з соціальних інститутів. Педагогічний експеримент разом з науково-дослідною функцією забезпечує організацію та зв'язок науковців, педагогів, учнів та їхніх батьків.

У нашому дослідженні маємо звернути увагу на значні зрушення в розробці теоретичних засад, технології та методики організації соціально-педагогічного експерименту. Соціально-педагогічний експеримент – це своєрідно (відповідно до завдань дослідження) сконструйований і здійснений соціально-педагогічний процес, що включає принципово нові його елементи й поставлений таким чином, що дає можливість глибше бачити зв'язки між різними його сторонами й точно враховувати результати внесених змін. Сутність соціально-педагогічного експерименту вчені характеризують трьома основними рисами: навмисне внесення до соціально-педагогічного процесу принципово важливих змін відповідно до завдань дослідження; організація соціально-педагогічного процесу, що дозволяє бачити зв'язки між досліджуваними явищами, без порушення його цілісного характеру; глибокий якісний аналіз і більш точний кількісний вимір як уведених у педагогічний процес нових або видозмінених компонентів, так і результатів усього процесу (Панасенко, 2011:

210). Соціально-педагогічний експеримент, його природа, методика та роль у дослідженні явищ і процесів виховання, навчання та розвитку учнів характеризується тією особливістю гносеологічного характеру, що він є способом перетворення предмета думки на об'єкт дійсності, поставлений в умови, найбільш сприятливі для його об'єктивного руху і всебічного вивчення (Панасенко, 2011: 210). Головним завданням соціально-педагогічного експерименту є розкриття об'єктивних закономірностей як соціально-педагогічної діяльності в її реальному. Серед різноманітних завдань соціально-педагогічного експерименту Е. Панасенко виділяє: 1. Виявити стан соціально-педагогічної роботи та її окремих сторін. 2. Розкрити причини тих або інших соціально-педагогічних явищ як позитивного, так і негативного порядку й визначити вагу кожної з них. 3. Перевірити ефективність практичних рекомендацій щодо змін у змісті, методах та організації соціально-педагогічної діяльності, розроблених теоретичним шляхом (гіпотез) із застосуванням традиційних засобів соціально-педагогічної роботи. 4. Випробувати систему соціалізації, виховання й організації життя школи, інших соціальних інституцій, розроблені як моделі соціально-педагогічної діяльності із застосуванням новітніх комп'ютерних засобів (Панасенко, 2011: 209–215).

Соціально-педагогічний експеримент це складна єдність соціально-педагогічного пізнання та управління. З одного боку, експеримент є джерелом отримання фактів, а з іншого – елементом соціально-педагогічного перетворення.

Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. Чим більш досконалі ці зміни умов, тим більше з'являється фактів, на основі яких встановлюється залежність між експериментальними діями та їхніми об'єктивними результатами. Експеримент дозволяє здійснювати цілеспрямовану зміну процесу або соціалізації або виховного (Кловак, 2003). Це дозволяє вивчати ті або інші сторони розвитку особистості (або групи випробовуваних) під впливом соціально-педагогічних чинників у спеціально створеному соціально-виховному середовищі. Соціально-педагогічний експеримент виступає як організація життя та діяльності учнів, підпорядкована науково-пізнавальним та практично-виховним цілям. Успіх педагогічного експерименту, на думку науковця, залежить від розуміння дослідником сутності теоретичного та емпіричного

пізнання, його педагогічної майстерності та вміння володіти системою пізнавальних процедур (Панасенко, 2011: 209–215).

Соціально-педагогічний експеримент широко розповсюджений у практиці сучасних соціально-педагогічних досліджень. Це науково поставлений досвід соціалізації й виховання, що дає можливість спостереження досліджуваних соціально-педагогічних явищ в умовах, що контролюються.

Недоліки соціально-педагогічного експерименту

Однак, експеримент виявляється корисним не завжди й має деякі обмеження в практиці застосування. По-перше, соціально-педагогічний експеримент застосовується як з пізнавальними, так й з практичними цілями. По-друге, він може застосовуватися для підтвердження не всієї теорії, а лише її окремих положень. По-третє, соціально-педагогічний експеримент необхідно застосовувати тоді, коли в дослідника дійсно є сумніви щодо правильності висунутої гіпотези, коли реально існує вибір, альтернатива (Панасенко, 2011: 209–215). Соціально-педагогічний експеримент не може слугувати єдиним та універсальним методом одержання достовірного знання, оскільки цей процес не обов'язково пов'язаний зі спостереженням або експериментом. Соціально-педагогічний експеримент повинен бути частиною процесу пізнання соціально-педагогічних явищ, установлення закономірностей, які перевіряються. Його метою є одержання нових знань. Хоча знання можуть бути отримані й у соціально-педагогічній практиці, однак це не є її метою. Практика спрямована на розв'язання конкретних завдань, пов'язаних з соціалізацією, адаптацією та вихованням дітей та молоді. Однак такої наукової теорії соціально-педагогічного експерименту поки ще немає в соціальній педагогіці. У ній відбувається «пристосування» експерименту до бажаної гіпотези (Панасенко, 2011: 209–215). Соціально-педагогічний експеримент як метод дослідження, що використовується з метою з'ясування ефективності використання окремих методів, засобів, форм, видів соціалізації та виховання (Панасенко, 2011: 209–215; Кловак, 2002) свідчить, що терміни «педагогічний експеримент» та «соціально-педагогічний експеримент» як синоніми, ідентично розкриваючи їхню сутність. Під експериментом розуміємо метод, що дозволяє розкласти цілісні соціально-педагогічні явища на їх складові елементи, змінювати (варіювати) умови, у яких ці елементи функціонують, простежувати розвиток окремих сторін і зв'язків,

більш-менш точно фіксувати отримані результати (Панасенко, 2011: 214). Метод соціально-педагогічного експерименту, в соціально-педагогічних дослідженнях застосовується після збору емпіричних даних за допомогою методів опитування та спостереження. Мета соціально-педагогічного експерименту полягає у виявленні взаємозв'язку між досліджуваними явищами.

Розглянемо *сутнісні характеристики соціально-педагогічного експерименту*. Соціально-педагогічний експеримент відрізняє від інших наукових методів, є наступні: експеримент завжди спрямований на виявлення закономірних зв'язків; в експерименті розкривається залежність явища, що вивчається, або процесу від відомих контрольованих соціально-педагогічних умов; виявлення закономірних зв'язків досягається шляхом активного втручання експериментатора в досліджуваний процес; дослідник змінює соціально-педагогічні явища, що цікавлять його, багаторазово їх повторює, ізолює від сторонніх впливів; – цілеспрямований вплив науковця на досліджуваний процес здійснюється за допомогою техніки, яка в експерименті використовується для створення, варіювання та контролю експериментальних умов, а також для вимірювання, реєстрації та фіксації явищ, що досліджуються; експеримент має структуру побудови (формулювання гіпотези, її верифікація, що включає власне експеримент, вимірювання результатів, аналіз і синтез отриманих фактів) (Панасенко, 2011: 209–215). Основною функцією соціально-педагогічного експерименту вважаємо перевірку гіпотез про зв'язки між окремими елементами соціально-педагогічної системи впливу та результатами, тобто відкриття причинних зв'язків і функціональних залежностей. Тобто, соціально-педагогічний, науковий експеримент передбачає: активне втручання дослідника в точно визначені соціально-педагогічні структури; максимальне знання і контроль за всіма умовами даної ситуації; виключення або нейтралізація всіх побічних, незапланованих впливів; активну маніпуляцію з окремими елементами ситуації. Визначимо вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх (Панасенко, 2011: 209–215). Заслуговує на окрему увагу теза про те, як розвиток соціальної роботи та соціальної педагогіки вимагають

від соціально-педагогічного експерименту, з одного боку, багатоплановості, а з іншого, – цілісного аналізу об'єктів дослідження, системно-структурного аналізу чинників, що взаємодіють у ньому (Кловак, 2003). Отже, соціально-педагогічний експеримент повинен базуватися на значному комплексі методів, що реалізують науковий пошук (спостереження, бесіди, анкетування, опитування, вивчення документації, соціометричні методики тощо). Цей арсенал методів дозволить досліднику зібрати увесь необхідний фактичний матеріал, та здійснити перехід від звичайного спостереження до глибокого пізнання сутності соціально-педагогічних явищ, формулювання практичних рекомендацій для соціальних інституцій.

Об'єктом соціально-педагогічного експерименту може бути: діяльність соціального педагога в певних умовах і напрямках; діяльність учня в усьому розмаїтті її видів та особливостей соціалізації та адаптації; особистість учня, його ставлення до соціальної, виховної системи, соціально-педагогічних дій; колектив учнів, його структура, спрямованість, колективна діяльність; вплив на особистість з боку родини, школи, позашкільних установ та ін.

Специфіка соціально-педагогічного експерименту при дослідженні соціально-педагогічних явищ: 1. Створення соціально-педагогічних умов, у яких об'єкт дослідження отримує оптимальні можливості для прояву своєї специфіки за параметрами, що відповідають задуму експерименту. 2. Соціально-педагогічний експеримент дозволяє вивчати ті або інші явища, керувати соціально-педагогічною діяльністю. Експериментальна модель може бути зразком для соціально-педагогічної практики. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Соціально-педагогічний експеримент через можливість повторення набуває доказовості та надає об'єктивну достовірність здобутим фактам. Одноразовий соціально-педагогічний експеримент не може претендувати на визнання отриманих результатів як типових. Для цього слід повторити його в різних обставинах і з різним складом учасників (Панасенко, 2011: 209–215). Таким чином, специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної

практики, у повторенні експерименту в різних умовах, в апробації результатів експерименту в масовій соціально-педагогічній практиці. У контексті нашого дослідження слід проаналізувати необхідність наукової гіпотези та продуманого плану, що обмежується внесенням у досвід тих або інших змін без спроби виявити закономірності соціально-педагогічної роботи (Панасенко, 2011: 209–215). Відтак, пізнавальну сторону соціально-педагогічного експерименту знижують такі фактори, як використання соціально-педагогічного експерименту переважно для вивчення методів, прийомів, форм соціально-педагогічної роботи; нетривалість і неповторюваність соціально-педагогічних експериментів; обмеженість експерименту нагромадженням фактів. У соціальній педагогіці та соціальній роботі не всі проблеми доступні для експериментування. Наприклад, проблему змісту освіти на її різних щаблях (заклади загальної середньої освіти, професійно-технічна школа, заклади вищої освіти) неможливо досліджувати за допомогою експериментального методу.

Висновки. 1. Основна роль соціально-педагогічного експерименту полягає у встановленні об'єктивно існуючих зв'язків між явищами, тенденцій розвитку соціально-педагогічного процесу. 2. Вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. 5. Специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної практики, у повторенні експерименту в різних умовах. 6. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення моделювання соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
2. Кловак Г.Т. Методика підготовки і захист дипломних робіт: навчально-методичний посібник. Київ: Науковий світ, 2002. 84 с.
3. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів: Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с. С. 119–129.
4. Кравченко Г. Завдання та форми організації науково-методичної роботи в сучасній школі. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка*. Вип. 2(23). Полтава, 2002. С. 22–25. (Серія «Педагогічні науки»).
5. Крупський Я.В., Михалевич В.М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник. Вінниця: ВНТУ. 2010. 72 с.
6. Панасенко Е.А. Експеримент у системі методів наукового дослідження в історико-педагогічній думці радянської доби. *Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць*. Полтава, 2011. С. 209–215.
7. Яценко О.М. Етапи та методика проведення педагогічного експерименту з метою формування лідерських якостей майбутніх менеджерів. *Журнал науковий огляд*. № 1 (22), 2016. С. 129–134.

References

1. Honcharenko, S.U. (2010). Pedagogichni doslidzhennia: [Pedagogical studies]: Metodolohichni porady molodym naukovtsiam. [Methodological advice to young scientists]. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer» [in Ukrainian].
2. Klovak, H.T. (2002). Metodyka pidhotovky i zakhyst dyplomnykh robit: [Methods of preparation and defense of theses]: navchalno-metodychnyi posibnyk. [educational and methodological manual]. Kyiv: Naukovyi svit [in Ukrainian].
3. Klovak, H.T. (2003). Osnovy pedahohichnykh doslidzhen: [Basics of pedagogical research]: navchalnyi posibnyk dlia vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv. [study guide for higher pedagogical educational institutions]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi tseentr naukovotekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii [in Ukrainian].
4. Kravchenko, H. (2002). Zavdannia ta formy orhanizatsii naukovo-metodychnoi roboty v suchasni shkoli. [Tasks and forms of organization of scientific and methodical work in a modern school]. *Zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. V.H. Korolenka. – Collection of scientific works of the Poltava V.G. Korolenko State Pedagogical University*. Vyp. 2(23). Poltava, pp. 22–25. (Serii «Pedagogichni nauky») [in Ukrainian].
5. Krupskiy, Ya.V., Mykhalevych, V.M. (2010). Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii: [Explanatory dictionary of

information and pedagogical technologies]: slovnyk. [dictionary]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].

6. Panasenko, E.A. (2011). Eksperyment u systemi metodiv naukovooho doslidzhennia v istoryko-pedahohichnii dumtsi radianskoi doby. [An experiment in the system of scientific research methods in the historical and pedagogical thought of the Soviet era]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Zbirnyk naukovykh prats. – Origins of pedagogical skills. Collection of scientific papers.* Poltava, pp. 209-215 [in Ukrainian].

7. Yatsenko, O.M. (2016). Etapy ta metodyka provedennia pedahohichnoho eksperymentu z metoiu formuvannia liderskykh yakosti maibutnikh menedzheriv. [Stages and methods of conducting a pedagogical experiment with the aim of forming leadership qualities of future managers]. *Zhurnal naukovyi ohliad. – Journal scientific review.* № 1 (22), pp. 129-134 [in Ukrainian].

.....

Світлана ГРИЩЕНКО Svitlana HRYSHCHENKO

ORCID 0000-0002-7981-3578 ORCID 0000-0002-7981-3578

<i>Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, (Чернігів, Україна) E-mail: intensiv3000@meta.ua</i>	<i>Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Educational and Pedagogical Sciences, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», (Chernihiv, Ukraine) E-mail: intensiv3000@meta.ua</i>
--	--

УДК 378.14.032

DOI 10.69842/prof2024.2.12

Наталія САВЧЕНКО

Natalia SAVCHENKO

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ

ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF INNOVATION IN EDUCATION

Інновації – важливий аспект функціонування сучасної системи освіти. У розділі проаналізовано концептуальні основи парадигми інноваційного розвитку вищої освіти, аналізуються інноваційні тенденції у вищій освіті України та світі. Українські інновації вищої освіти розглядаються у контексті європейських і світових поглядів та стандартів. Проведений аналіз надав підстави виокремити такі основні інноваційні тенденції, як: інтеграція системного мислення, що включає в себе узгодження оцінок і дипломів на різних рівнях освіти для запобігання дублювання та покращення своєчасного засвоєння освітніх програм; створення та вдосконалення програм фінансової допомоги та моделей фінансування, що стимулюють досягнення фактичних результатів тощо; конкуренція людини та штучного інтелекту; створення і формування економічно та соціокультурно стійких громад; поєднання традиційного та нетрадиційного навчання; визначення та оцінка компетентностей, а також відповідність освітніх програм потребам сучасного ринку праці. Встановлено, що ігнорування зазначених вище тенденцій,

застарілість стандартів вищої освіти призводять до того, що вітчизняні заклади вищої освіти не встигають за технологічним прогресом, інноваціями та все більш зростаючим попитом у релевантних фахівцях на ринку праці. Вища освіта в Україні потребує системного підходу до її розвитку та модернізації. Представлено теоретико-методологічний аналіз інноваційної діяльності у вищій школі. Детально проаналізовано чинники, що впливають на якість вищої освіти в Україні, як-от фінансування, кадровий потенціал, нормативно-правове забезпечення та міжнародна інтеграція. Доведено, що заклади вищої освіти повинні забезпечувати не тільки теоретичні знання, а й практичні навички, що дадуть змогу випускникам успішно впоратися з викликами ринку праці. Окреслені вище висновки зроблено на основі проаналізованих наукових праць вчених, які досліджували теоретичні аспекти проблеми інноваційної діяльності в освітньому процесі. Основні наукові джерела були використані для теоретичного обґрунтування інновацій у педагогічній сфері.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, парадигма інноваційного розвитку вищої освіти, тенденції, модернізація знань, вища освіта, заклади вищої освіти, системне мислення, штучний інтелект.

Innovation is an important aspect of the modern education system. The section analyzes the conceptual foundations of the paradigm of innovative development of higher education, analyzes innovative trends in higher education in Ukraine and the world. Ukrainian innovations in higher education are considered in the context of European and world views and standards. The analysis provided grounds to identify the following main innovative trends: integration of systemic thinking, which includes the harmonization of grades and diplomas at different levels of education to prevent duplication and improve timely completion of educational programs; creation and improvement of financial aid programs and funding models that stimulate the achievement of actual results, etc. It is established that ignoring the above trends and the outdated standards of higher education lead to the fact that domestic higher education institutions do not keep pace with technological progress, innovations and the ever-growing demand for relevant specialists in the labor market. Higher education in Ukraine requires a systematic approach to its development and modernization. The article presents a theoretical and methodological analysis of innovation in higher education. The factors that influence the quality of higher education in Ukraine, such as funding, human resources, regulatory support and international integration, are analyzed in detail. It is proved that higher education institutions should provide not only theoretical knowledge, but also practical skills that will allow graduates to successfully cope with the challenges of the labor market. The above conclusions are based on the analyzed scientific works of scientists who have studied the theoretical aspects of the problem of innovation in the educational process. The main scientific sources were used for the theoretical substantiation of innovations in the pedagogical field.

Key words: innovation, innovative activity, paradigm of innovative development of higher education, trends, modernization of knowledge, higher education, higher education institutions, systemic thinking, artificial intelligence.

Постановка проблеми. У розвинених країнах світу освітня інфраструктура у контексті інноваційного розвитку залучена до активної інноваційної політики як цілеспрямована система заходів інноваційного характеру, що в решті решт має бажання мати високий інноваційний рейтинг. Перш за все інноваційна політика проявила і апробувала себе як фундамент побудови спільної стратегії компанії, її маркетингової і фінансової політики. Світова практика багата досвідом розвитку, реструктуризації, реформування освітньої системи. Однак кожен випадок в тому або іншому проміжку часу, в тій або іншій країні, суспільстві є особливим.

Заклади вищої освіти (що перед усім стосується саме цього сегменту) повинні займатися не лише фундаментальними і прикладними дослідженнями, але і розробкою змісту прогресивних освітніх програм, що випереджають за знаннями і навиками існуючі потреби, пошуком нових освітніх технологій, по-новому управляти освітнім процесом і своєю діяльністю. Вища школа є одним із стратегічних ресурсів країни. Особливо сьогодні, в умовах воєнного стану освіта потребує чітких, швидких та вчасних рішень, доступних роз'яснень, розробки нових нормативно-правових і законодавчих актів та внесення змін в наявні. Для розв'язання проблем у сфері освіти не менш важлива чесна, вчасна й зрозуміла комунікація з учасниками освітнього процесу для організації безпечного і якісного освітнього процесу, забезпечення прав учасників освітнього процесу, які знаходяться, як в Україні, так і за кордоном, виокремлення проблем та пропонування інноваційних рішень для їх розв'язання.

Інноваційний розвиток вищої освіти, інтенсивна її розбудова, зокрема, в умовах воєнного стану, зумовлює необхідність підготовки компетентних учителів, викладачів, здатних до організації освітнього процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії й партнерства всіх учасників, створення сприятливих передумов для саморозвитку й самореалізації кожного учня, студента як унікальної особистості, актуалізації його індивідуального досвіду, конгруентного самовираження педагога та тих, хто навчається. Тому дійсно, з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні, по суті – інноваційні рішення, особливої актуальності набули інновації. Варто зазначити, що в цей складний час і самі освітяни стали більш активно вести пошук шляхів вирішення проблем в організації навчання

здобувачів освіти. Майже всі заклади освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами.

Отже, у сучасних складних умовах війни та модернізації освіти значно актуалізується проблема підготовки педагогічних кадрів нової формації, здатних не тільки мислити інноваційно, а й розбудовувати взаємодію із учасниками педагогічного процесу на принципах фасилітації й суб'єктності. Проте декларування на різних рівнях ідеї про необхідність переорієнтації закладів освіти на впровадження гуманістичної парадигми освіти є ще недостатнім для того, щоб всі педагоги відмовились від використання маніпулятивних методів та форм роботи та спрямували свою діяльність на створення ситуацій успіху, розумної свободи, можливості самостійного вибору студентами варіанту власних дій і моделі поведінки, забезпечення рефлексії особистісного становлення та відчуття відповідальності за процес самореалізації в різних сферах життя. Поширення інноваційних технологій в освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою філософією освіти. Інновації варто розглядати як ефективні та результативні нововведення у змісті, методах, засобах і формах навчання та виховання особистості, в управлінні системою освіти, в організації освітнього процесу та педагогічної взаємодії, у структурі закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень. Після проведення аналізу останніх досліджень та наукових публікацій стало можливим докладніше теоретичне обґрунтування освітніх інновацій. Було виявлено, що науковий внесок видатних педагогів, таких як С. Шацький, А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інших, а також авторів сучасних філософських та історичних робіт у галузі освіти дав змогу розвивати освітні інновації. Проте дослідження виявило, що недостатньо уваги приділяється реалізації освітніх інновацій у системі вищої освіти та теоретичному аналізу їх реалізації в Україні.

Хоча було проведено значну кількість досліджень у галузі інноваційної діяльності в освітньому процесі, вітчизняні науковці, зокрема В. Андрущенко, І. Бех, І. Богданова, В. Бондар, І. Дичківська, І. Зязюн, О. Козлова, В. Кремень, О. Савченко, В. Сагарда, В. Химинець, О. Хомерікі, О. Цокур, Р. Шиян, а також науковці-педагоги (Б. Корольов, В. Луговий, В. Лутай, М. Окса, К. Ангеловські, Дж. Бассет, Н. Батлер, Б. Вульфсон, М. Кларін, В. Келлі, Е. Кох,

Є. Ляска, Е. Роджерс, Г. Селевко та інші) зосереджуються на теоретичному аспекті інноваційної діяльності.

Дослідженням розвитку вищої освіти в світі та Україні присвячена велика кількість наукових праць. Так, О. Гулевич (Гулевич, 2017) розглядала нові парадигми вищої освіти в контексті вимог ринку праці. Л. Овсянкіна (Овсянкіна, 2011) досліджувала розвиток сучасної освіти у контексті євроінтеграції. Д. Кучеренко (Кучеренко, 2019), О. Мартинюк (Мартинюк, 2019) досліджували стратегії розвитку освітніх систем країн світу, де проаналізовані форми та зміст інновацій в системі вищої освіти, визначені складові ефективної стратегії розвитку національної освітньої системи тощо. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку ХХІ століття розглядала Г. Товканець (Товканець, 2020), зосереджуючи увагу на пріоритетах, які спрямовують вищу освіту на удосконалення організаційної структури та забезпечення якості наукової й професійної підготовки. За наявності значної кількості наукових робіт із питань інновацій у вищій освіті багато аспектів даної наукової проблеми залишається недостатньо розкритими та обґрунтованими.

Сутність процесу нововведень у технології і методи сучасного навчання стали об'єктом дослідження як зарубіжних, так і українських вчених. Наукові розвідки А. Алексюк, І. Доброскок, В. Коцура, С. Нікітчиної, В. Кременя, В. Ільїна, С. Пролеєва, М. Лисенка, П. Сауха та інших присвячені загально-теоретичним, науково-практичним проблемам інноваційної парадигми у вищій школі, окремим прогресивним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці (Бистрова, 2015: 27). Зокрема, автори пов'язують інновації у навчанні з необхідністю: вдосконалення традиційного педагогічного процесу (модернізація, модифікація, раціоналізація); трансформації існуючого традиційного освітнього процесу, тобто радикальних перетворень та комплексних видозмін. Дослідники проблем педагогічної інноватики О. Абдалова, О. Ісакова, О. Василенко, І. Галиця і О. Галиця, В. Докучаєва, О. Фатхутдінова та інші розуміння нового в освітньому процесі співвідносять із такими характеристиками як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове (Інновації у вищій освіті: 51). Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті онлайн-курси MOOCs і медіа-освіта. Впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як

викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, які відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства (Програма стійкого розвитку після 2015 року, 2015: 30).

Методологія дослідження (або методика дослідження). Виклад матеріалу ґрунтується на системному підході до аналізу явищ, який розглядає вищу освіту як складну відкриту систему, що активно взаємодіє із зовнішнім соціально-економічним середовищем, а освітні тенденції аналізуються як сукупність взаємопов'язаних напрямів, які відбивають закономірні об'єктивно обумовлені й якісні зміни в різних аспектах системи вищої освіти. Для досягнення мети обрані загальнонаукові методи. Аналіз контенту інноваційних змін у системі навчання закладів вищої освіти України дозволив виявити напрямки, способи й форми їхньої діяльності в контексті обраної теми. Проведено аналіз законодавчих освітніх документів, експертних оцінок, а також досліджень інновацій вищої школи. За допомогою узагальнення результатів аналізу було визначено ті тенденції інновацій, які набувають розвитку в українській вищій освіті останнє десятиріччя. Використані наступні методи. Проведено аналіз і систематизацію інноваційної діяльності закладів вищої освіти в останні 10 років, змісту й форм цих змін. Використано узагальнення основних характеристик тенденцій, що були виділені. Проаналізовані й обґрунтовані чинники інноваційних тенденцій у вищій освіті. Структурно-логічним методом визначено спосіб подачі інновацій та зроблено формалізацію шляхів і методів втілення освітніх інновацій. Для послідовного розкриття теми характеристика освітніх тенденцій дається за структурною схемою, що включає такі компоненти: 1) необхідність проведення інновацій; 2) сутність, головний зміст інновацій; 3) шляхи і форми втілення освітніх інновацій.

Мета статті (розділу) – розглянути новітні тенденції розвитку вищої освіти, обумовлені сучасним розвитком технологій та вимогами невідпинно зростаючих темпів оновлення знань; проаналізувати світові тенденції та інновації вищої освіти у підходах до вирішення проблем запровадження передових освітніх концепцій у масову практику.

Виклад основного матеріалу. Термін «інновація» походить від латинського слова «*innovatio, novo*» (змінювати, поновлювати, винаходити) й означає введення нового. У сучасній науковій літературі інновації розглядаються в цілому як нові форми

організації праці й управління, нові види технологій, які охоплюють не тільки різноманітні установи та організації, але й певні галузі соціальної життєдіяльності людей. Процес інновацій багато прояснює в природі об'єкта, який змінюється. Не випадково К. Левін колись зауважив, що бажаючи глибоко розібратися в роботі будь-якого пристрою, треба намагатися поліпшити його (Левін, 2008: 143).

Польські дослідники Я. Домбровський та І. Каладкевич інновації розглядають, урахувуючи три основні параметри: галузь, якої вони стосуються, метод впровадження та об'єкт змін, які вони викликають. При цьому сам процес створення інновацій, на їхню думку, повинен урахувувати реалізацію трьох фаз, що йдуть одна за одною: відкриття (виникнення нової ідеї), перше її використання, розповсюдження використання і впровадження ідей і рішень (Домбровський, Каладкевич, 2005: 109–110).

Чеський учений І. Перлакі під інновацією розглядає будь-яку зміну, що сприяє розвитку, зростанню й підвищенню ефективності роботи даної організації, тобто будь-яку цілеспрямовану, позитивну й прогресивну зміну матеріальних і нематеріальних елементів (параметрів) організації. Через це інновації є наслідком свідомої, цілеспрямованої діяльності суб'єктів організації, а не випадковими, не стихійними змінами.

Латвійські науковці визначають інновацію як зміну структури і процесу функціонування соціотехнічної системи, що свідомо вводиться і в основних рисах відтворюється та має на меті підвищення ефективності цієї системи як елемента або підсистеми.

Важливо зауважити, що здебільшого інновації розуміються у двох аспектах: як явище та як процес. Інновація як явище представляє собою будь-яку цілеспрямовану зміну технології управління, з орієнтовною заміною її елементів для прискорення, поліпшення або пом'якшення виконання поставлених завдань. Якщо розглядати інновацію як процес, то вона розглядається як технологія, що включає стадії її розробки, впровадження, засвоєння і стабільного ефекту (Овсянкіна, 2011: 4).

У педагогічній інноватиці дослідники, коли трактують поняття «інновація», у багатьох випадках йдуть за його розумінням у загальній інноватиці. Наприклад, А. Nicholls у монографії А. «Managing Educational Innovations» визначає інновацію як ідею, мету або практичну діяльність, що сприймається індивідом як дещо нове. Він вважає, що інновація в освіті – це

процес, який має життєвий цикл від зародження ідеї і створення нововведень до її широкого розповсюдження в галузі освіти (Nicholls, 1983: 24).

Специфічність інновацій у вищій освіті пов'язана з тим, що вони, по-перше, завжди містять нове вирішення актуальної проблеми в галузі вищої школи; по-друге, їх використання приводить до якісно нових результатів освітньої діяльності, по-третє, їх упровадження викликає якісні зміни інших компонентів єдиної системи вищої освіти.

У кожен педагогічну інновацію вкладаються специфічні якості, закладені на стадії їх розробки, та які мають є відмінними одна від одної. До цих якостей треба віднести такі: предмет змін, тобто той елемент системи вищої освіти, який може бути трансформований; глибина перетворень (ступінь радикальності змін, що передбачає застосування нововведень); масштаб перетворень у галузі вищої освіти; ресурсоемність нововведень; рівень розробленості (Чикун, 2016: 137–138).

Парадигма інноваційного розвитку вищої освіти як опис підходу, при якому професійна підготовка спеціалістів здійснюється під час виробництва нових знань і трансформації їх у товар, що потребує суспільство, з'явилася в результаті загальної кризи, що охопила світову систему освіти наприкінці ХХ ст. В Україні ця криза збіглася за часом із системною кризою суспільства, його соціальних інститутів, унаслідок чого модернізація вищої освіти поєднана з чималими труднощами.

Парадигма інноваційного розвитку вищої освіти передбачає такий спосіб організації діяльності закладу вищої освіти, який забезпечує його інноваційний розвиток, досягнення цілей та завдань у цьому процесі. Ключовим елементом цієї парадигми залишаються знання, як і для парадигми традиційної, головною ж відмінністю є те, що якщо попередній підхід з'ясував спосіб передання знань, то новий підхід робить акцент на способі виробництва знань. Інноваційний заклад вищої освіти потребує нових підходів як в управлінні, так і в організації освітнього процесу.

Наступним кроком розв'язання окресленої проблеми вважаємо розгляд процесу модернізації національної системи освіти. Розвиток інституціональної складової процесів модернізації національної системи вищої освіти є невід'ємною умовою успішної взаємодії суб'єктів на основі узгодження їх інтересів і мотивів.

Інститути державної влади становлять профільні міністерства, їх департаменти, державні комітети, органи місцевого самоврядування, а також чинна нормативно-правова база. З боку системи вищої освіти інститути – це університети, академії, асоціації закладів вищої освіти, науково-педагогічні працівники та студенти. До інститутів підприємництва відносимо підприємства, їх об'єднання, працівників, підприємців та їх асоціації. У групу інститутів громадянського суспільства включено громадські організації у сферах освіти і науки, громадських активістів, незалежних експертів, профспілки освітян і студентів, а також споживачів освітніх послуг.

Дослідження інституціонального середовища модернізації системи вищої освіти в контексті впровадження інноваційних технологій передбачає ідентифікацію інституціональних важелів забезпечення відповідних процесів. При цьому мають враховуватись такі аспекти:

1) комплексність у регулюванні (пояснюється складною структурою взаємозв'язків між суб'єктами та стейкхолдерами модернізаційних процесів);

2) динамічність інституціонального середовища (проявляється в змінах тенденцій розвитку окремих інститутів і характеру взаємин між суб'єктами системи вищої освіти);

3) деструктивність впливу факторів екзогенного середовища на процеси модернізації системи вищої освіти;

4) складність синхронізації діяльності інституціональних суб'єктів, причиною якої виступають труднощі в узгодженні їх інтересів і цілей.

Існуючі інституціональні важелі можна класифікувати: за характером впливу (прямої та опосередкованої дії), за ринковою приналежністю (ринкові та неринкові), за функціональним змістом (адміністративні, нормативно-правові, фінансово-кредитні, податкові, соціально-психологічні). У табл. 1 систематизовано інституціональні важелі, що можуть бути ефективно використані державними інститутами у процесі модернізації системи вищої освіти у нинішніх турбулентних умовах розвитку національної економіки та при поступовому її переході на функціонуванні на засадах інформаційності.

**Інституціональні важелі забезпечення
модернізації національної системи вищої освіти**

Клас інституціональних важелів	Характеристика складових елементів	Обґрунтування використання важелів при модернізації системи вищої освіти
Адміністративні важелі	Здійснення стратегічного планування; сприяння розвитку зовнішніх контактів, науково-дослідної й інноваційної діяльності, кадрового забезпечення національної економіки, контроль за якістю освітніх послуг	Забезпечення цілеспрямованого розвитку системи вищої освіти відповідно до державних стратегічних пріоритетів та актуальних трендів глобального освітнього середовища. Формування передумов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти та зростання якості освітніх послуг
Нормативно-правові важелі	Чинне законодавство, його гармонізація з міжнародними нормами права; стратегії, концепції та ін.	Створення сприятливого правового кола для взаємодії інституціональних суб'єктів модернізації вищої освіти
Фінансово-кредитні важелі	Розвиток практики освітнього кредитування; пільгового кредитування суб'єктів модернізаційних процесів	Створення сприятливого фінансово-кредитного середовища для економічних суб'єктів, що розвивають співпрацю із закладами вищої освіти
Податкові важелі	Пільгове оподаткування, оптимізація структури податків	Сприяння формуванню сприятливого інвестиційного клімату в сфері вищої освіти; стимулювання суб'єктів підприємницького сектору до вкладення інвестицій в освітню і науково-дослідну діяльність університетів
Соціально-психологічні	Інформаційно-промоційна діяльність в українському суспільстві та за кордоном	Формування позитивного іміджу вітчизняної системи вищої освіти та репутації її суб'єктів на національному і міжнародному рівні

Джерело: (Н. Холявко, 2019: 90).

Представлені в табл. 1 важелі мають бути реалізовані на умовах оптимізованого їх комбінування; пріоритетними вважаємо елементи непрямого впливу (фінансово-кредитні, податкові, соціально-психологічні важелі). Стосовно адміністративних і нормативно-правових важелів, необхідно наголосити на проблемі низької правової культури населення країни, що нерідко проявляється в неповному чи вибірковому дотриманні чинного законодавства.

Реалізація окреслених інституціональних вагомих складників забезпечення модернізації національної системи вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки потребує формування сприятливого інституціонального середовища. Таке середовище має розбудовуватись на основі таких загальних засад: міжсекторальна взаємодія суб'єктів системи вищої освіти, підприємств, державних структур і громадськості на засадах моделі Quadruple Helix; дотримання нормативного поля регулювання модернізаційних процесів у сфері освіти; динамічність й адаптивність інституціонального середовища; комплексність та множинність критеріїв, що характеризують цілі та діяльність інститутів; системність та узгодженість трансформаційних процесів; альтернативність напрямів розвитку інституціонального середовища; суспільна доцільність заходів, що реалізуються суб'єктами модернізації.

Зазначені основоположні засади забезпечать стійкий розвиток інституціонального середовища, функціонування інститутів як єдиної цілісної системи, орієнтованих на досягнення спільних цілей з уникненням інституціональних пасток. Останнє представляє собою сукупність укорінених у суспільстві неформальних інститутів, норм, звичаїв, спроможних чинити деструктивний вплив на розвиток вищої освіти. Існування інституційних пасток (наприклад, різних форм корупційних проявів) є однією із головних загроз модернізації системи вищої освіти України (Холявко, 2019).

Парадигма інноваційного розвитку вищої освіти передбачає також аналіз інноваційних тенденцій вищої освіти. Розглянемо більш детально інноваційні тенденції вищої освіти, які притаманні більшості високорозвинених країн світу та які можуть бути реалізовані в Україні.

Найпершою тенденцією є інтеграція системного мислення. Концепція системного мислення є складовою частиною навчального плану в багатьох школах лідерства та бізнесу, а тому вона все частіше починає впроваджуватися і в сфері вищої освіти. Інтегрований підхід вступає в дію, коли викладачі усвідомлюють його позитивну роль в орієнтації безпосередньо на студента, а відтак й на розвиток системи знань (освіти) на всіх рівнях. Це включає в себе: узгодження оцінок і дипломів на різних рівнях освіти для запобігання дублювання та покращення своєчасного засвоєння навчальних програм; створення та вдосконалення програм фінансової допомоги та моделей фінансування, що стимулюють досягнення фактичних результатів – стипендії студентам та додаткове фінансування установ, необхідних для виконання запланованого; чітке визначення кар'єрних вершин і шляхів їх подолання студентами; забезпечення роботодавців випускниками із необхідними знаннями та навичками, які актуальні для досягнення успіху на сучасному робочому місці. Це лише деякі із чинників, які починають усе частіше застосовуватися у сфері вищої освіти та суспільстві в цілому.

Другою тенденцією стає все більша конкуренція людини та штучного інтелекту. Нині відбувається реальний перехід суспільства до Четвертої промислової революції, особливої щодо масштабів і впливу системи. Швидкість нинішніх проривів не має історичного прецеденту. У порівнянні з попередніми промисловими революціями Четверта еволюціонує швидше в геометричній прогресії, ніж у лінійній. Більш того, це руйнує практично всі галузі в кожній країні. І широта і глибина цих змін віщують трансформацію цілих систем виробництва та управління. Окрім того, вона характеризується поєднанням технологій, які стирають межі між фізичною, цифровою та біологічною сферами.

Відтак чимало експертів стверджують про те, що на даний час характерним є: впровадження нових технологій з величезною швидкістю і значною конкуренцією; вплив на всю структуру світової економіки, і кардинальні зміни в усіх галузях, які відзначені появою нових бізнес-моделей, а також докорінним перетворенням систем виробництва, споживання, транспортування і постачання; деталізація управлінських рішень, делегування деяких із них кіберфізичним системам. Що стосується соціальної сфери, то зміна парадигм відбувається в тому, як ми працюємо і спілкуємося, самовиражаємося і отримуємо

інформацію. Аналогічна трансформація відбувається на рівнях уряду і державних установ, а також, поряд з іншими системами, в освіті, охороні здоров'я і транспорті. У цілому ідея полягає в тому, щоб автоматизація була настільки повною, наскільки це взагалі можливо: всюди, де машина може ефективно працювати без втручання людей, рано чи пізно повинно відбутися заміщення людини машиною. Співробітникам при цьому відводиться роль контролерів, які можуть приєднатися в екстрених ситуаціях (Комар, 2022).

Заклади вищої освіти мають подумати над тим, як підготувати сьогоденне покоління для майбутніх реалій. Державний і приватний сектори повинні тісно співпрацювати для забезпечення зворотного зв'язку, необхідного для формування відповідних навичок до потреб ринку праці. Педагогам варто переглянути освітні стандарти, а відтак те, чому, коли і як, навчати людей та використовувати для цього новітні технології. Передбачається, що цифрові навчальні платформи стануть більш затребуваними на всіх рівнях освіти та науки, не тільки при підготовці високо-професійних фахівців для різних галузей суспільного виробництва, а й у процесі практичної реалізації наукових розробок, пришвидшенні їх застосування.

Світовий досвід щодо розвитку науки та вищої освіти вказує на третю тенденцію – створення та формування економічно та соціокультурно стійких громад. До прикладу, гарвардський професор та економіст Едуард Глайзер вказує на пряме співвідношення між процвітаючими містами і вищою освітою. Його дослідження доводять, що при збільшенні частки населення з вищою освітою на 10% валове виробництво на душу населення зростає на 22%. Враховуючи дану статистику, Фонд Lumina започаткував ініціативу щодо створення необхідних фінансових та структурних умов для формування стійких американських громад, яка об'єднує у своїх рядах освітніх і громадських лідерів багатьох міст Америки. Процес децентралізації, який сьогодні триває в Україні, як ніколи доречний для запровадження вищезазначеної ініціативи, якщо і не по усій країні, то принаймні у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Дніпрі та деяких інших науково-промислових та фінансово-спроможних центрах.

Успішність економіки у сучасній глобальній економіці залежить від її здатності постійно виробляти інновації – у виробництві, сфері послуг, освіті, управлінні, маркетингу і т.д.

Уряд країни (або регіону чи міста), яка вирішила стати лідером у своєму регіоні або на світових ринках у певному сегменті, перш за все вкладає кошти у розвиток освіти, досліджень та прикладних розробок для підвищення додаткової вартості продукції та послуг, а також в інфраструктуру для підвищення рівня «доступності» території для інвесторів, компаній та висококваліфікованих спеціалістів (Кучеренко, 2019).

Четвертою тенденцією можна вважати поєднання традиційного та нетрадиційного навчання. Передусім це проявляється у започаткуванні та забезпеченні гнучких можливостей для працюючих осіб, які бажають здобути другу вищу освіту або пройти перекваліфікацію. Типовими інструментами забезпечення нетрадиційного навчання є: онлайн-програми та онлайн навчання, дистанційне навчання (Балабан, 2019). Це допомагає зробити освіту доступнішою для значно більшої кількості громадян, зокрема із віддалених від наукових центрів регіонів, а в деяких випадках вона стане більш дешевою. Онлайн-освіти може позитивно впливати на розширення участі у даному процесі окремих громад, які отримають змогу навчати своїх спеціалістів із найбільш затребуваних для свого регіону посад, у тому числі й за межами країни.

Дистанційне навчання міцно увійшло в наше життя через карантинні вимоги стосовно COVID та воєнного стану. Заклади освіти України перейшли на новий формат згідно законодавства України, яке визначає онлайн-навчання як «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок та способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» (Про вищу освіту: Закон України, 2014), а також як «форма організації навчального процесу в навчальних закладах, яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідну освіту на певному освітньо-кваліфікаційному рівні» (Про затвердження Положення про дистанційне навчання, 2013, п. 1.6). Прийнята у грудні 2000 року «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні» описує дистанційне навчання, як «систему технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що

вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу» (Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року, 2000). Відповідно до вищезазначеного конкретизація формату дистанційного навчання в умовах повномасштабних бойових дій залежить лише від учителя/викладача та умов, у яких перебувають здобувачі освіти. Водночас варто пам'ятати, що надання цих послуг з урахуванням фізичної віддаленості учасників освітнього процесу не має права на зниження їх якості.

Онлайн-навчання відкриває широкі можливості для надання освітніх послуг, але також має свої особливості у порівнянні з традиційним навчанням у межах закладу:

1. Віддалений доступ, що дозволяє студентам мати доступ до навчального матеріалу з будь-якого місця, де є інтернет. Це особливо корисно для тих, хто проживає віддалено або має обмежені можливості щодо фізичного перебування в освітніх закладах.

2. Гнучкий графік, який дає студентам можливість самостійно розпланувати свій графік занять. Вони можуть навчатися в зручний для них час, що особливо корисно для тих, хто має роботу або інші зобов'язання.

3. Використання технологій, що передбачає використання різних технологій і платформ для навчання, таких як відеоконференції, вебкамери, спеціалізоване навчальне програмне забезпечення тощо. Усе це може покращити взаємодію між студентами та викладачами.

4. Самостійність та самодисципліна, які вимагають від студентів більшої самостійності та самодисципліни: вони повинні бути відповідальними за своє власне навчання, організувати свій час та виконувати завдання без нагляду (але під фіксованим контролем) викладача.

5. Взаємодія віддалено, а саме взаємодія студентів та викладачів через електронні засоби комунікації – форуми, чати, електронну пошту тощо. Взаємодія віддалено вимагає від здобувачів освітніх послуг здатності ефективно комунікувати письмово та вчасно відповідати на повідомлення.

Правильна організація онлайн-навчання дає можливість як здобувачам, так і надавачам освітніх послуг адаптуватися та ефективно використовувати надані ресурси, застосовувати тайм-

менеджмент, який допомагає більш доцільно планувати не тільки робочий час, але й відпочинок. Проте такий формат навчання має і певні вади, які суттєво впливають на якість отриманої освіти і не дозволяють уповні зануритися в освітній процес:

1. Обмежена безпосередня взаємодія між студентами та викладачами. Багатоцільова комунікація, невербальні сигнали та міжособистісні зв'язки можуть бути складнішими в онлайн-середовищі.

2. Відсутність особистого нагляду у порівнянні з тим, коли викладачі можуть надавати безпосередню підтримку та нагляд за студентами у традиційній навчальній атмосфері. У онлайн-навчанні цей аспект може бути втрачений, особливо коли здобувачеві потрібна індивідуальна увага чи допомога.

3. Вимога до самодисципліни, адже відсутність жорсткого графіка та фізичної присутності може призвести до відкладення навчальних обов'язків та зниження продуктивності.

4. Технічні проблеми, такі як відсутність стабільного інтернет-з'єднання, світла, проблеми зі звуком або відео, можуть виникати під час дистанційного навчання. Це може перешкоджати доступу до матеріалів та взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

5. Відсутність соціальної взаємодії, що може позбавити студентів можливості обмінюватися ідеями, дискутувати та взаємодіяти з однолітками.

Важливо враховувати ці недоліки при плануванні та реалізації дистанційного навчання в умовах війни та інших форс-мажорних обставинах. Розуміння цих викликів дасть змогу знайти способи їх подолання та створити більш ефективне освітнє середовище.

Ураховуючи вищезгадані проблеми дистанційного навчання студентів, найбільш дієвим форматом для здобуття освітніх послуг у екстремальних умовах вважаємо застосування змішаних форм навчання, які також відомі як «blended learning». Такий формат поєднує елементи традиційного навчання у закладах освіти з використанням інформаційних технологій та онлайн-ресурсів. Він передбачає проведення лекційних занять, створення та обговорення спільних проєктів, організацію практичних занять та самостійної роботи, взаємодію з викладачем чи одногрупниками через віртуальні платформи та інструменти тощо.

Значну роль змішане навчання відіграє у активній взаємодії між студентами та викладачами. Воно мотивує до спільного вирішення завдань, обговорення пропонуванних ідей, групову роботу та спільне навчання. Такий підхід сприяє розвитку комунікаційних навичок та активній позиції у здобутті знань.

Електронні підручники, інтерактивні завдання, онлайн-конференції та інші віртуальні інструменти допомагають студентам отримати доступ до різноманітної інформації та навчальних матеріалів.

Завдяки змішаному навчанню викладачі мають змогу відстежувати прогрес студентів, надавати зворотний зв'язок та оцінювати їхні досягнення. Це може містити тестування онлайн, інтерактивні завдання та обговорення результатів через віртуальні платформи.

Вихід України на міжнародний рівень, приєднання до європейських спільнот тощо надає унікальні можливості для багатосторонньої співпраці у сфері освіти та науки під егідою ЮНЕСКО. МОН України виступило з ініціативою організації та впровадження спільних проєктів для учнів та студентів з України в межах мандату ЮНЕСКО (mon.gov.ua, 2023). Ці проєкти мають на меті сприяння культурному обміну («Discover the world → promote your country!»), надання учням та студентам поглибленого розуміння розвитку та захисту прав людини у світі, використовуючи історичні постаті як приклади («Champions of human rights: learning from historical figures»). Такі ініціативи підвищують ефект профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді, допомагають обрати своє майбутнє. Серед можливих проєктів взаємодії учнів та студентів пропонуються: «Bridging the Gap» (Долаємо розрив), «Generation Connection» (Зв'язок поколінь), «Mentors and Mentee!» (Наставники та підопічні), «Future Leaders Collaborate» (Майбутні лідери співпрацюють), «Education Alliance» (Освітній Альянс).

Також можна проводити паралельне надання освітніх онлайн-послуг учням гімназії та студентам університету. Застосування онлайн-технологій в освітньому процесі дозволяє широко охопити різні освітні категорії та вікові групи щодо змісту та методики навчання із врахуванням особливостей кожної з них.

Надання освітніх послуг в умовах війни та дистанційне навчання вимагає особливої уваги та підходу. Пропонуємо деякі

рекомендації, які можуть бути корисними при підготовці до проведення занять:

1. Забезпечення доступу до освіти: у воєнний час доступ до освіти може бути обмеженим або ускладненим. Важливо розробити стратегії та ресурси для забезпечення доступу до освітніх послуг для всіх студентів, незалежно від їхньої локації чи обставин.

2. Безпека і конфіденційність: слід враховувати питання безпеки та конфіденційності даних під час проведення дистанційного навчання. Доцільно застосовувати заходи безпеки, такі як шифрування даних, захист від несанкціонованого доступу та надання конфіденційності особистої інформації студентів.

3. Гнучкий підхід до навчання: врахування нестабільності у воєнний час та можливості екстрених ситуацій. Забезпечення гнучкості в плануванні та наданні навчальних програм, що дозволяє студентам адаптуватися до непередбачуваних обставин, надаючи можливість здобувати освіту у власному темпі.

4. Психологічна підтримка: у воєнний час студенти можуть переживати стрес та емоційні труднощі. Забезпечення психологічної підтримки студентам шляхом надання доступу до психологічних консультантів або підтримуючих груп.

5. Залучення спільноти: важливо створювати форуми, віртуальні групи та інші можливості для обміну ідеями, спілкування та підтримки між студентами, викладачами та адміністрацією.

6. Резервні плани, які дають змогу швидко реагувати на непередбачувані обставини, такі, як воєнні дії.

Ефективна взаємодія в питаннях наукових досліджень, академічної мобільності та проведення культурних заходів базується на декількох важливих складових, а саме: якщо йдеться про наукові дослідження, академічну мобільність чи культурні заходи, ефективна комунікація є вирішальним чинником; доцільно використовувати різні канали комунікації, такі, як електронна пошта, відео конференції, віртуальні платформи для спілкування та спільної роботи, а також забезпечувати чітку та систематичну комунікацію, враховуючи потреби всіх учасників; варто розвивати зв'язки та мережі між учасниками для сприяння співпраці та обміну ідеями, створювати можливості для взаємодії, такі, як наукові семінари, конференції, робочі групи та форуми; це сприятиме обміну знаннями та досвідом, а також стимулюватиме

спільні дослідницькі проекти та ініціативи; забезпечувати належне планування та координацію дій, встановлювати чіткі цілі та завдання, розподіляти відповідальність та графіки робіт, враховувати різні часові зони та культурні особливості учасників освітнього процесу, щоб забезпечити ефективну роботу команди; необхідно забезпечити доступ до ресурсів для проведення наукових досліджень, академічної мобільності та культурних заходів; це можуть бути наукова література, фінансові ресурси, лабораторії, інструменти та технології, що допоможуть учасникам ефективно виконувати свої завдання; у взаємодії з академічною мобільністю та проведенням культурних заходів потрібно враховувати культурну чутливість, тобто розуміти різницю у культурних поглядах, традиціях та нормах, приймати різноманітність, стимулювати культурний обмін та сприяти взаєморозумінню; потрібно забезпечити систему оцінки результатів ініціатив, досліджень та культурних заходів, встановити чіткі критерії оцінки та звітності, щоб визначити досягнення та виявити можливі шляхи вдосконалення.

Важливо враховувати потреби учасників освітнього та наукового процесу, стимулювати співпрацю та створювати сприятливу атмосферу для обміну знаннями та ідеями.

І насамкінець, наступна тенденція полягає у визначенні та оцінці компетентностей, а також відповідності навчальних програм потребам сучасного ринку праці. Для вирішення проблем вищої освіти необхідно забезпечити та постійно сприяти інноваціям і конкуренції в даній сфері. Адже отримання вищої освіти у закладах вищої освіти будь-якої форми власності сьогодні вже не значною проблемою. Відтак, ідеальним варіантом для підвищення популярності вищої освіти було б забезпечення якісних навчальних програм за доступними цінами. Основна ідея даної тенденції полягає в навчанні на основі компетентності, оволодіння студентами знаннями, навичками і здібностями на рівні сучасних вимог, які вони використовуватимуть на майбутніх робочих місцях відповідно до запитів роботодавців.

Серед європейських освітян і роботодавців все популярнішим стає термін «employability» – «придатність до працевлаштування», який характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами до вирішення практичних ситуацій, а також здатність і бажання до неперервного навчання та професійного розвитку. Придатність до працевлаштування включає загальні компетенції,

які не залежать від обраної професії, а саме: рівень самоорганізації, уміння виконувати конкретні завдання, здатність до роботи в групі, навички комунікації, грамотність, знання інформаційних технологій тощо. Серед проблем вищої освіти респонденти вказують на недостатню підготовку до виходу на ринок праці (Домбровський, 2005).

Окрім того, результати опитувань, проведених серед європейських роботодавців, показали, що шанси отримати робоче місце на ринку праці залежать і від цілого ряду інших чинників, зокрема (Домбровський, 2005): 1) навчок, що характеризують придатність до працевлаштування; 2) позитивного ставлення до роботи (мотивації); 3) відповідного практичного досвіду; 4) напряду здобутої освіти та кваліфікації; 5) рівня успішності у вищому навчальному закладі; 6) престижності закладу вищої освіти. Отримані результати ілюструють часті випадки, коли «трієчник» закладу вищої освіти робить успішну професійну кар'єру. Схожі опитування були проведені в рамках європейського проекту HEGESCO серед випускників європейських університетів. За результатами цих опитувань можна виявити чинники, що підвищують шанси працевлаштування, а саме: 1) досвід та наявність контактів з професійним середовищем; 2) інтелектуальний капітал; 3) успішність у навчанні; 4) рівень культурного розвитку; 5) наявність вищої освіти; 6) досвід професійної праці та інші.

На спільну думку роботодавців і випускників, необхідною є співпраця між основними учасниками навчального процесу: академічною спільнотою закладів вищої освіти, роботодавцями, випускниками та студентами.

З кожним роком все популярнішою стає програма навчання студентів, що базується на компетентностях СВЕ (комп'ютерних екзаменах). При цьому дані та оцінки кожного студента знаходяться у відповідному центрі освіти, відвідуючи які, кожен бажаючий може самостійно встановлювати та регулювати власний темп навчання і тим самим прискорювати його закінчення. Багато навчальних платформ, таких як MyPath університету Брандмана, використовують такі методи, як адаптивне навчання, гейміфікація за допомогою моделювання в реальному світі і навчання за вимогою. Деякі школи, такі як Університет Західного Губернатора та Південний Нью-Гемпширський університет, вже запровадили програми СВЕ, а інші вже наближаються до її впровадження (Товканець, 2020). Ініціатива набиратиме подальших обертів і в кінцевому рахунку трансформується у закладах вищої освіти.

Враховуючи те, що інновації – важливий аспект функціонування сучасної системи освіти, саме цей аспект визначає роль освіти у сучасному суспільстві. В статті 5 п.1 Закону України «Про освіту» визнається, що вона «забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства». Інновації в системі освіти: а) полягають у введенні нових напрямків, форм, методів і прийомів діяльності; б) спрямовані на зростання якості навчання, підвищення ефективності та результативності роботи закладів системи освіти; в) передбачають більш ретельне відстеження процесу і завдань освіти, осмислення і оцінку результатів навчання (Про освіту: Закон України, 2017). Українські інновації вищої освіти розглядаються зазвичай у контексті європейських і світових трендів та стандартів. На протязі останнього десятиліття українська вища освіта перебудовується в напрямку входження в європейську спільноту, що супроводжується прийняття принципів і цінностей, притаманних європейській культурі.

Беззаперечним пріоритетом при формулюванні головної мети вищої освіти багатьма визнається орієнтація на особистість здобувача освіти, її інтереси, але з урахуванням суспільного розвитку. У зв'язку з цим українська система вищої освіти входить до європейського освітнього середовища на принципах: змістовне й організаційне налагодження європейських стандартів освіти; послідовна, наскрізна й цілісна підготовка фахівця; цілеспрямована інтеграція в глобальний інформаційний простір (Трубіцина, 2020).

Болонський процес спрямований на пришвидшення вдосконалення й гармонізації освітніх систем європейських країн при одночасному їх зближенні й уніфікації. Ознаками цього є: базування на двох циклах навчання; система порівнювальних наукових ступенів; система кредитів (ECTS); спрощення процедури визнання освітніх кваліфікацій; безперервна освіта на протязі життя; мобільність ринку освітніх услуг і суб'єктів освіти; перетворення Європи на привабливий і конкурентоспроможний освітній простір.

В світлі цього ситуація в сучасній Україні порівняно з європейськими країнами характеризується наявністю певних проблем: залишається велика кількість вишів та надлишок спеціальностей; недостатня співпраця закладів освіти з сучасним ринком праці; виші менш автономні, ніж європейські; низька мобільність студентів; недостатня ініціативність студентів; непропорційний розподіл роботи викладачів, при якому вони більше

уваги приділяють невстигаючим студентам; зниження методичної оснащеності викладачів і як слідство – загалом поступове погіршення якості навчання.

У фаховій літературі інноваційне навчання в певному сенсі протиставляється традиційному, яке розуміється як підтримуюче. Інновації у закладах вищої освіти розуміють як реакцію освітньої системи на перехід суспільства до більш високого ступеню розвитку, що вимагає суттєвої перебудови функцій і методів діяльності здобувачів освіти й викладачів, суттєвої зміни їхнього мислення і світогляду (Козак, 2014).

Серед перших принципів освітньої діяльності в Законі України «Про освіту» і в Законі України «Про вищу освіту» значиться людино-центризм. Освіта виступає засобом досягнення особистістю культурних і соціальних норм. Досягнення цих норм визначає оцінку успіху студента в сучасній освіті й взагалі у суспільстві.

Реалізація освітніх інновацій а сучасній вищій освіті залишається проблемою. Існує точка зору, що в українських вишах реалізувати інноваційні ідеї складніше, тому в них часто спираються саме на іноземний досвід (Толстов, 2019).

Дослідники вважають, що стратегічний шлях розгортання сучасної системи освіти – поєднання традиційного та інноваційного компонентів. Тому важливе завдання не тільки для системи вищої освіти, а для усього українського суспільства – вибір орієнтирів для розвитку і впровадження освітніх інновацій з метою створення ефективної моделі освіти, яка б відповідала міжнародним стандартам (Кравченко, 2021).

Запорукою успіху в цьому напрямку може виступити знаходження оптимальної відповідності між сучасними віяннями у світовому освітньому просторі й сформованими традиціями вітчизняної вищої школи. Сприятливим фактором в цьому слугує наявність в Україні багаторівневої освітньої системи, що забезпечує мобільність навчання та вибору спеціалізації. Така мобільність допомагає випускнику закладу вищої освіти засвоювати нові спеціальності. Ще один позитивний фактор – збагачення інформаційними технологіями вищих навчальних закладів. Зростає й самофінансування українських вишів. Також відбувається інтеграція й укрупнення закладів вищої освіти – (Інновації).

Важливою особливістю сучасної вищої освіти є інтернаціоналізація. Виділяють такі аспекти цього процесу: академічна

мобільність студентів при можливості зміни навчання в різних країнах, університетах; відкриття зарубіжних філій, можливості зарубіжного стажування, обміну передовими викладачами і передовими педагогічними технологіями; створення загальноєвропейського інформаційного простору з використанням в тому числі сучасних дистанційних технологій освіти; поширення економічної зорієнтованості на отримання доходу від різноманітних освітніх послуг. Окремо виділяють таку суб-тенденцію як регіоналізація інтернаціоналізації, яка полягає у тому, що задля заохочення студентів до навчання в певному регіоні створюються університетські мережі для сприяння інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти (Дебич, 2019).

Дослідниками визнана об'єктивна потреба, що визривала на протязі десятиліть, у зміні парадигм освітньої діяльності в закладах вищої освіти України. Так, схоластичний стиль викладання матеріалу має змінитися підготовкою фахівців, які будуть здатні одразу після закінчення, або навіть до закінчення навчання ефективно працювати. Теоретичні заняття, особливо у лекційній формі мають використовуватися в тому обсязі, який необхідний для наукового забезпечення практичної діяльності за певною спеціальністю. В розпорядженні сучасного викладача широкі можливості інформаційних технологій, що дозволяє в значній мірі усунути проблему минулих часів – доступу до інформації, до вільного використання знань (Лукашук, 2018).

Демократизація суспільства обумовила зняття ідеологічних бар'єрів з навчання і мислення суб'єктів навчального процесу. Все частіше в якості критеріїв ефективності вищої освіти розглядаються її інтенсифікація при збереженні здоров'я учасників освіти і продуктивність праці при її практичній значущості. Сучасні здобувачі освіти мають набути право вибору навчальної дисципліни та вибору викладача. Це відповідає принципу конкурентності в соціально-економічних умовах ринкових відносин та потребі у самовдосконаленні для учасників освітнього процесу. Кардинальні зміни мають відбутися не в окремих аспектах, а у всій життєдіяльності як студентів, так і викладачів. Так, для останніх науково-дослідницька діяльність має бути мірилом їхнього професіоналізму і навіть профпридатності, приклад – девіз західних університетів *publish or perish* (Губань, 2020).

Враховуюче вищезазначене, розвиток вищої професійної освіти в Україні залежить від багатьох чинників, зокрема: державної політики в цій галузі освіти; урахування світових

тенденцій у науково-технічному поступі різних галузей виробництва; якості стандартів; науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців; створенні необхідної матеріально-технічної бази закладів вищої освіти. Відповідно особливого значення набуває загальнокультурна підготовка фахівця, формування гуманності особистості, як основи її всебічного розвитку, становлення її громадянської позиції, здатності до відповідальних дій, співробітництва з іншими людьми, що, нарешті, приведе до інтеграції суспільства, що забезпечить високий адаптаційний потенціал випускників закладів вищої освіти України.

В умовах сьогодення впровадження інноваційних технологій змішаного навчання з використанням інформаційних засобів є відповіддю на виклики часу. Наявність програмних засобів дозволить здобувачам вищої освіти здійснювати рефлексивну діяльність і усвідомлювати в реальному часі рівень свого професійного прогресу в розвитку основ педагогічної майстерності. Це допомагає диференціювати навчальний матеріал за ріннями складності, створювати засобами інтерфейсу позитивний емоційний фон для роботи студента з інформаційними засобами навчання.

Одним з видів застосування сучасних інноваційних технологій навчання в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця є інформаційні засоби навчання, для успішного і цілеспрямованого використання яких викладачі закладів вищої освіти повинні знати їх дидактичні можливості та принципи функціонування.

Тому, слід наголосити про значну користь змішаної форми навчання, у якій головну роль відіграє безпосередня комунікація здобувача освіти із ментором (викладачем), що допомагає кращому засвоєнню матеріалу, має пояснювальну і наочну функцію. Також треба не забувати про те, що ця форма втілює у життя принцип єдності теорії з практикою (зв'язок теорії з життям), що при використанні лише електронного дистанційного навчання буде неможливим.

Вперше основні принципи змішаного навчання застосовувалися ще в шістдесятих роках ХХ століття в корпоративній і вищій освіті, але сам термін був вперше використаний в 1999 році, коли американський Інтерактивний Навчальний Центр розпочав випуск програмного забезпечення, призначеного для викладання через Інтернет.

На відміну від багатьох інших педагогічних технологій, змішане навчання не має конкретного авторства і складалося багато в чому спонтанно, в результаті численних спроб змінити існуючі методи і принципи навчання. Така спонтанність і багатофакторність розвитку змішаного навчання викликає складності при аналізі даної технології, які починаються зі спроб сформулювати чітке визначення.

Наведемо визначення змішаного навчання:

«Змішане навчання – це поєднання навчальних методів» (Bersin & Associates, 2003).

«Змішане навчання – поєднання онлайн- і очного навчання» (Reay, 2001).

У 2006 р. в статті «Довідник змішаного навчання» (Bonk, 2006) з'явилося перше досить чітке визначення змішаного навчання, що відображає його основні особливості: «Змішане навчання – це система навчання, заснована на поєднанні очного навчання (навчання віч-на-віч) і навчання комп'ютерними засобами».

При реалізації моделей змішаного навчання можливе використання різноманітних типів цифрових освітніх ресурсів і онлайн-сервісів: системи управління навчанням (LMS, Learning Management System, наприклад, Moodle, Edmodo і ін.); цифрові колекції навчальних об'єктів (наприклад, Єдина Колекція Освітніх Ресурсів); навчальні онлайн-курси (наприклад, онлайн-курси «Мобільної Електронної Школи»); інструменти для створення і публікації контенту і навчальних об'єктів (наприклад, конструктор тестів 1С); інструменти для комунікації і зворотного зв'язку (Mirapolis, Скайп, Google-чат і ін.); інструменти для співпраці (наприклад, Google Docs, Word Online і ін.); інструменти для створення спільнот (соціальні мережі); інструменти планування навчальної діяльності (електронні журнали, органайзери).

У змішаному навчанні можуть бути використані як готові цифрові ресурси, так і створені самими вчителями. При цьому перевагу краще віддавати комплексним електронним ресурсам, які суміщають в собі навчальний контент, який відповідає вимогам надмірності, і інструментарій для організації навчальної діяльності.

Змішана модель навчання надає здобувачам вищої освіти нові можливості по вивченню дисциплін – можна не тільки в будь-який час переглянути необхідний матеріал в режимі онлайн, але і пройти тестування, перевірити свої знання з предмету, ознайомитися з додатковими джерелами, які точно відповідають пройденим тем. Система дистанційного навчання в змішаній моделі

дозволяє також використовувати різні додаткові елементи при вивченні дисциплін – аудіо і відео записи, анімації та симуляції. Дана система має форум і вбудований e-mail, що дозволяє спілкуватися з одногрупниками з дому, а також спілкуватися з викладачем і задавати всі необхідні питання, не чекаючи лекцій.

Таким чином, впровадження змішаного навчання в педагогічний процес має бути тісно пов'язане як із фундаментальними (класичними) педагогічними принципами, так із інноваційними інформаційними технологіями, які мають доповнювати одне одного та працювати у тісному взаємозв'язку.

Висновки. Відтак, інноваційні тенденції вищої освіти, які притаманні більшості високорозвинених країн світу можуть бути реалізовані в Україні завдяки реалізації низки напрямів реформування вищої освіти, серед яких варто виділити наступні: глибоке усвідомлення того факту, що кожний освітній рівень є органічною частиною системи безперервної освіти, що вирішує проблеми наступності різних її ступенів; забезпечення технологізації навчання; перехід від інформативних до активних методів і форм навчання із обов'язковим включенням у діяльність тих, хто навчається, елементів проблемності, наукового пошуку, різноманітних форм самостійної роботи – перехід від відтворення до розуміння та мислення; спрямовані засобів організації навчального процесу на інтенсифікацію засвоєння знань, умінь та практичних навичок; перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність того, хто навчається. Провідними принципами розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції є: демократизації і варіантності вищої освіти; універсальності вищої освіти; відповідності вищої освіти світовим стандартам; добровільності та діалогічності та ін. Стабільне функціонування держави, її безпека, незалежність і добробут нації залежать від того, наскільки якісно вища освіта виконує свої функції.

При підготовці фахівців із вищою освітою необхідно забезпечити розумне поєднання знаннево-орієнтованого та діяльнісного підходу, із все більшим акцентом на останній, який полягає у формування здатності до активної діяльності, творчої професійної праці.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення необхідності залучення здобувачів вищої освіти до інтегративної діяльності, що містить пізнавальний, ціннісно-орієнтований, комунікативний, перетворюючий, естетичний компоненти.

Список використаних джерел

1. Балабан О. та ін. Вплив глобальної культури на економіку та освіту, розвиток культурних і креативних індустрій. *Вища школа*. 2019. № 5. С. 63–69.
2. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 1 (4). 2015. С. 27–28.
3. Губань Р.В., Колеснікова, Е.П. Сучасний український університет: зміна парадигм. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ Інститут освітньої аналітики, 2020. 340 с.*
4. Гулевич О.Ю. Нова парадигма вищої економічної освіти в контексті вимог ринку праці. *Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XV Всеукраїнської наукової конференції*. Київ: ДП Інформ.-аналіт. агентство, 2017. С. 283–285.
5. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: П.П. Лисенко, 2019. 408 с.
6. Дембіцька С.В., Мясковська М.О., Мясковська Д.Я. Сучасні інформаційні технології як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*. Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. № 27. 2021.
7. Домбровський Я., Каладкевич І. Інноваційна практика польських підприємств. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2005. 131 с.
8. Ініціатива МОН України з питань організації та впровадження спільних проєктів для учнів та студентів з України в межах мандату ЮНЕСКО. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-initsiyue-spilni-proekti-dlya-uchniv-ta-studentiv-z-ukraini-u-mezhakh-mandatu-yunesko>.
9. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб. / І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, Й.Й. Головач, А.В. Гусь. Ужгород: ПП «АУТ-ДОР-ШАРК», 2015. 360 с.
10. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 319 с.
11. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2021 року, м. Суми)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 304 с.
12. Козак Л.В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 1. С. 95–104.
13. Комар М.В. Аналіз трендів впровадження інноваційних технологій у вищу освіту України. *Академічні візії*. Випуск 6-7. 2022. С. 17–30.
14. Кравченко С. Інноваційні освітні тренди: до постановки проблеми. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський*

та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2021 року, м. Суми). Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. С. 8–11.

15. Кучеренко Д.Г., Мартинюк О.В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2019. 312 с.

16. Левін К. Сучасні інформаційні технології. Київ: Вища школа, 2008. 205 с.

17. Лукашук М. Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних процесів у системі освіти. *Вища освіта України*. 2018. № 68. С. 41–47.

18. Овсянкін Л.А. Перспективи розвитку сучасної освіти у контексті євроінтеграції. *Вища освіта України*. 2011. Тем. випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Дод. 2 до № 3, Т. I (26). С. 382.

19. Потенціал вітчизняного ринку освіти протягом життя. *Освітня політика*. Портал громадських експертів. URL: <http://mvshky3boruw63rnovqs433sm4.cmle.ru/ua/tsifri-i-fakti/367-potentsial-vitchiznyanogo-rinku-osviti-protyagom-zhittya>.

20. Про вищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38.

21. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39, ст. 380.

22. Програма стійкого розвитку на період після 2015 року. Міжнародне бюро праці. Женева, 2013. Сесія 319. С. 4. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-relconf/documents/meetingdocument/wcms_221646.pdf.

23. Товканець Г.В. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку XXI століття. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 1 (1). С. 28–33.

24. Толстов О.С., Лазоренко В.Є. Забезпечення інноваційного розвитку в закладах вищої освіти. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 3. С. 66–73.

25. Трубіцина О., Демченко, В. Менеджмент закладів вищої освіти: застосування інновацій. *Social work and education*, 2020. Vol. 7. № 3. С. 383–393.

26. Холявко Н.М. Інституціональні важелі забезпечення модернізації національної системи вищої освіти. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 квітня 2020 року, м. Суми)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 89–92.

27. American Association of State Colleges and Universities. URL: <http://www.aascu.org>.

28. Glaeser E.L. *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*. Reprint edition. Penguin Books; January 31, 2012. 352 p.

29. Nicholls A. *Managing Educational Innovations*. London, 1983. 276 p.

30. Racen L. Innovative Higher Education Trends. 2016. URL: <http://www.brandman.edu/newsand-events/blog/5-innovative-highereducation-trends>.

References

1. Balaban, O. ta in. (2019). Vplyv hlobalnoi kultury na ekonomiku ta osvitu, rozvytok kulturnykh i kreatyvnykh industrii [The impact of global culture on the economy and education, development of cultural and creative industries]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Bystrova, Yu.V. (2021). Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy [Innovative teaching methods in higher education in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Huban, R.V., Kolesnikova, E.P. (2020). Cuchasnyi ukrainskyi universytet: zmina paradyhm. Reforma osvity v Ukraini [The modern Ukrainian university: a paradigm shift. Education reform in Ukraine]. Kyiv: DNU Instytut osvitnoi analityky [in Ukrainian].

4. Hulevych, O.Yu. (2017). Nova paradyhma vyshchoi ekonomichnoi osvity v konteksti vymoh rynku pratsi [A new paradigm of higher economic education in the context of labor market requirements]. Kyiv: DP Inform.-analit. Ahentstvo [in Ukrainian].

5. Debych, M.A. (2019). Teoretychni zasady internatsionalizatsii vyshchoi osvity: mizhnarodnyi dosvid : monohrafiia [Theoretical foundations of internationalization of higher education: international experience : monograph]. Nizhyn: P.P. Lysenko [in Ukrainian].

6. Dembitska, S.V., Miastkovska, M.O., Miastkovska, D.Ya. (2021). Suchasni informatsiini tekhnolohii yak zasib aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity [Modern information technologies as a means of activating the educational and cognitive activity of higher education students]. Kamianets-Podilskiy [in Ukrainian].

7. Dombrovskyi, Ya. (2005). Innovatsiina praktyka polskykh pidpriemstv [Innovative practice of Polish enterprises] [in Ukrainian].

8. Initsiatyva MON Ukrainy z pytan orhanizatsii ta vprovadzhennia spilnykh proektiv dlia uchniv ta studentiv z Ukrainy v mezhakh mandatu YuNESKO [Initiative of the Ministry of Education and Science of Ukraine to organize and implement joint projects for pupils and students from Ukraine within the UNESCO mandate]. (2023). URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-initsiyue-spilni-proekti-dlya-uchniv-ta-studentiv-z-ukraini-u-mezhakh-mandatu-yunesko> [in Ukrainian].

9. Innovatsii u vyshchii osviti: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid: navch. posib. [Innovations in Higher Education: Domestic and Foreign Experience: a textbook] / Artomov, I.V., Studeniak, I.P., Holovach, Y.I., Hus, A.V. (2015). Uzhhorod: PP «AUT-DOR-ShARK» [in Ukrainian].

10. Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy: monohrafiia. [Innovations in Higher Education: Problems, Experience, Prospects: monograph]. (2011). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

11. Innovatsiyni rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi, yevropeiskyi ta natsionalnyi vymiry zmin (2021). [Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka [in Ukrainian].

12. Kozak, L.V. (2014). Doslidzhennia innovatsiinykh modelei navchannia u vyshchii shkoli [Research on innovative teaching models in higher education] [in Ukrainian].

13. Komar, M.V. (2022). Analiz trendiv vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnolohii u vyshchu osvitu Ukrainy [Analysis of trends in the introduction of innovative technologies in higher education in Ukraine] [in Ukrainian].

14. Kravchenko, S. (2021). Innovatsiini osvitni trendy: do postanovky problemy [Innovative educational trends: to the problem statement]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka [in Ukrainian].

15. Kucherenko, D.H. (2019). Stratehii rozvytku osvitnikh system krain svitu : monohrafiia [Strategies for the development of educational systems in the world : a monograph]. Kyiv: IPK DSZU [in Ukrainian].

16. Lievin, K. (2008). Suchasni informatsiini tekhnolohii [Modern information technologies]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

17. Lukashuk, M. (2018). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia innovatsiinykh protsesiv u systemi osvity [Theoretical and Methodological Foundations for the Study of Innovation Processes in the Education System] [in Ukrainian].

18. Ovsiankina, L.A. (2011). Perspektyvy rozvytku suchasnoi osvity u konteksti yevrointehratsii [Prospects for the development of modern education in the context of European integration] [in Ukrainian].

19. Potensial vitchyznianoho rynku osvity protiahom zhyttia [The potential of the domestic market of lifelong learning]. URL: <http://mvshky3boruw63rnovqs433sm4.cmle.ru/ua/tsifri-i-fakti/367-potensial-vitchiznyanogo-rinku-osviti-protyagom-zhittya> [in Ukrainian].

20. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy (2014). [Law of Ukraine «On Higher Education»] [in Ukrainian].

21. Pro osvitu: Zakon Ukrainy (2017). [The Law of Ukraine «On Education»] [in Ukrainian].

22. Prohrama stiikoho rozvytku na period pislia 2015 roku. [Sustainable Development Program for the period after 2015]. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-relconf/documents/meeting-document/wcms_221646.pdf [in Ukrainian].

23. Tovkanets, H.V. (2020). Tendentsii rozvytku yevropeiskoi vyshchoi osvity na pochatku XXI stolittia [Trends in the Development of European Higher Education at the Beginning of the XXI Century] [in Ukrainian].

24. Tolstov, O.S., Lazorenko, V.Ie. (2019). Zabezpechennia innovatsiynoho rozvytku v zakladakh vyshchoi osvity [Ensuring innovative development in higher education institutions] [in Ukrainian].

25. Trubitsyna, O., Demchenko, V. (2020). Menedzhment zakladiv vyshchoi osvity: zastosuvannia innovatsii [Management of higher education institutions: application of innovations] [in Ukrainian].

26. Kholiavko, N.M. (2020). Instytutsionalni vazheli zabezpechennia modernizatsii natsionalnoi systemy vyshchoi osvity [Institutional levers to ensure the modernization of the national higher education system]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka [in Ukrainian].

27. American Association of State Colleges and Universities URL: <http://www.aascu.org> [in English].

28. Glaeser, E.L. (2012). Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier. Reprint edition. Penguin Books; January 31 [in English].

29. Nicholls, A. (1983). Managing Educational Innovations. London [in English].

30. Racen, L. (2016). Innovative Higher Education Trends. 2016. URL: <http://www.brandman.edu/newsand-events/blog/5-innovative-higher-education-trends> [in English].

.....

Наталія САВЧЕНКО

Natalia SAVCHENKO

ORCID 0000-0003-0420-3289

ORCID 0000-0003-0420-3289

*Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та спеціальної освіти,
Центральноукраїнський
державний університет імені
Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)
E-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua*

*Doctor of pedagogical sciences,
professor, professor of the department
of pedagogy and special education,
Central Ukrainian State University
named after Volodymyr Vinnichenko
(Kropyvnytskyi, Ukraine)
E-mail: n.s.savchenko@cuspu.edu.ua*

.....

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ (РОЗДІЛІВ)

колективної монографії:

«ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Випуск 3.2024

(орієнтовний термін опублікування листопад 2024)

Вимоги до авторських рукописів

До друку приймаються наукові статті (розділи), які відповідають профілю видання.

Виклад статті повинен бути чітким, стислим, без повторень. Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань. Статті (розділи), оформлення яких не відповідає вказаним вимогам, не приймаються до друку.

Обсяг статті (розділу) – 15–40 сторінок, шрифт – Times New Roman, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, поля – усі 2 см, абзац – 1 см.

Орієнтовна вартість організаційного внеску 700 грн.

Мова публікацій: українська, англійська.

Матеріали статей (розділів) надсилати на E-mail: intensiv3000@meta.ua

Viber 068 194 84 21 *Світлана Грищенко*

Увага! В статті допускається не більше трьох авторів!

Обов'язкові елементи публікації

Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) розташовують окремим рядком у лівому верхньому куті. Індекс УДК визначає автор.

Відомості про автора (авторів) вказують праворуч у наступному порядку: перший рядок – ім'я та прізвище автора; другий – номер ORCID, науковий ступінь і вчене звання; третій рядок – посада, місце роботи (повна назва); четвертий рядок – населений пункт, де живе або працює автор, та назва країни (зазначаються в дужках), e-mail. Ім'я та прізвище автора (авторів) виділяють напівжирним та курсивним накресленням, інші відомості – лише курсивом. Прізвище автора друкується прописними (великими) літерами. Номер ORCID визначає автор (<http://orcid.org/>).

Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Заголовок друкується великими літерами окремим абзацом без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру.

Анотація подається відповідно до побудови: характеристика основної теми, проблеми, мети, узагальнених результатів. Мінімальний обсяг анотації – **не менше 1800 друкованих знаків**. Обов'язкова вимога – належний рівень перекладу анотацій.

Ключові слова – слова з тексту матеріалу, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження. Ключові слова подаються у називному відмінку. Загальна кількість ключових слів – не менше трьох і не більше семи.

***Відомості про автора, заголовок статті, анотація та ключові слова подаються двома мовами: українською та англійською.**

Основна частина статті повинна містити такі структурні елементи: **постановка проблеми; аналіз останніх досліджень; методологія дослідження (або методика дослідження); мета статті (розділу); виклад основного матеріалу; висновки** Усі частини статті повинні бути виділені.

Список використаної літератури завершує розділ і публікується під заголовком «**Список використаних джерел**». Бібліографічний опис списку оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Посилання на літературу слід подавати за допомогою не номерних, а дужкових посилань – шляхом вказування прізвища автора та року роботи у дужках, відділяючи номер сторінки двокрапкою (Дегтярьов, 2014: 12). Після списку використаних джерел подається «**References**». Транслітеровані посилання повинні містити тільки значущі для аналітичної обробки елементи (П.І.Б. авторів, назву першоджерела, вихідні дані). У списку літератури назви робіт на мовах, де використовуються нелатинізовані алфавіти, повинні бути перекладені англійською та поміщені у квадратних дужках; назви джерел повинні бути транслітеровані. У кінці слід вказати мову оригіналу у квадратних дужках.

Приклад транслітерації:

Маслов В.І. Наукові основи та функції управління загальноосвітніми навчальними закладами: навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2007. 150 с.

Maslov, V.I. (2007). *Naukovi osnovy ta funkciji upravlinnja zaghajno-osvitnimy navchal'nymy zakladamy* [Scientific bases and functions of management of general educational institutions]: navchal'nyj posibnyk. [Tutorial]. Ternopilj: Aston [in Ukrainian].

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (РОЗДІЛУ)

УДК 371.011 (07)а

Олена МАКСИМОВА

ORCID (<http://orcid.org/>)

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
(Житомир, Україна)
E-mail:*

Olena MAKSIMOVA

ORCID (<http://orcid.org/>)
*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor,
Ivan Franko Zhytomyr State University
(Zhytomyr, Ukraine)
E-mail:*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

METHODOICAL BASES OF HEALTH CARE COMPETENCE FORMATION OF PRESCHOOLERS

Анотація українською мовою 1800– 2000 знаків.

Ключові слова:

Summary

Key words:

Текст. Текст. Текст.

Список використаних джерел

References

Наукове видання

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Випуск 2

*Свідоцтво про реєстрацію авторського права
«Північноукраїнська наукова платформа» № 110321.
Дата реєстрації 14 грудня 2021 року*

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка
та макетування

О. Єрмоленко

О. Клімова

Підписано до друку 18.11.2024 р. Формат 60 x 84 1/16.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк. арк. 11,97. Обл.-вид. арк. 12,32.

Наклад 100 прим. Зам. № 0081.

ТОВ "Видавництво "Десна Поліграф"

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел. +38 (097) 385-28-13

Віддруковано ТОВ "Видавництво "Десна Поліграф"

14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40